

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับอัจฉตติญาณของโอส

A COMPARATIVE STUDY OF THE CONCEPTS OF
INSIGHT KNOWLEDGE IN THERAVĀDA BUDDHIST PHILOSOPHY
AND INTUITION OF OSHO

พระมหาอิสรเชษฐ์ ปญฺญาวชิโร (ใจมาสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับ อรรถัตติกญาณ ของ โอโช

พระมหาอิสริเชษฐ์ ปญฺญาวชิโร (ใจมาสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A COMPARATIVE STUDY OF THE CONCEPTS OF
INSIGHT KNOWLEDGE IN THERAVĀDA BUDDHIST PHILOSOPHY
AND INTUITION OF OSHO**

PHRAMAHA ISSARACHET PAÑÑĀVAJIRO (JAIMASUK)

A Thesis Submitted In Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok Thailand

C.E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ปรัชญา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ..... ประธานกรรมการ
( )

..... กรรมการ

(พระมหาณรงค์ กนฺตสีโล)

..... กรรมการ

(พระใบฎีกา เสน่ห์ ญาณเมธี)

..... กรรมการ

(ดร.พิสิฐ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหา ดร. ณรงค์ กนฺตสีโล ประธานกรรมการ
พระใบฎีกา ดร. เสน่ห์ ญาณเมธี กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิด เรื่องวิปัสสนาญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับแนวคิด อัจฉตติกญาณ ของ โอ โช่

ผู้วิจัย : พระมหา อิศรเชษฐ์ ปัญญาวิชโร (ใจมาสุข)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาณรงค์ กนตสีโล, ผศ.ดร.,ป.ธ. ๔,พธ.บ.(ปรัชญา),M.A; (Phil)
Ph.D. (Phil)

: พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร.,พธ.บ.(ศาสนา), M.A., (Phil),
Ph.D.(Phil)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑ เมษายน ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณ ในพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง อัจฉตติกญาณ ของโอ โช่ (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายและความต่าง พอสรุปได้ดังนี้

ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท วิปัสสนาญาณ หมายถึง ปัญญาที่เห็นแจ้งในรูปนาม (ขันธ ๕) เป็นสถานะที่เห็นการเกิด – ดับ ของรูปนาม เห็นรูปนามตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป และแนวทางการเกิดวิปัสสนาญาณ ใช้สติปัญญา,อินทรีย์พละ,หลักไตรสิกขาเป็นบาทฐานการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้น จาก กิเลสตัณหา อุปาทาน

ตามทัศนะของโอ โช่ อัจฉตติกญาณ หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นภายใน อัจฉตติกญาณ เป็นสถานะที่เหนือเหตุผล อยู่เหนือจิตสำนึก การเข้าถึง อัจฉตติกญาณต้องใช้ความรู้สึก ใช้สติระลึกรู้ตัว อยู่กับปัจจุบันขณะ ละทิ้งความคิดการปรุงแต่งทั้งหลายลง ก็สามารถเข้าถึงอัจฉตติกญาณได้

ความคล้ายกันของทั้งสองทัศนะ คือ (๑) ในแง่ความหมาย ทัศนะทั้ง ๒ กล่าวถึงความรู้เกิดมาจากสิ่งภายใน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงไม่ผ่านการคิดหาเหตุผล

ใดๆ (๒) ในแง่บ่อเกิด คล้ายกันตรงที่ ความรู้ที่แท้ เกิดจากการใช้ความรู้สึกส่วนๆ ไม่ได้เกิดจากการปรุงแต่งใดๆ หรืออาศัยเหตุผล เข้าไปปรับรู้อารมณ์ต่างๆ (๓) สภาวะลักษณะมีความคล้ายกันเพราะเป็นสภาวะอยู่เหนือจิตสำนึก อยู่เหนือสิ่งสมมุติบัญญัติ (๔) กระบวนการความรู้ คล้ายกันตรงที่ให้ความสำคัญต่อการใช้สติ ความระลึกรู้ตัว เป็นบาทฐาน (๕) ในแง่จุดมุ่งหมาย คล้ายกันตรงที่ทำให้จิตหลุดพ้นจากความคิดปรุงแต่ง เป็นจิตที่ว่างเปล่าไม่มียึดติดกับสิ่งสมมุติต่างๆ

ความต่างกันของทั้ง ๒ ทักษะ คือ (๑) ความต่างกันในเชิงความหมาย อัมมัตติกญาณของโอโซ่ อีกความหมายหนึ่ง คือ ความรู้ที่เกิดโดยกลางสังขรณ์ รู้เองเกิดขึ้นเอง แล้วกลายเป็นพลังสร้างสรรค์ แต่วิปัสสนาญาณคือการรู้แจ้งเห็นจริง ในกายและใจ เห็นสภาวะความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เท่านั้น (๒) ในเรื่องบ่อเกิด ทางพุทธปรัชญา เห็นว่าบ่อเกิดของวิปัสสนาเกิดจากใช้ความรู้สึกมองสิ่งต่างๆตามความเป็นจริงในรูปนาม จนเกิดการรู้แจ้งวิปัสสนาญาณตามลำดับ โอโซ่ได้ให้ความสำคัญกับ ความรู้ทางสัญชาตญาณที่ไม่ควรเข้าไปกดทับ เป็นแหล่งที่สามารถนำไปสู่อัมมัตติกญาณได้ (๓) เรื่องสภาวะลักษณะวิปัสสนาญาณเห็นสิ่งต่างๆ มีแต่การแตกดับ ทนอยู่ไม่ได้และไร้ตัวตน แต่อัมมัตติกญาณมีลักษณะที่สมบูรณ์ในตัวเอง มีพลังในตัวเอง เป็นหนึ่งเดียวไม่มีการแบ่งแยก (๔) เรื่องของกระบวนการความรู้ อัมมัตติกญาณเกิดจากการมีสติเพื่อตามรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางกายและใจ ที่แสดงออกมาตามแรงสัญชาตญาณจนเกิดการตื่นตัวทางอารมณ์ สามารถละความคิดการปรุงแต่งทั้งหลาย เมื่อนั้นอัมมัตติกญาณจะปรากฏ ส่วนทางพุทธปรัชญา การมีสติตามรู้ตามดูทางกายและจิต โดยใช้สัมมาสติ เพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณเห็นตามความเป็นจริง จนพัฒนาในระดับที่เป็นโลกิยะไปสู่โลกุตตระ (๕) เรื่องจุดมุ่งหมาย วิปัสสนาญาณทำให้จิตหลุดพ้นจากกองทุกข์ เข้าไปสู่นิพพาน หรือก้าวเข้าไปสู่ความเป็นอริยบุคคลขั้นสูง ส่วนอัมมัตติกญาณของโอโซ่ คือ การก้าวไปสู่ความว่างแห่งจิตที่ไร้พันธนาการทางความคิด นำไปสู่จิตเดิมแท้ ที่เป็นสภาวะของอัมมัตติกญาณ

Thesis Title : A Comparative Study of The Concepts of Insight Knowledge in
theravada Buddhist Philosophy and Intuition of Osho

Researcher : Phramaha Issarachet Paññavajiro (Jaimasuk)

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Dr. Narong Kantasilo Pali IV; B.A., (Phil) M.A. (Phil), Ph.D.
(Phil)

: P.B. Dr. Saneh Nãnamedhi. B.A.(Religions), M.A. (Phil), Ph.D. (Phil)

Graduated Date : April 1, 2011

ABSTRACT

This thesis aims at a study of Visspassanãñana or insight knowledge in Theravada Buddhist Philosophy and the concept of Osho's intuition and makes a comparative study on the similarity and dissimilarity. The study can be summarized as follows.

According to the Theravada Buddhist Philosophy, the word "Visspassanãñana" means the wisdom enlighten in the Five Aggregates or seeing the stage of the rising and extinguishing of corporeality and immateriality. It is recognized that they were governed by the law of the Three Characteristics; rising, remaining and extinguishing. The path to develop Visspassanãñana or insight knowledge is to practice the Four Foundations of mindfulness or Satipatthãna Sutta, the Five Strengths or pañca bala and the Threefold Training or sikkhã for attending to the liberation or free from defilements, craving and attachment.

According to Osho's philosophical ideal, the word "intuition" means the knowledge and understanding that occurs from the direct inner experience, the state of super conscious and being the élan vital. The path to attain intuition is to concentrate of one's mind, living in the present moment and non craving for various emotions.

The similarities of the two philosophical view-points are that 1) the both mentioned that the knowledge came from the direct inner experience without reasoning. 2) In term of the source of knowledge, the knowledge came from the pure feeling. 3) In term of the characteristic, intuition is the state of super conscious or it is beyond conventional truth. 4) In term of the cognitive processes, the both views focused on consciousness. 5) In term of aim, the both views focused on the freedom of mind.

The study found the dissimilarities of both philosophical views as follows. 1) In term of meanings, Osho has mentioned that intuition came from the innermost core but the Visspassanāñāna or insight knowledge was the enlightenment in mind and body or the seeing and understanding of the impermanence, suffering and non self. 2) In term of source of the intuition knowledge, the Theravada Buddhist Philosophy described that the insight knowledge or Visspassanāñāna is arisen by seeing and understanding all aggregates as they really are. 3) In term of the characteristic of intuition, the intuition was the absolute in itself but the insight knowledge or Visspassanāñāna was the knowledge of contemplation on rising and falling. 4) In term of cognitive processes, intuition came from consciousness or knowing with oneself and displayed by instinct until the emotional awareness and the non craving for anything developed into oneself then the intuition will be appeared. According to Theravada Buddhist philosophy, the contemplation on mind and body by means of right understanding and the wholesome emotion in order to attend the Visspassanāñāna or insight knowledge is to see things as they really are until develop to the liberation. 5) In term of aims, Osho's liberation represented the empty mind without the bondage of thought and leaded to the essence of mind called the intuition. According to Theravada Buddhist philosophy, the liberation focused on the cessation of defilements and attended to Nibbana or become the noble individual.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระมหา ฌรงค์ กนุดสีโล, ผศ.ดร. พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา และตรวจทานแก้ไข ข้อผิดพลาดด้านภาษาด้วยความเมตตาจนเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณพระมหาวิโรจน์ ปกสุสาโร เจ้าอาวาสวัดเวฬุวัน ที่ได้ให้คำแนะนำกรอบคิดทางวิชาการ และช่วยตรวจรูปแบบ และพระพุทธิชัย พุทธิบัณฑิต ที่ได้ช่วยอนุเคราะห์ด้านเอกสาร ข้อมูลต่างๆ

ขอขอบพระคุณท่านพระครูนิมิตธรรมวัชร วัดคำหนักธรรมนิมิตร เจ้าคณะตำบล ห้วยทราย ที่ให้การอุปการะด้านปัจจัยเสมอมา ขอขอบคุณ พระมหาสุรชัย สุรทัตสี (พระพี่ชาย) ที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจมาตลอด ขอขอบคุณ พระเสถียร ปิยชมโม และ ผศ.(พิเศษ) เยื้อง ปิ่นแห่งเพชร ที่ช่วยแปลและขัดเกลาบทคัดย่อ และขอบคุณผู้มีพระคุณทุกๆ ท่านที่ไม่อาจกล่าวให้ทั่วถึงได้

คุณความดีที่จะพึงเกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระรัตนตรัย และคุณมารดา บิดาอันเป็นสรวงของผู้วิจัย และพระอุปัชฌาย์ ครูบาอาจารย์ทุกท่านที่เคยให้การอบรมสั่งสอนมา ทำให้ผู้วิจัยมีชีวิตที่ดี มีโอกาสได้รับการศึกษามาจนถึงทุกวันนี้

พระมหาอิสรเชษฐ ปัญญาวิโร (ใจมาสุข)

๒๔ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑. บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑
๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒. แนวคิด เรื่อง วิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๓
๒.๑ ความหมายของวิปัสสนาญาณและองค์ความรู้แห่งวิปัสสนาญาณ	๑๓
๒.๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์	๑๓
๒.๑.๒ ความหมายตามคำนิยาม	๑๔
๒.๑.๓ องค์ความรู้แห่งวิปัสสนาญาณ	๑๗
๒.๒ บ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ	๑๕
๒.๒.๑ บาทฐานแห่งวิปัสสนาญาณ	๑๕
๒.๒.๑.๑ ความเข้าใจในรูปนาม	๑๕
๒.๒.๑.๒ กระบวนการรับรู้ทางอายตนะ	๒๑

๒.๒.๑.๓ การเจริญสติปัฏฐาน	๒๓
๒.๒.๒ องคัมภรคอันเป็นบ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ	๒๔
๒.๒.๓ องค์ธรรมเกื้อหนุนให้เกิดวิปัสสนาญาณ	๒๕
๒.๓ สภาวะลักษณะของวิปัสสนาญาณ	๒๗
๒.๓.๑ สภาวะความรู้ที่อยู่เหนือผัสสะและเหนือจิตสำนึก	๒๗
๒.๓.๒ สภาวะเห็นการเกิดดับของรูปนาม	๒๗
๒.๓.๓ สภาวะการเห็นแจ้งแห่งไตรลักษณ์	๒๘
๒.๓.๔ ทักษะต่อโลกและชีวิต	๒๙
๒.๓.๕ ทักษะต่อสังสารวัฏ	๓๐
๒.๔ กระบวนการความรู้แบบวิปัสสนาญาณ	๓๑
๒.๔.๑ กระบวนการการเกิดวิปัสสนาญาณ	๓๑
๒.๔.๑.๑ เกิดตามเหตุปัจจัย	๓๑
๒.๔.๑.๒ เกิดแบบต่อเนื่อง	๓๒
๒.๔.๑.๓ เกิดแบบไม่ต่อเนื่อง	๓๓
๒.๔.๒ กระบวนการตรวจสอบองค์ความรู้วิปัสสนาญาณ	๓๔
๒.๔.๒.๑ ตรวจสอบตามนัยแห่งวิสุทธิ ๓	๓๔
๒.๔.๒.๒ ตรวจสอบตามนัยวิปัสสนาภูมิ ๖	๓๕
๒.๕ จุดมุ่งหมายของการบรรลุวิปัสสนาญาณ	๔๒
๒.๕.๑ เพื่อพัฒนาจิตสู่อริยภาวะ	๔๒
๒.๕.๒ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์	๔๔
๒.๕.๓ เพื่อการบรรลุพระนิพพาน	๔๔
บทที่ ๓. แนวคิด เรื่อง อัมมัตตักญาณของ โอโช	๔๘
๓.๑ ความหมายของอัมมัตตักญาณ	๔๘
๓.๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์	๔๘
๓.๑.๒ ความหมายตามคำนิยาม	๔๙
๓.๑.๓ ความหมายอัมมัตตักญาณของ โอโช	๕๐

๓.๒	บ่อเกิดของอวิชฌัตติกญาณ	๕๑
๓.๒.๑	บ่อเกิดอวิชฌัตติกญาณของโอโช	๕๑
๑.	สัญชาตญาณ	๕๒
๒.	ปริชาตญาณ	๕๓
๓.	อวิชฌัตติกญาณ	๕๕
๔.	ความรู้ กับ การรู้	๕๖
๓.๓.	สภาวะลักษณะของอวิชฌัตติกญาณ	๕๗
๓.๓.๑	เป็นสภาวะที่เกิดโดยจับปล้น	๕๗
๓.๓.๒	เป็นสภาวะที่อยู่เหนือจิตสำนึก	๕๗
๓.๓.๓	เป็นแหล่งพลังงาน	๕๘
๓.๓.๔	ภาวะแห่งความมีอยู่	๖๑
๓.๔.	กระบวนการความรู้แบบอวิชฌัตติกญาณ	๖๑
๓.๔.๑	กระบวนการกั้นกรองความรู้	๖๑
๓.๔.๒	ความรู้สี่กั้ว	๖๕
๓.๔.๓	วิธีขจัดความคิด	๖๖
๓.๔.๔	วิธีปฏิบัตินำไปสู่อวิชฌัตติกญาณ	๖๗
๓.๕	จุดมุ่งหมายของการบรรลุอวิชฌัตติกญาณ	๗๑
๓.๕.๑	เพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นจากความคิด	๗๑
๓.๕.๒	เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ	๗๓
บทที่ ๔	เปรียบเทียบอวิชฌัตติกญาณของโอโชกับวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๕
๔.๑.	ความหมายของวิปัสสนาญาณ และอวิชฌัตติกญาณ	๗๕
๔.๒	บ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ และอวิชฌัตติกญาณ	๗๖
๔.๓	สภาวะลักษณะของวิปัสสนาญาณ และอวิชฌัตติกญาณ	๗๗
๔.๔	กระบวนการแห่งความรู้ของวิปัสสนาญาณ และอวิชฌัตติกญาณ	๘๐
๔.๕	จุดมุ่งหมายของวิปัสสนาญาณ และอวิชฌัตติกญาณ	๘๒
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๘

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๙๙

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๑๐

บรรณานุกรม

๑๔

ประวัติผู้วิจัย

๑๕

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

๑. การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียงตามลำดับคัมภีร์

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ. จุ.	(ไทย) = วินัยปิฎก จุฬาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที. ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที. ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม. ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณาสกั	(ภาษาไทย)
ม. มุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปิณาสกั	(ภาษาไทย)
ม. อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปิณาสกั	(ภาษาไทย)
สั. ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั. นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สั. มหา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อ. จ. ต. ก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ. จ. ต. ก. ก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ. จ. ต. ก. ก. ก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จักกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ. ป.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทวารวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ. อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อ. อ. ส. จ.	(ไทย) = อภิธรรม ธรรมสังคณี	(ภาษาไทย)
อ. อ. ปุ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก ปุคคณบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาฎีกาและปกรณ์วิเสส

วิ. ส. ท. อ.	(บาลี) = วิสุทฺธิมคฺคปกรณ (ภาษาบาลี)
--------------	--------------------------------------

- ปฏิส.อ (บาลี) = ปฏิสมุทฺติทามคฺค อฏฺฐกถา (สทฺธมฺมปกาสนี)
 สงคห (บาลี) = อภิธมฺมตฺตสงคห (ภาษาบาลี)
 อง. จตุกก.อ. (บาลี) = องคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปฺรูณิ จตุกกนินฺบาตอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

๒. การระบุเลขหมาย

ในงานวิจัยครั้งนี้ อ้าง เล่ม/ชื่อ/หน้า ตามลำดับตัวอย่าง ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๕/๘๘ – ๘๕ หมายถึงคัมภีร์สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๑ ชื่อที่ ๑๑๕ หน้าที่ ๘๘ – ๘๕.

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม / ชื่อ / หน้า เช่น อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒ / ๘๐ / ๑๐๐. หมายถึง องคฺคตฺตรนิกาย มโนรตฺตปฺรูณิ จตุกกนินฺบาตอฏฺฐกถา ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๒ ชื่อที่ ๘๐ หน้าที่ ๑๐๐. ส่วนการอ้างอิงปกรณ์วิเสส จะใช้ระบุชื่อคัมภีร์ / เล่ม / หน้า / เช่น วิสุทฺธิ. ๓ / ๗. หมายถึง คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค เล่ม (ภาค) ที่ ๓ หน้าที่ ๗.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในประเด็นที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจนี้ เป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับทางด้านญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ กล่าวคือ ต้นกำเนิดของความรู้ (source of knowledge) หรือความรู้ที่ได้มานั้นมีป่องเกิดมาจากอะไร มีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด เกี่ยวกับที่มาของความรู้ และการรับรู้ความรู้อย่างกล่าว นักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกก็มีทัศนะแตกต่างกันไปตามกลุ่มของตน โดยทั่วไปแล้วมนุษย์เราส่วนใหญ่เชื่อในความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสและการใช้เหตุผลว่าให้ความจริงที่น่าเชื่อถือ ปัญหาที่ตามมาก็คือ เมื่อมีความรู้อื่นๆที่ไม่อยู่ในขอบข่ายนี้จะถือว่าเป็นความรู้หรือไม่ และจะมีความรู้อื่นอีกหรือไม่ที่จะให้ความแท้จริงกว่านี้ มีนักปรัชญาบางกลุ่มมีความเชื่ออย่างสนิทใจว่า ความรู้ที่แน่นอนนั้นต้องเกิดมาจากการหยั่งรู้ภายในจิตใจเท่านั้น ถึงจะเรียกว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงได้ โดยเรียกความรู้นั้นว่า อัจฉตติกญาณ (Intuition) ความรู้นี้เป็นความรู้ที่นักปรัชญาทั้งทางตะวันตกและตะวันออกให้ความสนใจและให้ความสำคัญในการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับความรู้ประเภทนี้

มีนักคิดคนสำคัญของตะวันตกอย่าง เฮนรี แบร์กซ็อง (Henri Bergson ๑๘๕๕-๑๙๔๑) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ผู้ที่เชื่อมั่นในอัจฉตติกญาณ (Intuition) มีความเห็นว่า “ความรู้แท้ของมนุษย์ คือความรู้ที่ได้มาจากการที่จิตได้ฝึกฝนจนมีสมรรถภาพพิเศษถึงที่สุดยอดแล้ว เป็นความรู้ที่เกิดจากญาณวิเศษบังเกิดจากญาณวิเศษที่เป็นคุณสมบัติของจิต” แบร์กซ็องให้คำนิยามว่า อัจฉตติกญาณ เป็นความรู้ที่สอดคล้องทางวุฒิปัญญา โดยอาศัยอัจฉตติกญาณนี้บุคคลพึงจิตในอารมณ์เดียว เพื่อที่จะให้เข้าถึงอารมณ์นั้นแนบสนิทและผลแห่งการเกิดการตระหนักรู้ที่ตามมาภายหลัง เป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายเป็นคำพูดได้^๑ แบร์กซ็อง พยายามอธิบายให้เห็นว่า อัจฉตติกญาณเป็นความรู้ที่สามารถเข้าถึงได้ โดยไม่ต้องอาศัยเหตุผลและประสบการณ์จากภายนอก ทำให้เราเข้าใจพลั้งชีวิตที่อยู่ภายในตัวเราได้แจ่มแจ้ง เขาเชื่อว่า มี

---

^๑ พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, **ทฤษฎีความรู้**, (โครงการสนับสนุนงานวิจัยคณะมนุษยศาสตร์, ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑.

พลังชีวิต (Life-force) อยู่ใจกลางความแท้จริง ซึ่งเป็นพลังสร้างสรรค์และวิวัฒน์อยู่เสมอ การที่จะเข้าถึงใจกลางได้นั้นต้องอาศัยอัมมัตติกญาณเท่านั้น^๒

มีนักปรัชญาคนสำคัญชาวอินเดียคนหนึ่ง คือ ดร.ราชกฤษณะ ได้อธิบายถึงความหมายของความรู้ระดับอัมมัตติกญาณไว้ว่า เป็นความรู้ที่เกิดจากการเพ่งพินิจภายใน อัมมัตติกญาณไม่ใช่เป็นเพียงความรู้ที่เกี่ยวกับคุณภาพต่างๆ และไม่ใช่ความรู้ที่เกี่ยวกับความแท้จริงภายในเท่านั้น แต่เป็นความรู้ที่สมบูรณ์แบบเกี่ยวกับความแท้จริงและคุณภาพต่างๆ ของความแท้จริง ดังนั้น อัมมัตติกญาณ จึงเป็นความรู้ที่สมบูรณ์แบบ เกิดขึ้นจากดวงจิตที่เข้าใจความจริงอย่างแจ่มแจ้ง^๓ ท่านได้อธิบายธรรมชาติและลักษณะของอัมมัตติกญาณไว้อีกว่า อัมมัตติกญาณเปิดเผยความรู้ว่าด้วยสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยตนเอง (thing in itself) พร้อมด้วยคุณลักษณะและคุณภาพของสิ่งที่ดำรงอยู่ด้วยตนเองแก่เรา ในประสบการณ์ที่เกิดจากอัมมัตติกญาณ จิตเป็นตัวทำหน้าที่รูรูปร่างของวัตถุ พร้อมกันนั้นก็ให้ความรู้โดยตรง สมเหตุสมผลและให้ความรู้แบบจับปล้นแก่เรา ดังนั้น อัมมัตติกญาณจึงเป็นอันเดียวกันกับจิตที่ทำหน้าที่ ตัวรู้และสิ่งที่ถูกรู้ สามารถเปิดเผยธรรมชาติของความจริงและความแท้จริงของสิ่งต่างๆ แก่เราตามความเป็นจริงที่ปัจเจกชนเข้าใจได้^๔

โอโซ (๑๕๓๑-๑๕๕๐) เป็นนักคิดชาวอินเดียคนสำคัญคนหนึ่งในยุคปัจจุบัน ท่านมีชื่อเดิมว่า ราชเนช จันทรา โมหัน (Rajneeh Cnandra Mohan) เกิดที่กุชวาร่า (Kuchwara) ใจกลางประเทศอินเดีย แนวคิดของท่านมีอิทธิพลต่อผู้คนจำนวนมากที่เสาะแสวงหาความจริงของชีวิต และแนวคิดทางปรัชญาชีวิตที่แหวกแนวหรือคิดนอกกรอบเดิมทำให้เป็นที่น่าสนใจยิ่ง โอโซเป็นผู้เชี่ยวชาญร่วมสมัยด้านศาสนวิทยา การดำเนินชีวิตและคำสอนของท่านมีอิทธิพลต่อผู้คนทุกวัย และทุกรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนนับล้าน ท่านได้รับยกย่องจาก Sunday Times แห่งลอนดอนว่าเป็นหนึ่งใน ๑,๐๐๐ นักสร้างสรรค์แห่งศตวรรษที่ ๒๐

^๒ อังโน ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ปรัชญาตะวันออกร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๕.

^๓ อังโน ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ญาณวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๕.

^๔ อังโน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

และ Sunday mid-day แห่งประเทศอินเดียได้ยกย่องให้ท่านเป็นหนึ่งในสิบบุคคลผู้ซึ่งเปลี่ยนแปลงชะตากรรมของประเทศอินเดียเฉกเช่น ท่านคานธี ท่านเนห์รู และพระพุทธองค์^๕

โอโซได้อธิบายงานของท่านว่า เป็นการสร้างเงื่อนไขเพื่อการเกิดใหม่ของมนุษยชาติท่านมักอธิบายแนวคิดแนวปฏิบัติแบบมนุษยพันธ์ใหม่นี้ว่า เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของตัวละครในนวนิยายกรีก เรื่อง “ซอร์บา เดอะ กรีก” (Zorba the Greek) กับ “พระพุทธเจ้า” เข้าด้วยกัน คือ เป็นมนุษย์ที่มีความสุขสำราญในทางโลกแบบ ซอร์บา อันเป็นตัวละครเอกในนวนิยาย ผู้ซึ่งอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ร่าเริง ร้องรำทำเพลง ไม่มีหลักการใดๆ ที่ยึดปฏิบัติ และในอีกด้านหนึ่งนั้นก็ให้มีความสุขุม สงบเงียบตามแบบพระพุทธเจ้า สิ่งที่ถักทออยู่ในงานของท่านจะสะท้อนการบูรณาการพลังทางภูมิปัญญาของตะวันออกกับพลังทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตะวันตกเข้าด้วยกัน^๖

โอโซ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอชฌัตติกญาณไว้ว่า อชฌัตติกญาณ ไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ศาสตร์ ไม่ใช่สิ่งที่เป็นเหตุเป็นผล เพราะอยู่เหนือพุทธิปัญญา (Intellect) คืออยู่เหนือความเป็นเหตุเป็นผลนั่นเอง^๗ ท่านได้ให้ความสำคัญต่อความรู้ระดับอชฌัตติกญาณมาก แต่ก็พึงพอใจต่อความรู้ระดับสัญชาตญาณ โดยให้เหตุผลว่า ทั้งสองระดับมีธรรมชาติที่คล้ายกันสามารถเดินไปด้วยกันได้ ทำหน้าที่ใกล้เคียงกัน การยอมรับชีวิตระดับสัญชาตญาณโดยไม่ไปบังคับหรือบิดเบือนด้วยใจที่เบิกบานอย่างแท้จริงแล้ว เท่ากับเป็นการเปิดประตูไปสู่อชฌัตติกญาณระดับที่สูงกว่าได้โดยปริยาย ในระดับพุทธิปัญญาแล้ว เขามองว่าเป็นระดับที่มนุษย์นำเข้ามาก่อน บิดเบือนความจริงให้เป็นความเท็จ นำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย ดังนั้น โอโซจึงไม่ชื่นชมความรู้ระดับนี้มากนัก โอโซได้อธิบายลักษณะอชฌัตติกญาณว่า “เป็นปรากฏการณ์ในลักษณะที่ก้าวกระโดด...อชฌัตติกญาณไม่ต้องการเส้นทางเดิน ไม่ได้พัฒนาหรือเกิดขึ้นมาอย่างเป็นระบบ ไม่มีแหล่งกำเนิดที่ชัดเจน เป็นเพียงสิ่งที่อุบัติขึ้นมาเอง”^๘

^๕ โอโซ, คิดนอกกรอบ (creativity), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แปลนพริ้นท์ดิง จำกัด , ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^๖ โอโซ, ปัญญาญาณ (intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกยัด, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไชโย โครเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๔๘), หน้า ๒๖๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

ดังนั้น อชฌัตติกญาณ ตามความคิดของโอโช เป็นความรู้ระดับสูงสุด เป็นสถานะที่ไร้ขอบเขต ดำรงอยู่ในจิตใจ สามารถเข้าถึงได้ด้วยการทำจิตให้เป็นสมาธิที่ตื่นตัว (Active Maditations) ได้รับการปลดปล่อยจากความคิด ทำจิตให้ว่างและปล่อยวาง

ตามที่สนะของพุทธปรัชญาเถรวาท ความรู้ระดับวิปัสสนาญาณนั้น (Intuitive Insight) เป็นความรู้ความจริงในระดับปรมาตถสัจจะ (Ultimate Truth) เป็นความจริงสูงสุด โดยไม่ต้องอาศัยบัญญัติทางโลก อันเป็นความรู้ที่เกิดจากการเห็นแจ้งหยั่งรู้ภายใน จนเกิดสถานะแห่งการหมดความสงสัย หมดอวิชชา หมดความแปลกใจ ในระดับความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีหลักการใหญ่ๆ ๒ ระดับ คือ

๑) ความรู้ระดับโลกิยะหรือความรู้ชั้นสมมติ (Worldly Knowledge) เป็นความรู้ที่ชาวโลกทั้งหลายสมมติกันขึ้นมา เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดจากผู้อื่นสืบต่อกันมา

๒) ความรู้ระดับโลกุตตระ (Ultimate Knowledge) เป็นความรู้ชั้นจริงแท้ เป็นความรู้อันสูงสุด ที่อยู่พ้นจากประสาทสัมผัสธรรมดา

พุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่า แหล่งที่มาของความรู้ หรือปัญญา มี ๓ ประการ ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนหรือได้รับสืบทอดกันมา เรียกว่า สุตมยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากคิดพิจารณาใคร่ครวญอย่างมีเหตุมีผล เรียกว่า จินตามยปัญญา และความรู้ที่ได้จากการฝึกฝน ลงมือปฏิบัติจนเกิดการรู้แจ้งความจริงภายในตนเอง เรียกว่า ภวานามยปัญญา^๕ ทั้งสุตมยปัญญา และจินตามยปัญญา ถือว่ายังเป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ เพราะเป็นความรู้ที่พึ่งอิงอาศัยสิ่งภายนอก หรือการใช้ความรู้เดิมของตนเองมาวิเคราะห์ ยังเป็นในขั้นที่เพียงพิจารณาในระดับการใช้เหตุผลทั่วไป ยังไม่ใช่ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติพิสูจน์ทดสอบให้รู้เห็นและเข้าใจจนประจักษ์แจ้งในความจริงของสิ่งนั้นด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่า แหล่งความรู้ทั้งสองนี้ เป็นเพียงปัญญาทำให้มีความรู้ที่เป็นจริงได้ในระดับสมมติสัจจะ (Conventional Truth) แต่ถึงกระนั้น ในพุทธปรัชญาถือว่า ปัญญาทั้ง ๒ เป็นปัญญาที่มีความสำคัญในระดับต้นๆ ที่สามารถเป็นเหตุปัจจัยไปสู่ปัญญาในระดับสูงได้^๖

^๕ ดูรายละเอียดใน ขุ.อ.(ไทย) ๒๕/๑๐/๑๑๔.

^๖ พระมหาวิรัตน์ อภิธมฺโม, “การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเควิดฮิว่ม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

พุทธปรัชญาถือว่า ความรู้ระดับที่ ๓ คือ ภาวนามยปัญญา เป็นบ่อเกิดของความรู้แท้จากประสบการณ์ตรง เป็นความรู้ความเข้าใจเห็นอะไรอย่างชัดเจนตรงตามสภาวะของมัน ที่เรียกว่า เข้าใจตามความเป็นจริง เป็นการเรียนรู้เชิงสามารถถอนอวิชชาหรืออุปาทานในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ ดังนั้น ภาวนามยปัญญาเป็นการหยั่งรู้ภายในจิตใจ จนเกิดการรู้แจ้งความจริง หรือเกิดวิปัสสนาญาณขึ้น อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทานได้

ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับแนวคิดของโอโซในเรื่อง อัมมัตติกญาณ และแนวคิดเกี่ยวกับวิปัสสนาญาณ ในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเริ่มจากความหมาย บ่อเกิด สภาวะลักษณะ กระบวนการ และจุดมุ่งหมาย จากนั้นนำเอาแนวคิดทั้ง ๒ ทักษะ มาศึกษาเปรียบเทียบกันว่ามีความคล้ายกันหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ประเด็นเหล่านี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอัมมัตติกญาณของโอโซ
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท และอัมมัตติกญาณของโอโซ

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ท่านได้อธิบายไว้ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับ แนวคิดเรื่อง อัมมัตติกญาณ (Intuition) ของโอโซ ในแง่ของ ความหมาย บ่อเกิด สภาวะลักษณะ กระบวนการ และจุดมุ่งหมาย ของทั้ง ๒ แนวคิด

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาข้อมูลทางเอกสารและงานวิจัยชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิโดยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมถึงตำราและเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด

เรื่องวิปัสสนาญาณ ในส่วนเอกสารที่ศึกษาแนวคิดอหัตติกญาณของโอโซ่ ใช้หนังสือเรื่อง ปัญญาญาณ (Intuition) แปลโดย ประพนธ์ ผาสุกษีต และต้นฉบับภาษาอังกฤษ เรื่อง intuition (knowing beyond logic) ของท่านโอโซ่มาเป็นเอกสารหลักในการวิจัยรวมถึงตำราเอกสารที่เป็นแนวคิดของโอโซ่ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกันได้

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ วิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๔.๒ แนวคิดอหัตติกญาณของโอโซ่

๑.๔.๓ ในแง่ของความหมาย บ่อเกิด สภาวะลักษณะ กระบวนการ และ จุดมุ่งหมาย ทั้งในส่วนของอหัตติกญาณและวิปัสสนาญาณ มีความหมายคล้ายกันหรือ ต่างกันอย่างไรบ้าง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อหัตติกญาณ หรือ Intuition ตามความหมายของโอโซ่ หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ภายในตนเอง เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เหนือประสาทสัมผัส

สัญชาตญาณ หรือ Instinct ในงานวิจัยนี้หมายถึง ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดของคนและสัตว์ ทำให้มีความรู้สึกและการกระทำตัวเองโดยไม่ต้องมีใครสั่ง

พุทธิปัญญา หรือ Intellect ในที่นี้ใช้คำว่า ปรีชาญาณ คือ ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ประสบการณ์ การคิดหาเหตุผล การฟัง ตลอดจนการวิเคราะห์ วิจัย

วิปัสสนาญาณ (Insight Knowledge) ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มาจากคำสองคำ คือ วิปัสสนา + ญาณ เมื่อรวมทั้งสองเข้าด้วยกัน หมายถึง ความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้งในรูปนาม เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

คำว่า พุทธปรัชญา ในที่นี้ หมายถึงเอาเฉพาะพุทธปรัชญาเถรวาท หรือมุมมองในทัศนะของพุทธศาสนาดั้งเดิม

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร

๑. เรื่อง ปัญญาญาณหรืออหัตติกญาณ (Intuition) ของโอโซ่ ท่านได้กล่าวถึงความหมายและลักษณะของปัญญาญาณหรืออหัตติกญาณไว้ว่า ปัญญาญาณเป็น

ปรากฏการณ์ผ่านช่องทางหรือสภาวะที่เรียกกันว่าสมาธิ จิตที่มีสมาธิเปรียบได้กับการเคาะประตูเพื่อเข้าสู่ปัญญาญาณ ปัญญาญาณเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้ว เราไม่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่แต่อย่างใด ขอเพียงแต่เรารู้ตัวทั่วพร้อมเท่านั้น มันคือการดำรงอยู่ที่แท้จริง^{๑๑}

๒. ในหนังสือ *คุรุวิพากษ์คุรุ* ของโอ โช้ ที่อธิบายถึงการเฝ้าดูตามรู้ความเคลื่อนไหวของกายและเฝ้าดูอารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจ โดยใช้สติความตื่นรู้เฝ้ามองอาการทางกายและใจ โดยปราศจากการตัดสิน ด้วยใจเป็นกลาง เมื่อเฝ้ามองมันคงขึ้น ความคิดจะมีน้อยลงและน้อยลงเรื่อยๆ หากตั้งมั่นอยู่ในการเฝ้าสังเกตร้อยละ ๕๐ ความคิดร้อยละ ๕๐ จะหายไป หากตั้งมั่นเฝ้าสังเกตร้อยละ ๖๐ ความคิดก็เหลือเพียงร้อยละ ๔๐ หากตั้งมั่นสังเกตได้อย่างบริสุทธิ์ถึงร้อยละ ๘๘ ก็จะมีความคิดโศดๆ ผุดขึ้นเพียงนานๆครั้ง ถือว่าเป็นร้อยละ ๑ ที่ผ่านเข้ามาบนถนน ก็จะไม่มีการจรอีกต่อไป^{๑๒}

๓. ในหนังสือ *สถาอารมณ์ (Emotional Wellness)* โอ โช้ ได้บรรยายถึงการฝึกการเฝ้าดูความคิดและอารมณ์ ว่า จงหาเวลาสำหรับฝึกภาวนา หาได้อย่างน้อยหนึ่งชั่วโมงทุกๆ วันเพื่อที่จะได้นั่งอยู่เงียบๆ นั่งโดยไม่ได้ทำอะไร ปล่อยให้ว่างอย่างสุดๆ เพียงเพื่อเฝ้าดูสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาข้างในเท่านั้น ในตอนเริ่มต้นจะรู้สึกเศร้ามาก แล้วสิ่งต่างๆ ที่น่าเกลียด หลุมดำทุกชนิดจะปรากฏขึ้น ท่านอาจรู้สึกทุกข์ทรมาน ไม่เบิกบานใจ แต่หากมุ่งมั่น พากเพียรแล้ววันนั้นความเจ็บปวดทรมานจะหายไปและเบื้องหลังความเจ็บปวดทรมานนั้น ท่านจะพบความปีติยินดีที่ยิ่งใหญ่^{๑๓}

๔. ได้ศึกษาแนวคิดเรื่อง อิสรภาพ (Freedom) โอ โช้ ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งในหนังสือเรื่อง *Freedom* ว่า อิสรภาพที่แท้จริงจะต้องออกมาจากความตื่นตัวที่ไม่มีการกะเกณฑ์ใด เพราะว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดความตื่นตัวแบบไม่กะเกณฑ์ มันก็จะเป็นอิสรภาพที่ไม่มีการฟุ้งฟิงบางสิ่งบางอย่าง และ ไม่ติดอยู่กับการทำอะไรบางอย่าง อิสรภาพที่มาจากความตื่นตัวแบบไม่กะเกณฑ์นี้ เป็นอิสรภาพที่มาจากความเป็นตัวของตัวเอง การเป็นตัวของตัวเองนี้เป็นคุณสมบัติที่เรามีมาแต่กำเนิด เราไม่จำเป็นต้องพึ่งพาต่อสิ่งใด ไม่มีใครให้สิ่งนี้กับเราได้ แล้ว

^{๑๑} โอ โช้, *ปัญญาญาณ (intuition)*, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสูกษิต, หน้า ๔๒.

^{๑๒} โอ โช้, *คุรุวิพากษ์คุรุ*, โทมัส สุขปรีชา แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ gm books), หน้า ๕๒.

^{๑๓} โอ โช้, *สถาอารมณ์ (Emotional Wellness)*, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสูกษิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไชโย โคม ครีเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๘.

ไม่มีใครแย่งมันไปจากเราได้เช่นกัน แม้คมดาบอาจจะตัดหัวของเราขาด แต่ก็ไม่สามารถจะตัดอิสรภาพของเราและความเป็นเราได้ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าตัวเราเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง ทุกอย่างล้วนหยั่งรากลึกอยู่ในความเป็นตัวเรา ไม่เกี่ยวกับสิ่งอยู่ภายนอกแต่อย่างใด^{๔๔}

๕. ได้ศึกษากระบวนการความรู้ ผ่านแนวคิดเรื่องเขาวัวปัญญา (Intelligence) ของ ไอโซ มีลักษณะเป็นสิ่งที่อยู่ภายใน เป็นคุณสมบัติที่เป็นธรรมชาติของชีวิต เหมือนกับไฟที่ร้อน อากาศนั้นมองไม่เห็น น้ำไหลลงสู่ที่ต่ำ เขาวัวปัญญาของชีวิตก็เช่นกัน ไอโซได้อธิบายให้เห็นว่า เขาวัวปัญญาของมนุษย์สามารถควบคุมได้โดยการมีสติปัญญามาควบคุม มีชีวิตอยู่อย่างรู้ตัวทั่วพร้อม อยู่อย่างสอดคล้องตามต้นตอ และสิ่งอื่นๆก็จะตามมาอย่างสวยงาม นั่นคือ ชีวิตที่ชัดเจนช่วงด้วยเขาวัวปัญญานั้นเอง^{๔๕}

๖. ท่านมหาตี สะยาตอ ในหนังสือ เรื่อง วิสุทธิญาณเถกกา ว่าด้วย วิสุทธิ ๗ และ ญาณ ๑๖ ที่ท่านได้มุ่งเน้นกล่าวถึงประสบการณ์โดยย่อสำหรับนักปฏิบัติที่เข้าถึงสภาวะในทางธรรม เพื่อให้สำรวจทดสอบตามขั้น แห่งลำดับญาณ พร้อมทั้งสภาวะที่ปรากฏแก่โยคีผู้ปฏิบัติ ให้ได้รู้ถึงความสำคัญของญาณในแต่ละขั้น^{๔๖}

๗. นวองคุลี ในหนังสือเรื่อง วิปัสสนาญาณ ที่ท่านได้เรียบเรียงอ้างอิงเนื้อหาตาม คัมภีร์วิสุทธิมรรค และ คัมภีร์ปฏิบัติสมาธิมรรค อันเป็นเนื้อหาสำคัญของการเจริญวิปัสสนา และการเกิดสภาวะธรรมต่างๆ ตามกระบวนการขั้นตอนวิปัสสนาญาณ ๑๖ ไปเป็นลำดับตั้งแต่อนุญาณแรก คือ นามรูปปริจเฉทญาณ (การรู้ลักษณะของรูปและนามว่า อะไรคือรูป อะไรคือนาม) จนถึง ปัจจเวกขณญาณ ที่สามารถนำพาตนหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้^{๔๗}

๘. อาจารย์เชมเย สะยาตอ พระชนกาทิวังศ์ อัครมหาคัมภีร์ฐานาจริยะ จากหนังสือ วิปัสสนาญาณก้าวหน้าอย่างไร (Development of Insight) ของท่านทำให้เห็นแนว

^{๔๔} ไอโซ, หลุด (freedom), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกขีต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไชโยไหม ครีเอทีฟ กรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

^{๔๕} ไอโซ, เป็นไปได้ด้วยปัญญา (intelligence), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกขีต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไชโยไหม ครีเอทีฟ กรุ๊ป, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

^{๔๖} มหาตี สะยาตอ (อุ โสภณมหาเถระ), วิสุทธิญาณเถกกา ว่าด้วยวิสุทธิ ๗ และญาณ ๑๖ แปลโดย ธนิต อยู่โพธิ์, (ไม่ปรากฏโรงพิมพ์), ๒๕๑๗.

^{๔๗} นวองคุลี, วิปัสสนาญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธรรมสภา, ๒๕๔๘).

ทางการพัฒนากายและใจผ่านกระบวนการใช้สติตั้งแต่ขั้นต้นและการปฏิบัติอย่างเข้มงวด จนไปสู่การเห็นสถานะของความจริงในรูปแบบ ที่ปรากฏให้เห็นในขั้นแห่งวิปัสสนาญาณ เป็นการแสดงให้เห็นถึงอุปสรรคที่อาจประสบเจอในระหว่างการปฏิบัติ และสามารถปฏิบัติตนพัฒนาจิตให้ก้าวผ่านสถานะนั้นอย่างรู้ทัน^{๘๔}

ข. งานวิจัย

๑. พระมหากฤษ ญาณวโร ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างฌานกับปัญญา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยนี้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างฌานกับปัญญา โดยทั้งสองอย่างมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือความหลุดพ้นจากกิเลส แต่การหลุดพ้นจากกิเลสตามแนวสมถะ (ฌาน) เป็นเพียงการข่มกิเลสไว้เหมือนหินทับหญ้า ส่วนวิปัสสนา (ปัญญา) เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสอย่างสิ้นเชิง แต่ทั้งสองแบบ ถือว่าเป็นแบบอย่างที่อนุชนพึงปฏิบัติตาม ผลที่ได้รับคือมีชีวิตที่ผาสุกและบรรลุจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๒. พระมหาขวัณชัย กิตติเมธี ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท:ศึกษาเฉพาะในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค” ผลการวิจัยนี้กล่าวถึงการศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทโดยอาศัยคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค เพื่อวิเคราะห์ความรู้ใน ๓ ส่วน คือส่วนของพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนของปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค และการเทียบเคียงความรู้ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกับปรัชญาต่างสำนัก จนทำให้เกิดความเข้าใจในความรู้ระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับโลกียะจนถึงระดับโลกุตระ อันเป็นระดับสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาท^{๘๕}

๓. พระมหาระวี ดิคุขปญฺโญ ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์” ผลการวิจัยนี้กล่าวถึงแนวคิดที่สำคัญทาง

^{๘๔} เขมเข สยาดอ พระชนกาทิวังศ์ อัครมหากรรมฐานาจารย์ชะ, *วิปัสสนาญาณก้าวหน้าอย่างไร (development of insight)*, มณฑาทิพย์ คุณวัฒนา แปล, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๕).

^{๘๕} พระมหาขวัณชัย กิตติเมธี, “การศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท:ศึกษาเฉพาะในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ โดยเฉพาะญาณวิทยาทางตะวันตกกับพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อนำเอาทฤษฎีความรู้ทั้งสองมาเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่างกัน^{๒๐}

๔. พระมหาวิรัตน์ อภิขมุโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์” ผลการวิจัยนี้กล่าวถึงพรมแดนของความรู้ของปรัชญาทั้งสองฝ่าย และชี้ให้เห็นความต่าง จุดอ่อน จุดแข็ง ในปรัชญาทั้งสองฝ่ายโดยเป้าหมายความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งสู่พระนิพพาน สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ส่วนปรัชญาของฮิวม์มุ่งให้ความรู้เพียงขั้นประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เป็นการสนองความใคร่รู้ของตนเองเท่านั้น^{๒๑}

๕. ชอุ่ม ทศสิน ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของปัญญาในพุทธปรัชญา” ผลการวิจัยกล่าวถึงบทบาทของปัญญาว่ามีสาระสำคัญหลายประการ ปัญญาในพุทธปรัชญามีเป้าหมายสำคัญเพื่อประหารอวิชชาและกิเลสอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ เป็นภาวะดีพหุธรรมคือเป็นสิ่งที่ควรฝึกรบหรือทำให้เจริญขึ้น เป็นสิ่งที่มีบทบาทต่อศรัทธาเป็นตัวนำเข้าถึงอุดมการณ์ขั้นสูง คือ ความหลุดพ้น^{๒๒}

เมื่อศึกษาทบทวนงานเอกสารวิจัย ทั้งหมดแล้ว ก็สามารถเข้าใจเนื้อหาที่สามารถนำมาอธิบายเชื่อมโยงเข้ากับ กรอบแนวคิด ทั้งในส่วนของแนวคิดวิปัสสนาญาณ ในพุทธปรัชญาเถรวาท และกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอรรถศาสตร์ญาณ ของไอโซ่ พอนำมาอธิบายให้เข้าใจ เพื่อนำเนื้อหาเหล่านั้นมาเปรียบเทียบความคล้ายกัน และความแตกต่างกัน ในทัศนะทั้ง ๒ ได้

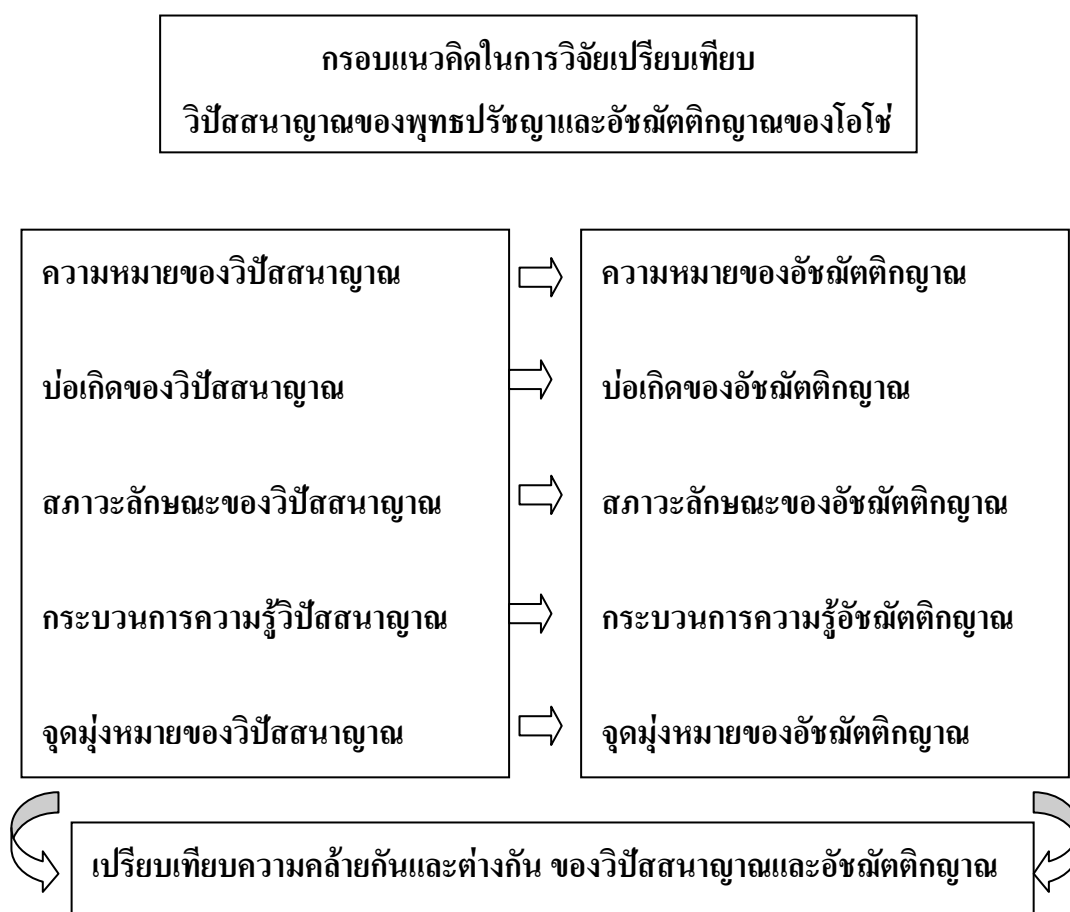
^{๒๐} พระมหาธรรมา วิ ดิคุขปญโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๒๑} พระมหาวิรัตน์ อภิขมุโม, “การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๒๒} ชอุ่ม ทศสิน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของปัญญาในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘).

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการค้นคว้าวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับ อรรถัตติกถาของโอโซ่ นำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศึกษาตามกรอบ ความหมาย บ่อเกิด สภาวะลักษณะ กระบวนการ และเป้าหมาย ให้เห็นถึงความคล้ายกันและความแตกต่างกัน ระหว่างแนวคิดทั้งสองนี้

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ ในส่วนของแนวคิดของโอโซ่นั้น จะใช้หนังสือการบรรยายของโอโซ่ ที่ได้แปลเป็นภาษาไทย และหนังสือบรรยายภาษาอังกฤษ เป็นเอกสารหลักใช้ในการศึกษาวิจัย

๑.๘.๒ ในส่วนของแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาท จะใช้หนังสือพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหนังสือวิชาการสำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๑.๘.๓ นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ และเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายกันและความต่างกัน พร้อมเสนอแนวคิดผู้วิจัยเพิ่มเติม โดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์ เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัยทางวิชาการต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบและเข้าใจแนวคิดเรื่องอรรถัตถิกญาณของโอโช

๑.๘.๒ ทำให้ทราบและเข้าใจวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงความคล้ายกันและความแตกต่างกันของทั้งสองทัศนะตามกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความหมาย บ่อเกิด สภาวะลักษณะ กระบวนการ และเป้าหมาย

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณ ของพุทธปรัชญาเถรวาท

การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท กับ อรรถกถาของโอโช ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาให้ตรงกับเนื้อหาใน ๕ ประเด็นหลัก ให้ครอบคลุมกับสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายและองค์ความรู้แห่งวิปัสสนาญาณ

๒.๒ บ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ

๒.๓ สภาวะลักษณะ ของ วิปัสสนาญาณ

๒.๔ กระบวนการความรู้แบบวิปัสสนาญาณ

๒.๕ จุดมุ่งหมายการบรรลุวิปัสสนาญาณ

๒.๑ ความหมายและองค์ความรู้แห่งวิปัสสนาญาณ

ในการวิจัยในครั้งนี้ จะศึกษาความหมายของวิปัสสนาญาณและองค์ความรู้ของ วิปัสสนาญาณ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๒.๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า วิปัสสนา ตามคัมภีร์^๑ไวยากรณ์บาลีมูลกัจจายนสูตร มาจาก วิ+ทิส+ยุ แปลง ทิส เป็น ปสฺส แปลง ยุ เป็น อน ลง อา อิตติ โชตกปัจจย วิเคราะห์ความหมายของคำได้ว่า “อนิจจาทิวเสน วิวิชาการเณ ปสฺสตีติ วิปสฺสนา อนิจจานุปสฺสนาทิกา ภาวนาปญญา”^๑ แปลว่า “ธรรมชาติ ที่ชื่อว่า วิปสฺสนา เพราะอรรถว่า เห็นสังขารธรรม โดยอาการต่างๆ ด้วยอำนาจ อนิจจลักษณะ เป็นต้น ได้แก่ ภาวนาปญญา มีอนิจจานุปสฺสนา เป็นต้น.”^๒ หรือวิเคราะห์ว่า

---

^๑ พระมหาชัยศิลป์ พุทฺธวิริโย, ศึกษาวิเคราะห์ปฏิบัติสมุปบาทอันเป็นภูมิวิปัสสนา เฉพาะกรณีการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ๗ เดือน, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^๒ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป.ธ.๙), อภิธัมมัตถวิภาวินีแปล, (กาญจนบุรี:ม.ป.ท., ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๐.

“วิวัธน์ อนิจจาतिकิ สงฺขารesu ปสฺสตีติ วิปสฺสนา” แปลว่า ปัญญาที่เห็นสภาวะต่างๆ มือนิจจลักษณะเป็นต้นในสังขาร”^๓

อีกแบบหนึ่ง คำว่า วิปัสสนา แยกเป็น ๒ บท คือ วิ+ปสฺสนา วิ แปลว่า พิเศษ หรือวิเศษ ปสฺสนา แปลว่า การเห็นแจ้ง เมื่อรวมทั้งสองบทเข้าด้วยกัน แปลว่า ความเห็นแจ้งแบบพิเศษ ดังมีวิเคราะห์ศัพท์ว่า วิเสเสน ปสฺสตีติ = วิปสฺสนา ธรรมชาติโดยอมเห็นแจ้งเป็น พิเศษ เพราะเหตุ นั้น ธรรมชาติ นั้น ชื่อว่า วิปัสสนา^๔

๒.๑.๒ ความหมายตามคานิยาม

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ปฏิสัมภีทามรรค ให้ความหมายไว้ว่า “ชื่อว่า วิปัสสนา เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นลมหายใจเข้ายาว โดยความไม่เที่ยง...เป็นทุกข์...เป็นอนัตตา... เพราะมีสภาวะพิจารณาเห็นลมหายใจออกยาว โดยความไม่เที่ยง...เป็นทุกข์...เป็นอนัตตา...”^๕

วิปัสสนา ในหนังสือนักธรรมเอก : ธรรมสมบัติหมวด 10 สมถกัมมัฏฐานและ วิปัสสนา ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริง ในสภาวะความเป็นเองของสังขาร คือ เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ได้แก่ รู้เห็นแจ้งชัดว่าสิ่งใดไม่เที่ยง เกิดแล้วดับไป ... สิ่งนั้นเป็นทุกข์ทนยากจริง สิ่งใดเป็นทุกข์ ทนยาก ... สิ่งนั้นเป็นอนัตตา มิใช่ตัว มิใช่ตนจริง สิ่งใดเป็นอนัตตา มิใช่ตัวมิใช่ตน ... สิ่งนั้น ไม่ควรจะถือว่าของเราด้วยค้นหา ไม่ควรจะถือว่าเราด้วยมานะ ไม่ควรจะถือว่าตัวตนด้วยทิฐิจริง เพราะว่าเราตัวตนไม่มี^๖

ในพระอภิธรรมปิฎก ได้อธิบายความหมายของ วิปัสสนา ตามในกามาวจรกุศลจิต และโลกุตตรกุศลจิต วิปัสสนาในกามาวจรกุศลคือ ปัญญาในธรรมอันเป็นกุศล มีใจความว่า

ปัญญาภิรียาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้

^๓ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘,ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑๗.

^๔ กองทุนพิมพ์หนังสือท่านมหาสี สยาคอ(โสภณมหาเถร), วิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

^๕ ขุ.ป.(ไทย) ๓๑/๑๘๓/๒๘๗.

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, คู่มือนักธรรมชั้นเอก, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), หน้า ๕๓.

ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความคันคืด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญา
เครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ปัญญาความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญา
เหมือนปลูก ปัญญา ปัญญาฉวีพรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือน
ปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญา
เหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจัย สัมมาทิฐิ ในสมัยนั้นอันใด นี้ชื่อว่า
วิปัสสนา ในสมัยนั้น^๑

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายว่า “ลักษณะแห่งตัววิปัสสนาหรือความเห็นแจ้งนั้น
คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จะเห็นเต็มไปด้วยในภพทั้งสาม เป็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่
ดับไปๆ จนเห็นว่าเต็มไปด้วยความน่ากลัว น่าเบื่อหน่าย ไม่มีอะไรน่าเอา น่าเป็น ลักษณะ
เหล่านี้คือลักษณะที่ปรากฏในวิปัสสนา”^๒

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า วิปัสสนา คือ
การเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายความว่า ข้อปฏิบัติต่างๆในการฝึกฝนอบรม
ปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือ ให้เข้าใจตามความเป็น
จริง หรือตามสิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงผิด รู้ผิด
และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้^๓ วิปัสสนา ยังหมายถึงวิธีหรือกระบวนการที่ทำให้เกิดความเห็น
แจ้ง หมายความว่า เป็นตัวการของการปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความเห็น
แจ้ง รู้ชัดในสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะที่แท้ของมัน ความรู้ความเข้าใจถูกต้องจะเกิดขึ้นเรื่อยๆ
ในระหว่างที่ปฏิบัติวิปัสสนา ความรู้ที่เกิดในขณะนั้นเรียกว่า ญาณ โดยเฉพาะวิปัสสนาญาณ
ทั้ง ๕ ที่เป็นญาณอันนับเนื่องในวิปัสสนา คือ เป็นความรู้ที่เกิดจากการเห็นในสภาวะตาม
ความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย^๔

^๑ อภ.ส. (ไทย) ๓๔/๕๕/๓๖.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, *วิธีฝึกสมาธิวิปัสสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สุนทรสาส์น
, ๒๕๓๖), หน้า ๒๒๕.

^๓ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๖.

^๔ ช่อม ทศสิน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ห้วงบาทของปัญญาในพุทธปรัชญา”, *วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตร มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๑-๒๒.

แนบ มหานิราชนนธ์ กล่าวว่า “วิปัสสนาเป็นชื่อของปัญญา มีปัญญาชนิดหนึ่งที่ตั้งชื่อว่า ปัญญา ปัญญาที่รู้ว่า นามรูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่มีสาระ ไม่มีแก่นสาร ไม่มีตัวตน รู้แบบนี้อันใดอันหนึ่งก็แล้วแต่ปัญญาที่รู้ อย่างนี้เรียกว่า วิปัสสนา”^{๑๑}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายความหมายไว้ว่า “คำว่า ญาณ หมายถึง วิปัสสนา ญาณ ทราบว่า เมื่อโยคินนั่งกำลังเทียบเคียงไตรตรองรูปธรรมและอรูปธรรม (รูปและนาม) ทั้งหลายอยู่ ญาณซึ่งมีกระแสปราดเปรียวแหลมคม แยกกล้า ชัดแจ้ง ก็เกิดขึ้น ประคุดดึงวัชระของพระอินทร์ที่ทรงชัศออกไป”^{๑๒}

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ พุทธธรรม เกี่ยวกับ ญาณ ว่า ญาณ คือ ความรู้ ความหยั่งรู้ เป็นปัญญาที่ออกมาเป็นเรื่องราว เช่น กัมมัฏสกตา ญาณ ความหยั่งรู้ภาวะที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน อติตังสญาณ ปรีชาหยั่งรู้ส่วนอดีต ตัจจานุโลมิกญาณ ความหยั่งรู้สอดคล้องกับสัจจะ ฐานาฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้การณที่เป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ นานาธมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธรรมาศัยแนวโน้มความเชื่อความสนใจของสัตว์ที่แตกต่างกันเป็นต้น ญาณ คือ ความรู้บริสุทธิ์ที่ลูกโหลงสว่างแจ้งขึ้น มองเห็นตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือเรื่องนั้นๆ แม้ว่าญาณจะมีหลายระดับ บางที่เป็นความรู้ผิด บางที่เป็นความรู้บางส่วน ไม่สมบูรณ์ แต่ก็เรียกได้ว่าเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ หรือ ความรู้ล้วนๆ เพราะยังไม่มีความรู้สึกตัวตน หรือความยึดถือเป็นของตนเข้าไปจับ บางครั้งญาณเกิดขึ้น โดยอาศัยความคิด เหตุผล แต่ญาณนั้นเป็นอิสระจากความคิดเหตุผล คือไม่ต้องต่อความคิดเหตุผล แต่ออกไปสัมพันธ์กับตัวสภาวะที่เป็นอยู่จริง”^{๑๓}

ญาณ เป็นความรู้ระดับสุดยอดของปัญญามนุษย์ และเป็นผลสำเร็จสำคัญของมนุษย์ ญาณไม่ว่าจะเป็นโลกียญาณหรือ โลกุตตรญาณ เป็นส่วนผลักดันสำคัญให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในอารยธรรมของมนุษยชาติ ญาณที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเรียกชื่อเฉพาะว่า โโพธิ หรือ

^{๑๑} แนบ มหานิราชนนธ์, การแนะแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาวิสุทธิ ๗, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพยวิสุทธิ), ๒๕๕๑, หน้า ๑๒.

^{๑๒} พระพุทธ โฆสะ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๖.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘-๕๐ .

โพธิญาณ แปลกันว่า ความตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ จึงทำให้เกิดพระพุทธศาสนา เป็นดวงตาใหญ่ของโลก^{๑๔}

๒.๑.๓ องค์ความรู้แห่งวิปัสสนาญาณ

เมื่อสรุปตามความหมายของศัพท์และคำนิยามแล้ว วิปัสสนาญาณนั้น หมายถึง ญาณในวิปัสสนา หรือ ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนาหรือที่จัดเป็นวิปัสสนา คือ เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง (insight knowledge) ใน การศึกษาวิจัยในประเด็น ที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ของวิปัสสนาญาณ เพื่อต้องการศึกษาถึง ขอบข่ายของความหมายของวิปัสสนาญาณว่า ตัววิปัสสนาญาณได้เข้าไปรู้เห็นอะไร และ สภาวะที่เรียกว่าเป็นวิปัสสนาญาณจริงๆ ที่ปรากฏให้เห็นในเชิงประจักษ์ความจริง (ปรมาตถ ธรรม) คือสภาวะใด ในการศึกษาวิจัยจึงใคร่จะศึกษาองค์ความรู้แท้ที่เกิดจากภาวนามยปัญญา โดยตรง จึงเลือกองค์ความรู้ คือ วิปัสสนาญาณ ๕^{๑๕} มาเป็นบาทฐานวิจัย วิปัสสนาญาณทั้ง ๕ มีดังต่อไปนี้

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^{๑๕} ในคัมภีร์ปฏิบัติสัมภิตามรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีการบรรยายขั้นตอนต่างของการวิปัสสนา เป็น ๑๖ ขั้น หรือเรียกว่า ญาณ ๑๖ (โศภณญาณ) เป็นญาณที่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนา โดยลำดับตั้งแต่ต้น จนถึงจุดหมายคือ มรรคผลนิพพาน คือ นามรูปปริจเฉทญาณ หมายถึง ญาณกำหนดแยกนามรูป นามรูปปัจฉิมปริคคหญาณ หมายถึง ญาณจับปัจฉิมแห่งนามรูป สัมมสนญาณ หมายถึง ญาณพิจารณานามรูปโดยไตรลักษณ์ อุทฺธัพพยานุปีสสนาญาณ หมายถึง ญาณตามเห็นความเกิดและความดับแห่งนามรูป กังคานุปีสสนาญาณ หมายถึง ญาณตามเห็นจำเพาะ ความดับเด่นขึ้นมา ภูคฺคปฏิฐานญาณ หมายถึง ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว ทินวานุปีสสนา ญาณ หมายถึง ญาณคำนึงเห็นโทษ นิพพิทานุปีสสนาญาณ หมายถึง ญาณคำนึงเห็นด้วยความหน่าย มุจจิตุกัมมตยา ญาณ หมายถึง ญาณหยั่งรู้อันใคร่จะพ้นไปเสีย ปฏิสังขานุปีสสนาญาณ หมายถึง ญาณอันพิจารณาทบทวนเพื่อจะ หาทาง สังขารเบกขาญาณ หมายถึง ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร สัจจานุโลมิกญาณ หมายถึง ญาณเป็นไปโดยควรแก่การหยั่งรู้หรือริษสัจจ์ โคตรกฺคญาณ หมายถึง ญาณครอบโคตร คือ หัวต่อที่ข้ามพ้นภาวะปฏฺฐน มัคคญาณ หมายถึง ญาณในอริยมรรค ผลญาณ หมายถึง ญาณอริยผล ปัจจเวกขณญาณ หมายถึง ญาณที่พิจารณา ทบทวน แต่เมื่อกล่าวถึงวิปัสสนาญาณโดยเฉพาะ อันหมายถึง ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา หรือ ญาณที่จัดเป็น วิปัสสนา จะมีเพียง ๕ ขั้น คือ ตั้งแต่ อุทฺธัพพยานุปีสสนาญาณ ถึง สัจจานุโลมิกญาณ (ตามปฏิปทาญาณทัตตสนวิ สุทธิ (ขั้นหนึ่งใน วิสุทธิ๑) ที่บรรยายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ นับรวม สัมมสนญาณ ด้วยเป็น ๑๐ ขั้น) , อ้างใน วิสุทธิ.(บาลี) ๑/๒๖๒-๓๑๕, สงฺคห.(บาลี) ๕๕.

๑) อุทฺถัพพญาณ หมายถึง ญาณเห็นแจ้งความเกิดและความดับ คือ พิจารณาความเกิดขึ้นและความดับไปแห่งรูปนามขันธ ๕ จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ครั้นแล้วก็ต้องดับไป ล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งหมด

๒) กังคญาณ หมายถึง ญาณเห็นแจ้งความสลาย คือ เห็นว่าสังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไปทั้งหมด

๓) ภยตฺตูปฏฺฐานญาณ หมายถึง ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นไปในภพใดคติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแต่จะต้องสลายไป ไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น

๔) อาทินวญาณ หมายถึง ญาณอันคำนึงเห็นโทษ คือ เห็นสังขารทั้งปวงซึ่งล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัวไม่ปลอดภัย เป็นโทษ เป็นสิ่งที่มีความบกพร่อง จะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์

๕) นิพพิทาญาณ หมายถึง ญาณอันคำนึงเห็นความหน่าย คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารว่าเป็นโทษเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความหน่าย ไม่เพิลิดเพิลินติด

๖) มุจฺจติกัมมตญาณ หมายถึง ญาณอันคำนึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย คือ เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลายแล้ว ย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น

๗) ปฏิสังขาญาณ หมายถึง ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทาง คือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย จึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์ เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดเปลื้อง

๘) สังขารุเปกขาญาณ หมายถึง ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร คือ เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริง ว่า มีความเป็นอยู่เป็นไปของมันอย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย แต่นั้นมองเห็นนิพพานเป็นสันติบท ญาณจึงแล่นมุ่งไปยังนิพพาน เลิกละความเกี่ยวเกาะกับสังขารเสียได้

๙) สัจจานุโลมิกญาณ หรือ อนุโลมญาณ หมายถึง ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้ร้อยสัจ คือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวง และญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่निพพานแล้ว ญาณอันคล้อยต่อการตรัสรู้ร้อยสัจ ย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป เป็นขั้น

สุดท้ายของวิปัสสนาญาณ ต่อจากนั้นก็เกิด โศตรภูญาณมาคั่นกลาง แล้วเกิดมรรคญาณให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลต่อไป^{๑๖}

เมื่อศึกษาจากหลักวิปัสสนาญาณทั้ง ๘ แล้ว สามารถรู้ได้ว่า วิปัสสนาญาณแท้ๆ เกิดจากการที่เข้าไปรู้เห็นเป็นพยานว่า ญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณจริงๆ คือ การที่วิปัสสนาได้เข้าไปเห็นสภาวะแห่งการเกิดดับของรูปนาม เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่มีสภาพการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับ ไปอย่างชัดเจน อันเป็นกระบวนการแห่งกฎไตรลักษณ์ ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าว ไม่ได้เกิดจากการจำ การอ่าน และการคิดหาเหตุผลใดๆ แต่เกิดจากการได้ลงมือปฏิบัติตามหลักแห่งไตรสิกขา จนเกิดญาณที่มองเห็นความจริงได้ เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

๒.๒ บ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ

๒.๒.๑ บาทฐานแห่งวิปัสสนาญาณ

๒.๒.๑.๑ ความเข้าใจในรูปนาม

ในการที่จะศึกษาแหล่งที่มาของการเกิดวิปัสสนาญาณนั้น จะต้องศึกษาแหล่งที่มาเบื้องต้นที่ถือว่า เป็นฐานความรู้ เป็นแหล่งกำเนิดที่ควรใส่ใจ ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมของทุกสิ่ง ในพุทธปรัชญาเรียกสิ่งนั้นว่า ชันธ ๕ คำว่า ชันธนั้น แปลว่า กอง พวก หมวด หมู่ ลำตัว หมวดหนึ่งๆ ของรูปธรรมและนามธรรมทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๕ กอง^{๑๗} เรียกอีกอย่างว่า รูปกับนาม หรือกายและจิต มี ๕ หมวดดังนี้

(๑) รูป ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ในส่วนของร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ของสสารพลังงานเหล่านั้น^{๑๘} ทำหน้าที่รับรู้และเสพเสวยโลก หรือทำหน้าที่เป็นทางเชื่อมต่อโลกภายนอก โดยอาศัยทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นช่องเพื่อรับรู้อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. อ. (บาลี) ๒/๑๖๒/๓๘๓, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๑.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๖.

(๒) เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกมี ๓ ประการ คือ สุขเวทนา (ทั้งทางกายและทางจิต) ทุกข์เวทนา (ทั้งทางกายและจิต) หรืออุเบกขาเวทนา (ไม่สุข ไม่ทุกข์ เฉยๆ) มีหน้าที่สำคัญต่อกระบวนการแสวงหาเสพอารมณ์ที่เป็นตัวต่อเชื่อมในการที่จะเลือกเฟ้นอารมณ์ที่น่าปรารถนา และหลีกเลี่ยงสิ่งไม่น่าปรารถนา ต่างๆ ได้^{๑๕}

(๓) สัญญา ได้แก่ ความจำได้ หมายถึง กำหนดรู้ บันทึกสิ่งผ่านเข้ามาทางการรับรู้ เป็นเหตุให้จำอารมณ์ต่างๆ ได้ ลักษณะที่สำคัญของสัญญา คือ การทำงานกับอารมณ์ที่ปรากฏตัวอยู่ต่อหน้า จำกำหนดได้ หมายถึงหรือจำได้ซึ่งอารมณ์นั้น^{๑๖}

(๔) สังขาร ได้แก่ สภาวะธรรมที่ปรุงแต่งใจ มี ๒ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายดี (โสภณเจตสิก) ฝ่ายเลว (อกุศลเจตสิก) และฝ่ายที่เป็นกลาง (อัญญาสมานาเจตสิก) กล่าวโดยทั่วไป สังขารเป็นสภาวะที่เป็นความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์เป็นกระบวนการแห่งเจตน์จำนงที่ชักจูง เลือกเฟ้นรวบรวมแล้วนำมาปรุงแต่งความคิด การพูด การกระทำ ให้เกิดกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ^{๑๗}

(๕) วิญญาณ ความรู้แจ้งทางทวาร หรืออายตนะทั้ง ๖ แปลตามแบบว่า ความรู้แจ้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ^{๑๘} วิญญาณในชั้น ๕ นี้ เป็นความรู้ที่เป็นตัวยื่นหรือเป็นฐานให้กับนามชั้นอื่นที่เหลือ คือ เวทนา สัญญา สังขาร^{๑๙} แต่เป็นความรู้ที่มีกระบวนการเกิดดับอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาควบคู่ไปกับนามชั้นอื่น หรือปรากฏการณ์ทุกอย่างภายในจิตใจ

กล่าวได้ว่า ชั้น ๕ (รูปนาม) นั้น มีทั้งฝ่ายที่เป็นรูปธรรม และ ฝ่ายที่เป็นนามธรรมที่มาประกอบกันจนกลายเป็นภาวะกลุ่มก้อน กลายเป็นตัวตนขึ้นมา ชั้น ๕ นั้น เป็นองค์ประกอบที่ต้องอาศัยกันและกัน ในส่วนรูปชั้นนั้น เป็นส่วนของกาย นามชั้นทั้ง ๔ อย่าง เป็นส่วนของจิตใจ

^{๑๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๘.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๒.๒.๑.๒ กระบวนการรับรู้ทางอายตนะ

พุทธปรัชญา ถือว่า สิ่งที่ประกอบรวมกันเป็นชีวิตขึ้นมา นั้น ต้องดำรงชีวิตอยู่บนโลก โดยการรับรู้ต่อสิ่งที่เข้ามากระทบ ต้องอาศัยประสาทสัมผัสในการรับรู้สิ่งภายนอก ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรู้ อายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ในกระบวนการแห่งการรับรู้ต้องมีองค์ประกอบครบ ๓ ประการ นั่นคือ อายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ ๖ และวิญญาณ ๖ เมื่ออายตนะ คือตัวรับรู้ กระทบกับอารมณ์คือสิ่งที่ถูกรู้ ก็เกิดความรู้จำเพาะด้าน คือตัววิญญาณของอายตนะ แต่ละอย่าง^{๒๔} ดังนี้

- (๑) ตา กระทบอารมณ์คือรูป เกิดความรู้ คือ จักขุวิญญาณ (การมองเห็น)
- (๒) หู กระทบอารมณ์คือเสียง เกิดความรู้ คือ โสตวิญญาณ (การได้ยิน)
- (๓) จมูก กระทบอารมณ์คือกลิ่น เกิดความรู้ คือ ฉานาวิญญาณ (การได้กลิ่น)
- (๔) ลิ้น กระทบอารมณ์คือรส เกิดความรู้ คือ ชิวหาวิญญาณ (การรู้รส)
- (๕) กาย กระทบอารมณ์คือสิ่งที่ต้องกาย เกิดความรู้ คือ กายวิญญาณ (การรู้สิ่งต้องกาย)
- (๖) ใจ กระทบอารมณ์คือธรรมารมณ์ (เรื่องในใจ) เกิดความรู้ คือ มโนวิญญาณ (การรู้ในใจ)

เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ มาเชื่อมต่อกันแล้ว จึงเรียกว่า ผัสสะ ตัวผัสสะนั้น เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญแห่งการรับรู้ ที่กระทบกับสิ่งที่ถูกรู้ แม้แต่การเจริญวิปัสสนาภาวนาก็ยังให้ความสำคัญยิ่งต่อผัสสะที่เข้ากระทบอารมณ์ภายนอก ถ้าไม่มีผัสสะการรับรู้ต่างๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เพราะเป็นกระบวนการแห่งการเสพอารมณ์ จนเกิดการจำได้หมายรู้ มีการคิดปรุงแต่ง และมีการกระทำต่างๆ ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลมากมาย ในกระบวนการรับรู้ นั้นสามารถแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ

- (๑) กระบวนการรับรู้บริสุทธิ์ อันประกอบไปด้วย อายตนะภายใน+อารมณ์+วิญญาณ=ผัสสะ เป็นองค์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ยังไม่มีความคิด การวิเคราะห์หรือการตัดสินใจใดๆ ทางอารมณ์ที่เกิดขึ้น เป็นกระบวนการรับรู้ที่ไม่ก่อให้เกิดยึดถือเป็นตัวเป็นตนขึ้น
- (๒) กระบวนการรับรู้สวຍโลก หรือกระบวนการสังสารวัฏ อันประกอบไปด้วย เวทนา+สัญญา+สังขาร นั่นคือ การรู้สึกต่อสิ่งที่ตนรับรู้ เป็นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ (เวทนา)

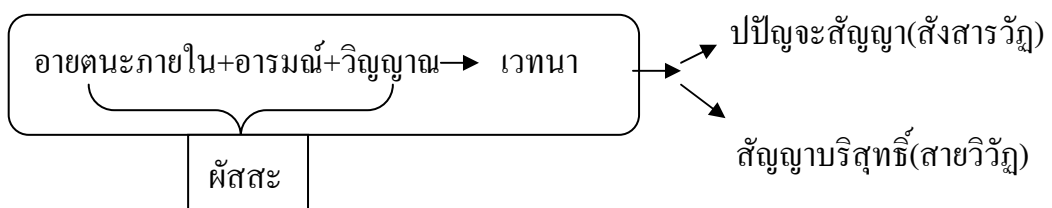
^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

แล้วก็มีอาการจำได้หมายความว่า เป็นสิ่งนั้น สิ่งนี้ คืออะไร (สัญญา) เมื่อเกิดการจำได้หมายความว่ามีการคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการปรารถนา (สังขาร)^{๒๕}

กระบวนการรับรู้บริสุทธิ์ $\longrightarrow$ กระบวนการรับรู้แบบเสวยโลก^{๒๖} $\longrightarrow$

อายตนะภายใน+อารมณ์+วิญญาณ=ผัสสะ $\longrightarrow$ เวทนา+สัญญา+สังขาร(วิตักก+ปปัญจจะ)

กระบวนการรับรู้ คือ เวทนา สัญญา สังขาร นี้ เป็นกระบวนการที่มีการให้คุณค่าเข้ามาเกี่ยวข้องจนเกิดการยึดถืออารมณ์ปรุงแต่งไปตามสภาวะที่ปรากฏ เป็นการรับรู้ที่มีกิเลสตัณหาเข้ามาจัดการ ถ้าเกิดความพอใจ ต้องการ ก็พยายามเกาะกุมยึดไว้ ถ้ารู้สึกไม่พอใจก็พยายามหลีกเลี่ยงหนีไปให้พ้น ดังนั้น ตั้งแต่เวทนานี้ไปถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้กระบวนการรับรู้ขึ้นไปตามทางของธรรมชาติหรือ อาจนำไปสู่เบี่ยงเบนธรรมชาติ หมายความว่า เวทนาเป็นตัวผลักดันองค์ธรรมอื่นๆ ให้เป็นไปในทางกุศล ทางอกุศล หรือทางที่เป็นอพยากตะ(เป็นกลางๆ)^{๒๗} ในแง่ของเวทนานั้น มีกระบวนการรับรู้ที่แยกออกเป็น ๒ สาย คือ กระบวนการรับรู้สายวิวิฏฐ เป็นการรับรู้ที่เป็นธรรมชาติตามความเป็นจริงไม่มีการปรุงแต่งใดๆ และกระบวนการรับรู้สายสังสารวิฏฐ เป็นการรับรู้ที่เกิดการปรุงแต่งผิดธรรมชาติแห่งความเป็นจริงเนื่องด้วยกิเลสตัณหาอุปาทาน ทั้งนี้กระบวนการรับรู้ทั้ง ๒ แบบจะมุ่งสู่ไปทางใดนั้น จะขึ้นอยู่กับสัญญา คือการจำได้หมายความว่าอารมณ์ที่ทำให้สิ่งที่ถูกรับรู้เป็นไปในทางวิวิฏฐหรือสังสารวิฏฐ กล่าวอีกนัยคือ ตัวสัญญา เป็นเครื่องชี้ทางชีวิตให้สามารถเดินไปสู่ทางแห่งปัญญาหรือวิชชานั้นเอง

^{๒๕} พระมหา ระเบียบ วิฑูรย์, การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๘.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๔๐.

^{๒๗} ลักขณวิวัต ปาละรัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๕.

ในแผนผังนี้ เห็นได้ว่า สัญญา นั้น มี ๒ อย่าง ได้แก่ ปัญญาสัญญา หมายถึง สัญญาที่เกิดจากความคิดปรุงแต่งที่เป็นอกุศล^{๒๘} ด้วยแรงผลักดันของตัณหา มานะ และทิฐิ เป็นสัญญาที่ผิดแผกคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง เป็นสัญญาที่เกิดจากกิเลส แทนที่จะช่วยให้เกิดความรู้ กลับกลายมาเป็นการเกิด โลภะ โทสะ โมหะ แทน

ในส่วน สัญญาบริสุทธิ์ ได้แก่ การรับรู้ที่บริสุทธิ์ ไม่มีการเข้าไปตีค่าหรือปรุงแต่งสิ่งทั้งหลาย ไม่มีการเข้าไปตั้งความพอใจหรือไม่พอใจ หรือความปรารถนาใดๆ แต่เป็นการรับรู้ตรงตามที่เป็น ด้วยสติที่ตั้งมั่น มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง ซึ่งการรับรู้ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ย่อมเกิดปัญญามองเห็นความจริงได้ นั่นคือเป็นทางที่ก่อให้เกิดวิปัสสนาญาณขึ้นมาได้ สามารถที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏคือการดับทุกข์ได้

๒.๒.๑.๓ การเจริญสติปัฏฐาน เมื่อก้าวถึงองค์ธรรมที่เป็นหลักแห่งการปฏิบัติเพื่อเข้าไปรู้หรือพิสูจน์ความจริงขั้นปรมาัตถธรรมในรูปนามขันธ ๕ นั้นได้ จะต้องใช้หลักธรรม ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน (Foundation of Mindfulness) มาเป็นบาทฐาน ในการเข้าสู่ความรู้ระดับวิปัสสนาญาณได้ สติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ว่าสิ่งนั้น ๆ ว่ามันเป็นของมันเอง โดยธรรมชาติ โดยธรรมดา โดยมีสาระสำคัญอยู่ ๔ ประการดังนี้

(๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ฐานกาย) ได้แก่ การตั้งสติพิจารณากาย เป็นการกำหนดสติระลึกรู้กายและการเคลื่อนไหวของร่างกาย เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน เป็นต้น

(๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ฐานเวทนา) ได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา เป็นการกำหนดสติระลึกรู้ ความรู้สึกของร่างกายและจิตใจ เช่น สุข ทุก เฉยๆ เรียกว่า การพิจารณาเวทนา

(๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ฐานจิต) ได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต เป็นการกำหนดสติระลึกรู้ อากาของจิต เช่น จิตโลภ จิตโกรธ จิตหลง ฟุ้งซ่าน สงสัย หดหู่ เศื่องซึม เป็นต้น เพื่อป้องกันรักษาจิตให้เป็นปกติธรรมชาติ จนเกิดปัญญาญาณเห็นอารมณ์ของจิตและจิตที่กำหนดรู้เป็นคนละส่วนกัน เกิดความรู้แจ้งการเกิดดับของสภาวะเหล่านั้น

^{๒๘} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๒.

(๔) ฆัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ฐานธรรม) ได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม เป็นการกำหนดสติตรีกตรองไม่ให้กิเลสตัณหาเข้ามาครอบงำทั้งทางกายและจิตใจ ด้วยการมีสติตามรู้อาการทางกายและทางจิตทุกอย่าง^{๒๕}

เมื่อกล่าวตามความเข้าใจ สติปัฏฐาน เป็นฐานที่ยึด เป็นที่เกาะเกี่ยวของสติ มี ๔ ฐาน คือ กาย, เวทนา, จิต, ธรรม ดังนั้น สติ หรือความระลึกตัว ในสติปัฏฐานมีความสำคัญ สติเป็นตัวรู้เพื่อที่จะละ หรือเฝ้าสังเกตพิจารณา อารมณ์ที่ปรากฏทางอายตนะต่างๆ ไม่ให้เข้ามาทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวได้ ดังพุทธทวจนะที่ว่า “ภิกษุผู้มีสติปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า กาย (เวทนา จิต ธรรม) มีอยู่ ก็เพียงอาศัยเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัย (ตัณหาและทิฐิ) อยู่ และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรในโลก”^{๒๖} หมายความว่า การมีสติระลึกดูพิจารณาภายในกาย คือ พิจารณาภายในเพียงสักว่ากายเป็นที่รู้ แต่เพียงสักว่ากายเป็นที่อาศัย ที่จิตอันประกอบด้วยสติจะไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นด้วยความอยากและความเห็นผิด ในรูปนามขันธ ๕ นี้ ถือว่าเป็นการปรากฏของวิปัสสนาญาณที่ปรากฏให้เห็นภายในฐานทั้ง ๔ นี้ เพราะทั้งหมดนับเนื่องเข้าในรูป และนาม นั่นเอง

๒.๒.๒ องค์มรรคอันเป็นบ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ

หลักแห่งไตรสิกขา บ่อเกิดที่สำคัญอีกประการ ที่เป็นหลักสำคัญของการเกิดกระบวนการหยั่งรู้หรือญาณรู้แจ้งขึ้น นั่นคือ การปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) สามารถสรุปย่อเข้ากับหลักไตรสิกขา คือ ศีล, สมาธิ, ปัญญา ไตรสิกขา หมายถึง การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงใส่ใจศึกษา ๓ อย่าง ได้แก่

- ๑) อริศีลสิกขา คือศึกษาเรื่องการสำรวมระวังในศีล(จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล)
- ๒) อริจิตตสิกขา คือศึกษาพิจารณาเรื่องจิต และบำเพ็ญทางจิตให้สงบมั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์

๓) อริปัญญาสิกขา คือศึกษาเรื่องของการใช้ปัญญาพิจารณาให้เกิดความรู้แจ้ง ไตรสิกขา ถือได้ว่าเป็นฐานสำคัญอีกประการของการเจริญภาวนา ให้บังเกิดผล ดังนั้น การพัฒนาทางด้าน กาย วาจาและใจ ตามหลักไตรสิกขา สามารถนำไปสู่วิปัสสนาญาณได้ เมื่อพิจารณาตามหลักไตรสิกขา ทั้ง ศีล สมาธิและปัญญา เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติควบคู่กัน

^{๒๕} คูรายละเอียดใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑ - ๓๔๐.

^{๒๖} คูรายละเอียดใน ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๔/๓๐๔.

ไม่สามารถจะแยกกันได้ เพราะทั้งสามนั้น เป็นปัจจัยเกื้อหนุนของกันและกัน ยกตัวอย่าง เริ่มแรกผู้ปฏิบัติจะต้องมี อินทรีย์สังวร ได้แก่ การสำรวมระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดอารมณ์ที่เป็นอกุศลต่างๆ เข้าครอบงำ เพื่อให้กายและใจ ไม่ถูกชำเค็ม พร้อมทั้งพอกพูน อกุศลให้เกิดในจิตใจอย่างต่อเนื่อง ดังพุทธวจนะที่ว่า “ผู้สำรวมระวังในอินทรีย์ คือผู้ที่ไม่ประมาท”^{๓๑} และ “ผู้ที่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย”^{๓๒} เมื่อสามารถรักษากาย วาจา ใจ ได้แล้ว กระบวนการที่เป็นขั้นแห่งสมาธิ (อธิจิตตสิกขา) และขั้นแห่งปัญญา (อธิปัญญาสิกขา) ก็เกิดขึ้นเป็นลำดับและนำไปสู่การพัฒนาขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพตาม นั่นคือ อินทรีย์สังวร เป็นสิ่งสกัดกั้นไม่ให้ กิเลสอย่างหยาบ เกิดขึ้นได้ ในขั้นของสมาธิสามารถจัดกิเลสอย่างกลาง และปัญญาสามารถกำจัดกิเลสอย่างละเอียดต่อไปอีก ทั้งหมดล้วนเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดวิปัสสนาญาณทั้งสิ้น

๒.๒.๓ องค์ธรรมเกื้อหนุนให้เกิดวิปัสสนาญาณ

อินทรีย์พละ เมื่อกล่าวถึงองค์ธรรมที่เกื้อหนุนหรือเป็นปัจจัยต่อการเกิดวิปัสสนาญาณ ทางพุทธปรัชญาถือว่า มีองค์ธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นเร่งเร้าในการทำให้ การรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมต่างๆ ปรากฏขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ต้องอาศัยพลังแห่งการเจริญ อินทรีย์ให้มีความสมบูรณ์พร้อม เรียกสิ่งนั้นว่า อินทรีย์พละ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการ อาศัยกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ อินทรีย์ กับ พละ ดังพุทธวจนะที่มาในสาเกตุสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทางที่อินทรีย์ ๕ อาศัยแล้วกลายเป็นพละ ๕ ที่พละ ๕ อาศัยแล้ว กลายเป็นอินทรีย์ มีอยู่...ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเป็นสัทธินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสัทธาพละ สิ่งใดเป็นวิริยอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นวิริยพละ...สิ่งใดเป็นสติอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสติพละ...สิ่งใด เป็นสมาธิอินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นสมาธิพละ...สิ่งใดเป็นปัญญินทรีย์ สิ่งนั้นเป็นปัญญาพละ

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำ ซึ่งไหลไปทางทิศตะวันออก..ที่ตรงกลางแม่น้ำ นั้นมีเกาะ ทางที่กระแสน้ำแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว อาจถือได้ว่าเป็นกระแสน้ำมีอยู่ หนึ่ง ทางที่กระแสน้ำแห่งแม่น้ำนั้นอาศัยแล้ว ถือได้ว่าเป็นสองกระแสน้ำมีอยู่....คือน้ำที่ปลาย เกาะด้านตะวันออกและด้านตะวันตกนั้น ถือว่าเป็นกระแสน้ำเดียวกัน น้ำที่ริมเกาะด้าน เหนือ และริมเกาะด้านใต้ นี้ถือได้ว่าเป็นสองกระแสน้ำ^{๓๓}

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน สฟา.ส. (ไทย) ๑๘/๕๗/๑๐๓ - ๑๐๘.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน จตุกก. อ. (ไทย) ๒๑/๓๗/๖๑.

^{๓๓} ส.มหา. (ไทย) ๑๕/๕๑๓/๓๒๕.

ในองค์ธรรมทั้งสอง อินทรีย์ หมายถึง ความเป็นใหญ่ หรือสภาพความเป็นใหญ่ในกิจของตน คือ ธรรมที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่กำจัดกวาดล้างอกุศลธรรม^{๓๔} ได้แก่ (๑) สัทธินทรีย์ มีความเป็นใหญ่ในสภาพธรรมของตนคือ น้อมใจเชื่อ คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในความจริงความดีของสิ่งที่นับถือ (๒) วิริยอินทรีย์ มีความเป็นใหญ่ในการประคองไว้ คือ ความเพียรพยายาม มีกำลังไม่ทอดอย (๓) สตินทรีย์ มีความเป็นใหญ่ในการระลึกลับแลจิต กำจัดอกุศลคือความประมาท (๔) สมาธินทรีย์ มีความเป็นใหญ่ในการไม่ฟุ้งซ่าน ทำจิตไม่ให้ซ่านสาย และ (๕) ปัญญินทรีย์ มีความเป็นใหญ่ในการเห็นตามความเป็นจริง กำจัดอกุศล คือ อวิชชา^{๓๕}

พละ หมายถึง ความไม่หวั่นไหว ได้แก่ (๑) สัทธาพละ มีความไม่หวั่นไหวในการไม่มีศรัทธา (๒) วิริยะพละมีความไม่หวั่นไหวในการเกียจคร้าน (๓) สติพละ มีความไม่หวั่นไหวในความไม่ประมาท (๔) สมาธิพละมีความไม่หวั่นไหวเพราะความฟุ้งซ่าน และ (๕) ปัญญาพละ มีความไม่หวั่นไหวในความไม่รู้^{๓๖}

กระบวนการทั้งสองอาจต่างกันเพียงหน้าที่ แต่ก็เป็นสิ่งเดียวกันในการทำให้เกิดวิปัสสนาญาณ ตั้งแต่ญาณเบื้องต้น (อุทฺตพยญาณ) จนถึง ญาณในระดับสังขานุโลมิญาณ อินทรีย์พละเป็นสิ่งที่ส่งผลปัจจัยต่อเนื่องกัน กล่าวคือ ศรัทธาทำให้เกิดความเพียร ความเพียรช่วยให้สติมั่นคง เมื่อสติมั่นคงแล้ว กำหนดอารมณ์ก็จะได้สมาธิ เมื่อสมาธิดีแล้ว ก็จะเกิดความเข้าใจมองเห็นถึงโทษของตัณหาอวิชชาที่เป็นเหตุแห่งสังสารวัฏ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนสารีบุตร อริยสาวกนั้นแล เพียรพยายามอย่างนี้ ครั้นเพียรพยายามก็ระลึกร่างนี้ ครั้นระลึกร่างนี้ก็ตั้งจิตมั่นอย่างนี้ ครั้นตั้งจิตมั่นแล้วก็รู้ชัดอย่างนี้ ครั้นรู้ชัดก็เชื่ออย่างนี้”^{๓๗} ดังนั้น อินทรีย์พละ มีส่วนสำคัญตั้งแต่ขั้นแรกของการปฏิบัติเจริญภาวนาให้รู้แจ้ง คือ เริ่มตั้งแต่การมีสติระลึกรูปนาม รับรู้ผ่านทางอายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ที่เชื่อมอายตนะทางภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์) จนเกิดผัสสะ นำไปสู่การเสวยอารมณ์ทั้งกุศล อกุศลและอัพยากตะ แต่เมื่อสามารถเจริญตามองค์ธรรม คือ อินทรีย์

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๗๒.

^{๓๕} คุรายละเอียดใน ส.มหา.(ไทย) ๑๕/๔๓๑-๔๓๕/๒๘๒-๒๘๑.

^{๓๖} คุรายละเอียดใน ส.มหา.(ไทย) ๑๕/๓๐๕-๓๑๖/๓๖๕-๓๓๓.

^{๓๗} คุรายละเอียดใน ส.มหา.(ไทย) ๑๕/๒๕๓-๓๐๐.๑๐๑๐-๑๐๒๒.

พละนี้ได้ ก็จะทำให้การรับรู้สัมผัสต่อสิ่งต่างๆ เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ ปราศจากการยึดติด เพราะมีความไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่เข้ามากระทบ เมื่ออินทรีย์พละทั้ง ๕ ประการ มีความสมบูรณ์พร้อมแล้ว สุดท้าย ตัวปัญญาที่เกิดจากญาณทัศนะ คือ การรู้แจ้งเห็นแจ้ง ในรูปนามขั้น ๕ ก็จะปรากฏให้เห็นเองตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย

๒.๓ สภาวะลักษณะของวิปัสสนาญาณ

๒.๓.๑ สภาวะความรู้ที่อยู่เหนือผัสสะและเหนือจิตสำนึก

ในประเด็นนี้ ความรู้ระดับที่อยู่เหนือผัสสะ (conception) ได้แก่ ความรู้ที่ไม่ได้เกิดจากเข้าไปสัมผัสโดยตรง ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่เกิดจากกระบวนการการคิดหาเหตุผลเกิดขึ้นจากการสรุปรูปภายในใจ เป็นการเห็นด้วยใจ^{๓๘} เหมือนความรู้ที่ผู้เจริญวิปัสสนา ต้องอาศัยปัญญาพิจารณารูปนามว่า อะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม สามารถแยกรูป แยกนามได้ชัด หรือพิจารณารู้ชัดว่า รูปก็อีกอย่าง นามก็อีกอย่าง ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน (นามรูปปริจเฉทญาณ) หรือการพิจารณาเห็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดรูปนาม (ปัจจัยปริคคหญาณ) และเห็นรูปนาม ต้องตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์ (สัมมสนญาณ) การรู้เห็นอย่างนี้ ต้องอาศัยสุดมยปัญญาและ จินตามยปัญญา มาเป็นเครื่องตัดสินพิจารณาแยกแยะความจริงอยู่ พุทธปรัชญา ถือว่าทั้ง สุดมยปัญญา และจินตามยปัญญา ต้องอิงอาศัยกันเพื่อให้เกิดกระบวนการความรู้ที่ถูกต้องได้

ส่วนความรู้ทางพุทธปรัชญาที่ถือว่า เป็นความรู้ที่อยู่เหนือจิตสำนึก คืออยู่เลยขอบเขตของการคิดหาเหตุผล อยู่ระดับไม่ต้องอาศัยสุดมยปัญญาหรือจินตามยปัญญา แต่เป็นความรู้ที่เหนือจิตสำนึกธรรมดา (insight) เกิดจากการลงมือปฏิบัติวิปัสสนาจนเห็นญาณที่ไม่อิงอาศัยการนึกคิด เหมือนการเห็นสภาวะแห่งการเกิดดับของรูปนาม (อุทกขญาณ) จนเกิดองค์ความรู้ที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา นั่นเอง

๒.๓.๒ สภาวะเห็นการเกิด - ดับ ของรูปนาม

สภาวะลักษณะที่สำคัญ ที่ทำให้รู้ว่า วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นแล้ว นั่นคือ การปรากฏของสภาวะแห่งการเกิด - ดับ สภาวะนี้เกิดจากผู้เจริญภาวนาได้ลงมือปฏิบัติจนเข้าไปเห็นความจริงของรูปนาม หรือ กายและใจ ความจริงที่ปรากฏนั้น คือ การเข้าไปเห็นสันตติหรือ

^{๓๘} จารุณี วงศ์ละคร, ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (เชียงใหม่ : บี.เอส.ดี การพิมพ์, ๒๕๔๘),

การสืบทอดของรูปนามเกิดขึ้นและดับลง เช่น เมื่อผู้เจริญวิปัสสนา เดินจงกรม ตามรู้ตามดูการเคลื่อนไหวของเท้าที่ก้าวอย่างอ้อมมีสติ ก็ปรากฏเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง คือ เห็นการเคลื่อนไหวอากาศยก อากาศอย่างแต่ละครั้ง ขาดเป็นช่วงๆ เกิดขึ้นและดับไปต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ (broken movement) เป็นการเห็นสภาวะธรรมทางกายเกิดและดับไป เป็นต้น^{๓๕} สภาวะเห็นการเกิดและดับไปอย่างนี้ เป็นญาณขั้นอุทฺทพยญาณ โดยทั่วไปตามหลักแล้ว สันตติของรูปนามจะมีสภาวะที่เกิด – ดับ ตลอดสืบเนื่องไปเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่เราไม่สามารถจะมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าหรือการนึกคิดใดๆ เพราะโดยธรรมชาติ ตัวสันตตินั้น มีสภาวะการเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก ไม่อาจจะเห็นการปรากฏของลักษณะแท้ๆ ได้ ดังนั้น ต้องใช้การเจริญภาวนาอย่างละเอียดลออ เต็มกำลังแห่งอินทรีย์พลัง จนเกิดวิปัสสนาญาณขั้นอุทฺทพยญาณ เห็นการเกิดดับ และทำลายความเป็นกลุ่มเป็นก้อนของสิ่งนั้นๆ ลงได้ สามารถเห็นสันตติความเปลี่ยนแปลงที่เกิดดับสืบเนื่องอย่างชัดเจน

๒.๓.๓ สภาวะการเห็นแจ้งไตรลักษณ์

ในพุทธปรัชญาเถรวาท สภาวะไตรลักษณ์นี้จะปรากฏให้เห็นได้ จากการที่ผู้เจริญวิปัสสนาได้เข้าไปเห็น รูป – นาม ตามความเป็นจริง จนเกิดวิปัสสนาญาณ คือ อุทฺทพยญาณขึ้น เห็นความเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการเกิด-ดับของรูปนาม นั่นถือว่าเป็นอาการปรากฏของสภาวะไตรลักษณ์ และตัววิปัสสนาญาณจะเข้าไปเห็นลักษณะที่ปรากฏนั้น ดังนี้

๑) จะปรากฏเป็นสภาวะให้เห็นอาการที่มีสภาพไม่เที่ยง ไม่มั่นคง ไม่ยั่งยืน ไม่ตั้งอยู่ได้ โดยมีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปในที่สุด จนเห็นว่า รูปนามมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีความสืบเนื่องกันไปตามเหตุปัจจัย เกิดขึ้นและดับไปเป็นลำดับ ไม่ได้เป็นหนึ่งอันเดียวกัน

๒) จะปรากฏเป็นสภาวะให้เห็นอาการที่ทนอยู่ไม่ได้ จำต้องเสื่อมสลายสิ้นไป โคนความบีบคั้นอยู่เสมอ มีธรรมชาติทนได้ยาก ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว โดยเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ วิปัสสนาญาณมองเห็นสรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ทุกสิ่งทุกอย่างคงอยู่สภาพเดิมไม่ได้ มีแต่อันเสื่อมสลายไป

^{๓๕} เชมเขย สยาดอ พระชนกาทิวกส์ อัครมหาบัณฑิต ฐาณาจารย์, วิปัสสนาญาณก้าวหน้าอย่างไร (development of insight), มณฑาทิพย์ คุณวัฒนา แปล, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

๓) ปรากฏเป็นลักษณะหรืออาการที่ว่างเปล่าจากตัวตน ที่ไม่ใช่ตัวตน จึงบังคับบัญชาไม่ได้ จะเป็นไปตามที่ใจปรารถนาก็ไม่ได้ โดยความเป็นของสูญ (ว่างเปล่า)^{๔๐} ประจักษ์เห็นแจ้งว่า รูปนามโดยเนื้อแท้ ไม่มีสิ่งใดเป็นกลุ่มก้อน มีแต่ภาวะความว่างเปล่า ไร้ตัวตน

สภาวะแห่งไตรลักษณ์ ที่ปรากฏให้เห็นการเกิดดับจะปรากฏต่อเนื่องทุกลำดับญาณ อาจกล่าวได้ว่า สภาวะแห่งไตรลักษณ์เป็นกระแสแห่งวิปัสสนาญาณ มีไตรลักษณ์เป็นอารมณ์ตั้งแต่ผ่านอุทัยพญาณมาแล้ว เห็นได้ว่า เมื่อมาถึงปฏิสังขชาญาณ คือญาณพิจารณาหาทางออกจากวัฏฏสงสาร จนปรากฏเห็นไตรลักษณ์ชัดเจนขึ้นกว่าญาณใดๆ ที่ผ่านมา จนนำไปสู่ญาณที่เรียกว่า สังขารูปกชาญาณคือการวางเฉยต่อรูปนามสังขาร เพราะมีไตรลักษณ์เป็นอารมณ์ชัดเจน

๒.๓.๔ ทักษะต่อโลกและชีวิต

ในประเด็นนี้ วิปัสสนาญาณที่เกิดขึ้นได้สะท้อนอะไรออกมาแสดงต่อโลกและชีวิต เมื่อได้ศึกษาแล้ว ก็เห็นถึงสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ที่บังเกิดแก่รูปนามวิปัสสนาญาณจะเปิดเผยทุกอย่างที่ถูกปิดบังไว้ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นจริงเป็นจัง และการบังเกิดญาณแต่ครั้งจิตจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปสู่ญาณขั้นที่มองเห็น โลกและชีวิตตามความเป็นจริง คือเห็นภาวะที่ไม่น่าอยู่ ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ของรูปนามสังขาร เมื่อได้ศึกษาแล้ว จะเห็นประเด็นของวิปัสสนาญาณ ที่มองเห็นโลกและชีวิต ปรากฏเป็นสภาวะได้ดังนี้

(๑) ทำให้มองว่า ทุกสิ่งมีสภาวะที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป และมองเห็นโลกและชีวิต คือ รูปนามนี้ ปรากฏให้เห็นสภาวะความดับแห่งสังขาร หรือเห็นรูปนามค่อยเสื่อมสลายไป เหมือน กลุ่มเมฆ หรือกลุ่มไอน้ำ ที่เกาะกันเป็นก้อนทึบ และกระจายปลิวหายไป ในอากาศ^{๔๑}

(๒) วิปัสสนาญาณสามารถมองเห็น โลกและชีวิต คือ รูปนามนี้มีแต่ความแตกดับ มีภัย มีแต่ความน่ากลัว โดยเปรียบเทียบความน่ากลัวนั้น เหมือนการเห็น อสรพิษร้าย คูกสายฟ้า ฟาด อยู่ในป่าช้า ในสนามรบ หรือเห็นคูกหลุมถ่านเพลิงที่ลุกโชติช่วง เป็นต้น^{๔๒} เมื่อเห็น

^{๔๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๘๒.

^{๔๑} จำลอง ดิษขวิช, จิตวิทยาของความดับทุกข์, (เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๖.

^{๔๒} พระพุทธโฆสะเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (อาจ อาสภมหาเถระ แปล), หน้า ๑๐๘๑.

ดังนั้นก็พิจารณาได้ว่า รูปนามนี้ทั้งที่เป็นอดีตได้ดับไปแล้วและในปัจจุบันก็กำลังดับไป หรือที่กำลังจะมาถึงในอนาคตก็จะดับไป เช่นกัน

(๓) วิปัสสนาญาณนั้น สามารถมองเห็น โลกและชีวิต คือ รูปนามนี้ มีแต่ทุกข์โทษ (อาทีนวญาณ) ทั้งทุกข์โทษที่เกิดจากปฏิสนธิ ความเจ็บป่วย ความชรา ความตาย ความโสภะสร้าไฟไรราพัน ทุกข์โทษที่เกิดจากภพทั้งหลาย ทุกข์โทษจากกรรมและผลของกรรม^{๔๓} เห็นแต่ความเลวร้าย ปราภฏเหมือนเป็นสิ่งชั่วร้าย เป็นที่ประชุมของโรครภัย หากความอบอุ่นไม่ได้^{๔๔} ทั้งทำให้เกิดญาณที่ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย เอื่อมระอา ไม่อภิรมย์ยินดี ในรูปนามสังขารนี้

เมื่อวิปัสสนาญาณ มองเห็นโลกและชีวิตตามความเป็นจริงดังกล่าวมา จนจิตยกระดับใคร่จะให้พ้นจากรูปนามนี้ไปเสีย จนมีทำที่ต่อโลกและชีวิตใหม่ รู้แจ้งชัดในรูปนามว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจของใคร จนมีจิตที่ปล่อยวาง ทั้งปราภฏให้เห็นว่าสังขารทั้งหลายเป็นของว่างเปล่า คือ ว่างจากตัวตน^{๔๕} ทำที่ที่ปราภฏต่อโลกและชีวิต วิปัสสนาญาณทำให้มองเห็นชีวิตอีกด้านหนึ่งที่ไม่อาจเห็นได้ด้วยตาเนื้อ เป็นการมองผ่านปราภฏการณ์ที่เลฆขอบข่ายของสสารวัตถุ (รูปธรรม) ผ่านกระบวนการพิจารณาอย่างละเอียดละออจนเห็นปรมัตตสภาวะของสิ่งนั้นๆตามความเป็นจริง

๒.๓.๕ ทศนะต่อสังสารวัฏ

ในพุทธปรัชญาเถรวาท ประเด็นเกี่ยวกับสังสารวัฏ เมื่อได้ศึกษาวิจัยพบว่า มีญาณที่บ่งบอกถึงความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อสังสารวัฏ และเห็นสังสารวัฏเป็นสิ่งที่ไม่น่ายึดถือไว้ วิปัสสนาญาณจะส่องผ่านให้เห็นสิ่งต่างๆในรูปนามให้ปราภฏต่อหน้าอย่างเป็นจริงเป็นจังจนเกิดความรู้สึกรู้สึกตามสภาวะนั้นๆ ในภพขุปัญฐานญาณ ท่านได้อธิบายถึงสภาวะที่ปราภฏเมื่อญาณนั้นเกิดขึ้น จะเกิดแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา โดยความเป็นของน่ากลัว จะมีความรู้สึกรู้สึกว่า รูปนาม ไตรลักษณ์ การเวียนว่ายตายเกิดในภพทั้งหลาย เป็นมหาภัยที่ยิ่งกว่ามหาภัยใดๆ เกิดนึกสงสารตัวเองและสรรพสัตว์ ที่ต้องท่องเที่ยววนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ มีความสังเวชใหญ่ รู้สึกรู้ถึงถึงความที่ภพทั้งหลาย ทั้ง ๓๑ ภูมิ ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีที่ซ่อนเร้น ไม่สามารถต้านทานได้ ภพทั้ง ๓

^{๔๓} ปฏิส.อ.(บาลี) ๓๑/๑๑๕/๔๕.

^{๔๔} พระพุทธโฆสะเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (อาจ อาสภมมหาเถระ แปล), หน้า ๑๐๘๔.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘๖.

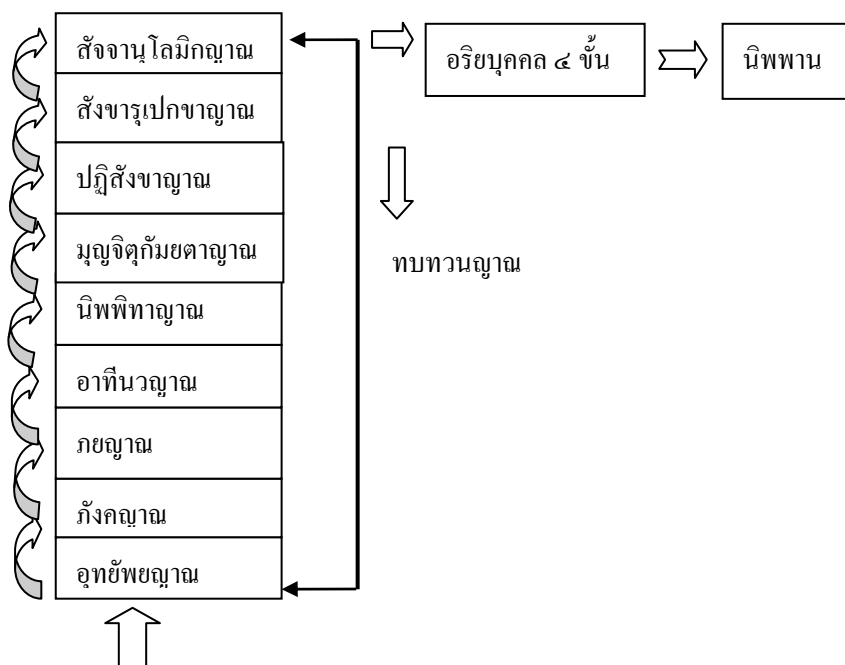

ได้ อยู่ที่เหตุปัจจัยแห่งการบำเพ็ญภาวนา หรือการบ่มเพาะอินทรีย์พละ ที่สามารถทำให้ วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นได้ เครื่องชี้วัดที่สำคัญ คือ อินทรีย์พละ จะเป็นตัวชี้วัด การพัฒนาของ การเจริญภาวนาว่าจะเกิดช้า หรือเกิดได้เร็ว ตามเหตุปัจจัย ดังนั้น เมื่อเหตุปัจจัยพร้อมบริบูรณ์ แล้ว ภาวะแห่งวิปัสสนาญาณก็จะเกิดขึ้นเองตามเหตุปัจจัยเกื้อหนุนให้สำเร็จจนนำไปสู่ระดับ แห่งญาณตามลำดับ

๒.๔.๑.๒ เกิดแบบต่อเนื่อง

ในประเด็นนี้ กล่าวถึง สภาวะแห่งวิปัสสนาญาณที่เกิดขึ้น ไปตามลำดับอย่างต่อเนื่อง เมื่อผู้เจริญวิปัสสนามีสติระลึกรู้ตามด้วยกำลังแห่งอินทรีย์พละอย่างต่อเนื่องในอิริยาบถ อิริยาบถหนึ่ง ก็เกิดญาณในลักษณะเกิดขึ้นต่อเนื่อง กระบวนการเกิดญาณอาจเกิดขึ้นใน อิริยาบถเดียว เมื่อวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นในขณะใด ทำให้การเกิดลำดับญาณเป็นไปอย่าง ต่อเนื่องไม่ขาดสาย ไม่มีการขาดตอน ในอิริยาบถนั้นๆ หรือ เพียงอิริยาบถเดียวก็อาจเกิดญาณ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องได้จนนำไปสู่การเห็นแจ้ง

การเกิดแบบต่อเนื่องของวิปัสสนาญาณ

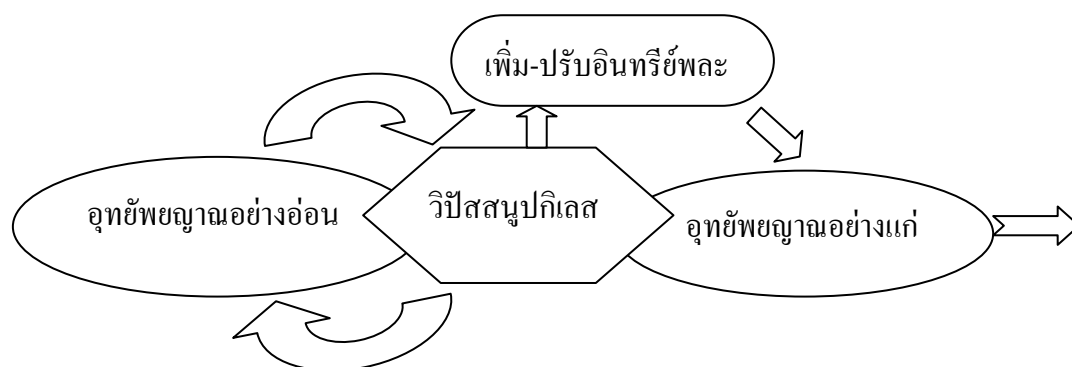

ตามรูปเป็นสภาวะแห่งการเกิดญาณต่อเนื่อง นับจาก เกิดอุทฺถยฺพยญาณ จนถึงการเกิด สัจจานุโลมิกญาณ เป็นญาณสุดท้ายที่ตัดสิ้นจากความเป็นปุถุชนไปสู่ความอริยชนได้ เมื่อไม่

สามารถตัดกิเลสได้ขาด ต้องกลับมาทบทวนญาณใหม่อีก หรือเกิดการเวียนรอบแห่งญาณ จนกว่าจะสามารถตัดกระแสแห่งกิเลสหรือบรรลุมรรคผล ต่อไป

๒.๔.๑.๓ เกิดแบบไม่ต่อเนื่อง

ในแง่หนึ่ง กระบวนการแห่งวิปัสสนาญาณก็อาจไม่เกิดอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุปัจจัยบางอย่างที่เข้ามาปิดบังหรือกั้นกระแสแห่งญาณไว้ บางกรณี เกิดจากกำลังแห่งอินทรีย์พละไม่แก่กล้าพอ หรือเกิดความไม่สมดุลกันของอินทรีย์พละ ทำให้การเกิดของญาณไม่ต่อเนื่อง ไม่เป็นไปตามลำดับขั้น จำเป็นต้องมีการปรับอินทรีย์ให้เกิดความสมดุลและให้มีกำลัง สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อวิปัสสนาญาณเสมอ เรียกว่า วิปัสสนูปกิเลส^{๔๕} เป็นสภาวะที่ทำให้ผู้ปฏิบัติไม่สามารถเกิดญาณต่อไปได้ เพราะหลงไปติดกับอุปกิเลสเหล่านั้น จำต้องปฏิบัติให้ก้าวพ้นไปให้ได้ ผู้ปฏิบัติต้องใช้กำลังแห่งสติ เพิ่มอินทรีย์พละให้มากขึ้น จนกว่าจะข้ามวิปัสสนูปกิเลสไปได้ เมื่อนั้นการเกิดญาณจะกลับมาอยู่ในทางตามลำดับต่อไป

ดังรูปนี้ แสดงให้เห็นการเกิดวิปัสสนูปกิเลส ในขณะที่จิตเกิดญาณและเข้าสู่อุทฺทฺยพฺพญาณนั้น ด้วยเหตุวิปัสสนาญาณไม่แก่กล้าพอจึงทำให้วิปัสสนูปกิเลสมีกำลัง ผู้ปฏิบัติ จำต้องตามรู้ตามดูด้วยสติสัมปชัญญะ และเร่งปรับอินทรีย์พละให้สมดุล ก็สามารถผ่านวิปัสสนูปกิเลสไปสู่อุทฺทฺยพฺพญาณอย่างแก่ ต่อเนื่องไปสู่ญาณในลำดับต่อไป

^{๔๕} หมายถึง อุปกิเลสแห่งวิปัสสนา, โทษเครื่องเศร้าหมองของวิปัสสนาที่เกิดแก่ผู้ได้วิปัสสนาอ่อนๆ ทำให้เข้าใจผิด มี ๑๐ คือ (๑) โอภาส แสงสว่าง (๒) ปีติ ความอิ่มใจ (๓) ญาณ ความรู้ (๔) ปีตัสถิ ความสงบกายและจิต (๕) สุข ความสบายกายและจิต (๖) อธิโมกษ์ ความน้อมใจเชื่อ (๗) ปีกคหาะ ความเพียรที่พอดี (๘) อุปฏิฐาน สติซัด (๙) อุเบกขา ความวางจิตเป็นกลาง (๑๐) นิกันติ ความพอใจ, พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๓๒.

๒.๔.๒ กระบวนการตรวจสอบองค์ความรู้วิปัสสนาญาณ

๒.๔.๒.๑ การตรวจสอบตามนัยแห่งวิสุทธิ ๙^{๕๐}

๑) **ทวิภูมิจิตวิสุทธิ** ความหมัดจดแห่งความเห็น เป็นการเห็นนามและรูปตามความเป็นจริง ข้ามพ้นจากความหมายรู้ว่า เป็นสัตว์ (สัตตัตถ์ญาณ) ตั้งอยู่ในความไม่หลง (อโฆหะ) มีชื่อเรียกตามความรู้ว่า นามรูปปริจเฉทญาณ (ญาณที่ ๑ ของ โสฬสญาณ) ได้แก่ การรู้จักรูปและนามว่า ทุกสรรพสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ เป็นเพียงรูปและนามเท่านั้น และสามารถกำหนดได้ว่า อะไรเป็นรูป อะไรเป็นนาม

(๒) **กังขาวิตรณวิสุทธิ** ความหมัดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามความสงสัย คือ ความกำหนดรู้นามในรูปความเข้าใจว่า เกิดมาจากเหตุปัจจัย หรือเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นความรู้ที่ทำให้สิ้นความสงสัยเกี่ยวข้องกับกาลทั้ง ๓ สามคือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตามแนว ปฏิจัสสมุปบาท, กฏแห่งกรรม, กระบวนการรับรู้หรือวิภูมิจิต ๓ ความรู้ที่ได้จากการกำหนดรู้นี้ เรียกว่า นามรูปปัจจัยปริคคญาณ (ญาณที่ ๒ ใน โสฬสญาณ) แปลว่า ญาณกำหนดปัจจัยของนามรูป หรือเรียกว่า รัมมัญญิตติญาณ, ยถาภูตญาณ, สัมมาทัสสนะ เป็นขั้นสมุทัยวัญญาณ คือกำหนดสมุทัยสัง เหตุเกิดทุกข์

(๓) **มัคคามัคคญาณทัตสนวิสุทธิ** ความหมัดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าทางหรือมิใช่ทาง คือพิจารณารูปและนามในหมวดธรรมไปทีละลักษณะ ให้เห็นสามัญลักษณะ เช่น พิจารณาขั้น ๕ และหมวดธรรมอื่นๆ จนเริ่มมองเห็นความสิ้นไป และความเสื่อมของสังขารทั้งหลาย เรียกว่า เกิดวิปัสสนาญาณอย่างอ่อนๆ (ตรุณวิปัสสนา) ในช่วงนี้จะเกิดวิปัสสนูปกิเลส ๑๐ หากหลงไปตามนั้นก็จะผิดทาง การปฏิบัติก็ทำตามไปด้วย แต่หากใช้สติสัมปชัญญะพิจารณาแยกแยะได้ว่า นั่นเป็นทางไม่ใช่ทาง จึงเรียกว่า มัคคามัคคญาณทัตสนวิสุทธิ เป็นญาณขั้นมัคควัญญาณ ขึ้นกำหนดมัคคสัง

การสร้างความรู้ในขั้นนี้ การเจริญวิปัสสนาโดยนัย คือ จับเอาความหมายที่ปรากฏในบาลี เช่น รูปทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ฯลฯ ล้วนไม่เที่ยงเป็นต้น) หรือกลาปสัมมสนะ (การพิจารณาเป็นหมวดๆ) ความรู้ที่เกิดขึ้นจัดเป็นญาณ เรียกว่า สัมมสนญาณ คือ ญาณที่พิจารณา (นามรูปตามหลักไตรลักษณ์) เมื่อพิจารณาด้วยญาณนี้ จนแก่กล้าจะเกิดญาณ

^{๕๐} ดูเพิ่มเติมใน พระพุทธโฆสะเถระ, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค* (อาจ อาสภมหาเถระ แปล), หน้า ๕๗๑ -

ใหม่ เรียกว่า อุทัพพญาณ (ญาณตามเห็นความเกิดขึ้นและความสิ้นไป) แต่ยังคงเป็นญาณอ่อนๆอยู่ จึงยังคงต้องรู้ให้ทันวิปัสสนูปกิเลส เพื่อกำหนดแยกให้ได้ว่านั่นทางนั้นไม่ใช่ทาง

(๔) ปฏิปทาญาณทัตตสนวิสุทธิตี ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางที่ดำเนินโดยใจความ คือ วิปัสสนาที่บรรลุจุดสูงสุดโดยอาศัยวิปัสสนาญาณ ๕ คือ นับตั้งแต่อุทัพพญาณ, กังคญาณ, กยตูปัญฐานญาณ, อาทีนวญาณ, นิพพิทาญาณ, มุญจितุกัมมตาญาณ, ปฏิสังขยาญาณ, สังขารูปেকขาญาณ, อนุโลมญาณ วิสุทธินี้เป็นการนับจากอุทัพพญาณที่พ้นจากวิปัสสนูปกิเลส เป็นต้นไป จนสุดทางแห่งความเป็นปุถุชน^{๕๐}

(๕) ญาณทัตตสนวิสุทธิตี ความหมดจดแห่งญาณทัตตสนะ คือ ความรู้ในมรรคญาณ ซึ่งเกิดต่อจากโคตรภูญาณ หลังจากเกิดมรรคญาณ แล้วจะเกิดผลญาณ บุคคลจะบรรลุความจริงสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาก็อาศัยวิสุทธิตีข้อนี้ ถัดจากมรรคญาณและผลญาณนั้นไปจะเกิดญาณพิจารณาถึงมรรค ผล กิเลสที่ละไป กิเลสที่เหลืออยู่ และพระนิพพาน ชื่อว่า ปัจจเวกขณญาณ อันเป็นกระบวนการบรรลุขั้นหนึ่ง ๆ ตามลำดับวิปัสสนาญาณ

ในวิสุทธิตีสามารถจัดเข้าในปริยญา ๓ ได้ดังนี้

(๑) ญาณปริยญา เป็นขั้นการกำหนดรู้จัก คือ รู้จักสภาวะ เช่น รู้ว่า นี่คือเวทนา เวทนามีลักษณะเสวยอารมณ์ เป็นต้น ได้แก่ ทิฏฐิวิสุทธิตี กังขาวิตรณวิสุทธิตี

(๒) ตีรณปริยญา เป็นขั้นการกำหนดรู้ด้วยการพิจารณา คือ รู้ด้วยปัญญาหยั่งเห็นสามัญลักษณะ เป็นการหยั่งรู้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมดา คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ได้แก่ มัคคามัคคญาณทัตตสนวิสุทธิตี

(๓) ปหานปริยญา เป็นการกำหนดรู้ถึงขั้นละได้ คือ รู้ถึงขั้นที่ทำให้ถอนความยึดติดเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้น ได้แก่ ปฏิปทาญาณทัตตสนวิสุทธิตี และ ญาณทัตตสนวิสุทธิตี

๒.๔.๒.๒ การตรวจสอบตามนัยวิปัสสนาภูมิ ๖

ในการปฏิบัติวิปัสสนาควรเป็นไปตามลำดับขั้น โดยพิจารณาสภาวะธรรมต่างๆ จนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงว่า สังขตธรรมทั้งปวงต่างๆ ก็มีลักษณะร่วม ๓ ประการคือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ (ถูกบีบคั้นจนทนอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปไม่ได้) และไม่มีตัวตน จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายคลายความยึดติด (อุปาทาน) จนบรรลุถึงความดับทุกข์ได้ใน

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๓๖๓.

ที่สุด ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านเรียกขั้นตอนนี้ว่า ปัญญาภาวนา หรือการเจริญปัญญา^{๕๒} ซึ่งมีภูมิธรรมสำหรับพิจารณาสังสมปัญญา (วิปัสสนาภูมิ) โดยอาศัยประเภทธรรมทั้งหลายที่แยกเป็นชั้นๆ อย่างตะถาคู อินทรีย์ สัจจะ ปฏิจจนูปบาท ดังมีคำอธิบายว่า “พระโยคาวจรผู้มีศรัทธาประสงค์จะเจริญวิปัสสนาภาวนาพึงตั้งธรรม ๖ เหล่านี้ไว้เป็นพื้น” ฉะนั้น ธรรมทั้ง ๖ เหล่านี้จึงเป็นหลักการเจริญปัญญาตามวิธีวิปัสสนาภาวนาโดยจะได้อธิบายถึงต่อไป ดังต่อไปนี้

๑) **พิจารณาขั้นที่ ๑** คือ พิจารณาส่วนประกอบ ๕ ประการที่รวมกันเข้าเป็นชีวิต ซึ่งบัญญัติเรียกกันว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น พิจารณาจนเข้าใจว่า แท้ที่จริงแล้ว ส่วนประกอบทั้งหลายนั้นต่างก็ตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์เช่นกัน

เบญจขันธ์ในอภิธรรมลคเหลือเพียง จิต เจตสิก รูป วิญญาณขันธ์เป็นจิต ดังพระพุทธพจน์ว่า “ธรรมชาติใดที่เรียกว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง การที่ปุถุชนผู้มีได้เรียนรู้จะพึงเบื่อหน่าย คลายความยินดีหรือหลุดพ้นในธรรมชาติ (จิต) นั้น (ย่อมเป็นไปได้)”^{๕๓} ส่วนเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์เป็นเจตสิก และรูปขันธ์เป็นรูป และขอลงเหลือเหลือ ๒ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นนามขันธ์ และรูปเป็นรูปขันธ์ ดังพุทธวจนที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปนี้แหละมีอยู่ ความเห็น (ผิด) อาศัยรูป ยึดรูป จึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็น ตัวของเรา เมื่อเวทนา...เมื่อสัญญา...เมื่อสังขาร...เมื่อวิญญาณมีอยู่ ความเห็น (ผิด) อาศัยเวทนา..สัญญา... สังขาร... วิญญาณ ยึดเวทนา... สัญญา... สังขาร...วิญญาณ จึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่านั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวของเรา^{๕๔}

ฉะนั้น ความไม่รู้ (อวิชชา) เริ่มจากขั้นที่ ๕ ทั้งสิ้น กล่าวคือ ความยึดมั่น ถือมั่นจะต้องเริ่มจากขั้นที่ ๕ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเหตุแห่งความยึดถือว่าเป็นตัวตน และความรู้ (ปัญญา) ที่ถูกต้องเริ่มจากการพิจารณาขั้นที่ ๕ โดยพิจารณารูปให้เห็นความไม่งาม ย่อมละความยึดมั่นในกาม (กามุปาทาน) เห็นเวทนา โดยความเป็นทุกข์ย่อมละความเห็นผิดว่าเป็น

^{๕๒} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ.(บาลี) ๓/๑-๒๐๕ .

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๖๑/๑๑๕.

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ.(บาลี) ๓/๑๑๘.

๒) รูปธาตุ	ธาตุคือรูปารมณ
๓) จักขุวิญญาณธาตุ	ธาตุคือจักขุวิญญาณ
๔) โสตธาตุ	ธาตุคือโสตประสาท
๕) สัทธาธาตุ	ธาตุคือเสียง
๖) โสตวิญญาณธาตุ	ธาตุคือโสตวิญญาณ
๗) ฆานธาตุ	ธาตุคือฆานประสาท
๘) คันธธาตุ	ธาตุคือคันธารมณ
๙) ฆานวิญญาณธาตุ	ธาตุคือฆานวิญญาณ
๑๐) ชิวหาธาตุ	ธาตุคือชิวหาประสาท
๑๑) รสธาตุ	ธาตุคือรสารมณ
๑๒) ชิวหาวิญญาณธาตุ	ธาตุคือชิวหาวิญญาณ
๑๓) กายธาตุ	ธาตุคือกายประสาท
๑๔) โสภณัฐพธาตุ	ธาตุคือโสภณัฐพารมณ
๑๕) กายวิญญาณธาตุ	ธาตุคือกายวิญญาณ
๑๖) มโนธาตุ	ธาตุคือมโน
๑๗) ธรรมธาตุ	ธาตุคือมโน
๑๘) มโนวิญญาณธาตุ	ธาตุคือมโนวิญญาณ

ในธาตุเหล่านั้น ธาตุที่ถือว่าเป็นเหตุมากระทบกันเข้าจึงทำให้เกิดผลขึ้น ยกเว้นมโนธาตุที่เป็นทั้งตัวนำและตัวตามอารมณ์ข้างต้นนั้นไปพร้อมๆกันด้วย ส่วนธรรมธาตุ อันประกอบด้วยเวทนา สัญญา สังขาร เป็นตัวชักนำไปให้ติดอยู่ในอารมณ์ ไม่สามารถหลุดพ้นไปได้ ส่วนมโนวิญญาณธาตุ เป็นตัวชักนำไปนำอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจกิเลส คือ โลกะ (ความอยากได้) โทสะ (ความโกรธ) เป็นต้น^{๕๗}

๔) พิจารณาอินทรีย์ อินทรีย์ คือ สิ่งที่เป็นใหญ่ในการทำกิจของตน คือ ทำให้ธรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องเป็นไปคล้อยตามตนในกิจนั้นๆ ในขณะที่เป็นไปอยู่ อินทรีย์ มี ๒๒ ประการคือ

- ๑) จักขุนทรีย์   อินทรีย์คือจักขุประสาทหรือตา
- ๒) โสตินทรีย์   อินทรีย์คือโสตประสาทหรือหู

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ.(บาลี) ๓/๖๕-๖๒.

- ๓) ฆานินทรีย์ อินทรีย์คือฆานะประสาทหรือจมูก
- ๔) ชิวหินทรีย์ อินทรีย์คือชีวหาประสาทหรือลิ้น
- ๕) กายินทรีย์ อินทรีย์คือกายประสาทหรือกาย
- ๖) มนินทรีย์ อินทรีย์คือมโนประสาทหรือใจ
- ๗) อิตถินทรีย์ อินทรีย์คือความเป็นหญิง
- ๘) ปุริสินทรีย์ อินทรีย์คือความเป็นชาย
- ๙) ชีวิตินทรีย์ อินทรีย์คือชีวิต
- ๑๐) สุขินทรีย์ อินทรีย์คือสุขเวทนา
- ๑๑) ทุกชินทรีย์ อินทรีย์คือทุกขเวทนา
- ๑๒) โสมนัสสินทรีย์ อินทรีย์คือโสมนัสสเวทนา
- ๑๓) โทมนัสสินทรีย์ อินทรีย์คือโทมนัสสเวทนา
- ๑๔) อุเบกชินทรีย์ อินทรีย์คืออุเบกขาเวทนา
- ๑๕) สัทธินทรีย์ อินทรีย์คือศรัทธาหรือความเชื่อ
- ๑๖) วิริยินทรีย์ อินทรีย์คือวิริยะหรือความเพียร
- ๑๗) สตินทรีย์ อินทรีย์คือสติหรือความระลึกรู้
- ๑๘) สมาธินทรีย์ อินทรีย์คือสมาธิหรือความตั้งใจมั่นแห่งจิต
- ๑๙) ปัญญินทรีย์ อินทรีย์คือปัญญา
- ๒๐) อนัญญัตถัญญูสามินทรีย์ ได้แก่ โสคาปัตติมคคญาณ เป็นอินทรีย์แห่งผู้ปฏิบัติด้วยมุ่งว่า เรารู้สัจธรรมที่ยังมิได้รู้
- ๒๑) อัณญินทรีย์ อินทรีย์ คือ ปัญญาอันรู้ทั่วถึง ได้แก่ ญาณในท่ามกลาง คือ
- (ก) โสคาปัตติญาณ
- (ข) สกทาคามิคามีมคคญาณ, สกทาคามีผลญาณ
- (ค) อนาคามีมคคญาณ, อนาคามีผลญาณ
- (ง) อรหัตตมคคญาณ
- ๒๒) อัณญาตาวินทรีย์ ได้แก่ อรหัตตผลญาณ^{๕๘}

^{๕๘} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ.(บาลี) ๓/๗๒-๗๖.

ฉะนั้น การรับรู้ต่างๆ ไปจึงต้องอาศัยอินทรีย์เป็นเครื่องวัดความแจ่มชัดในอารมณ์ ที่รับรู้ นั้น โดยอินทรีย์ที่ชัดรวมกับการรับรู้ (วิญญาณ) ที่ชัดเจน ย่อมสร้างความรู้ชัดเจนขึ้นได้ และอินทรีย์เหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อการรับรู้ในระดับขั้นที่สูงๆ ขึ้นไปจนถึงความจริงสูงสุด

๕) พิจารณาอริยสัจ อริยสัจ คือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการได้แก่^{๕๕}

(๑) ทุกข์ หรือความทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจที่แท้จริง ได้แก่ ชาติ (ความเกิด) ชรา (ความแก่) มรณะ (ความตาย) โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความรำไรรำพัน) ทุกข์ (ความไม่สบายกาย) โทมนัส (ความไม่สบายใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) การประจวบกัน กับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งทีรัก การตั้งปรารถนาแล้วไม่สมหวัง แต่เมื่อว่า โดยย่อแล้ว อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์

เห็นได้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีความเชื่อว่า ชีวิตของมนุษย์ปุถุชน ทุกรูปทุกนามถูกครอบงำด้วยความทุกข์นานาประการ ตามบีบคั้นอยู่ทุกขณะ ทุกข์ที่ตามบีบคั้นชีวิตมนุษย์ทั้งหลายมีมากมาย มีทั้งความทุกข์ทางกาย ความทุกข์ทางใจ สภาพแห่งความทุกข์ต่างๆ เหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุให้จิตใจของมนุษย์ไม่เป็นอิสระ ไม่ปลอดโปร่ง มีความเร่าร้อน มีความกระวนกระวาย มีความคับแค้นใจนานาประการ ดังนั้น ความทุกข์จึงเป็นความจริงพื้นฐานแห่งชีวิตปุถุชน ฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาทเรียกว่า ทุกขสัจ บัญญัติไว้ในหลักอริยสัจ ๔ เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ไว้ทั้งหมดว่า เป็นทุกข์

(๒) ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์ คือ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม, ความอยากได้กามคุณ หรือสิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้งห้า), ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ, ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้ จะเป็นอย่างไรอย่างหนึ่ง, อยากเป็นอยากคงอยู่ในภาวะเช่นนั้นตลอดไป) และ วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ, ความอยากในตัวตน พากันไปจากภาวะที่ไม่น่าปรารถนาอย่างใดอย่างหนึ่ง, ความอยากทำลาย, อยากให้ดับสูญ)

(๓) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อ กำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว เป็นอิสระหลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง ไม่ติดข้อง คือ นิพพาน

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ.(บาลี) ๓/๗๖-๑๐๖.

(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติที่นำไปให้เกิดความดับทุกข์ ได้แก่ ทางสายกลาง หรือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งสรุปลงในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา

๖) **พิจารณาปฏิจอสุมุขบาท** คือ พิจารณาการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้นไม่ได้ดำรงอยู่โดยตัวมันเอง ดังความในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ว่า “กลุ่มปัจจัยอาศัยกันและกัน (เป็นเหตุร่วม) ยังธรรมทั้งหลาย (ที่เป็นผลของตน) ให้เกิดขึ้น เสมอกันและด้วยกัน”^{๖๐} การพิจารณาให้เห็นความเกี่ยวเนื่องที่สัมพันธ์กันขององค์ธรรมทั้ง ๑๒ ข้อต่อไปนี้

(๑) อวิชา ความไม่รู้ในอริยสัจสี่

(๒) สังขาร สภาพที่ปรุงแต่งลักษณะ (ปรุงแต่งให้ดี ปรุงแต่งให้เลว และปรุงแต่งให้เป็นกลางๆ)

(๓) วิญญาณ ความรู้แจ้งอารมณ์ ๖ ประการ เช่น จักขุวิญญาณ เป็นต้น

(๔) นามรูป นาม (เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ และมนสิการ) และรูป (กาย)

(๕) สฬายตนะ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

(๖) ผัสสะ ความกระทบได้แก่สัมผัส ๖ เช่น จักขุสัมผัส เป็นต้น

(๗) เวทนา ความเสวยอารมณ์ ได้แก่ เวทนา ๖ เช่น เวทนาที่เกิดจากจักขุสัมผัส เป็นต้น

(๘) ตัณหา ความทะยานอยาก ได้แก่ ตัณหา ๖ เช่น ตัณหาในรูป เป็นต้น

(๙) อุปาทาน ความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่ อุปาทาน ๔ คือ กามอุปาทาน (ความยึดมั่นในกามคุณ) ทิฏฐอุปาทาน (ความยึดมั่นในทฤษฎี หรือลัทธิความเห็นต่างๆ) ลีลาพคูปาทาน (ความยึดมั่นในศิลปพรต) และอัตตวาอุปาทาน (ความยึดมั่นในวาทีว่าตัวตน)

(๑๐) ภพ ภาวะแห่งชีวิต ได้แก่ ภพ ๓ คือ กามภพ (ภพที่เป็นกามาวจร) รูปภพ (ภพที่เป็นรูปาวจร) และอรุภพ (ภพที่เป็นอรุปาวจร)

(๑๑)ชาติ ความเกิด ได้แก่ การที่ชีวิตเกิดอุบัติขึ้นมา

(๑๒) ชรามรณะ พร้อมทั้ง โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส^{๖๑}

^{๖๐} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (อาจ อาสกะ แปล), หน้า ๘๔๖.

^{๖๑} คูรายละเอียดยใน วิสุทธิ.(บาลี) ๓/๑๐๗-๒๐๕.

การพิจารณาปฏิจสมุขปาหาให้รู้แจ้งเห็นจริงถึงความเป็นเหตุเป็นผลแห่งองค์ธรรมต่างๆที่เป็นปัจจัยต่อเนื่องกันตามลำดับ จนเห็นการที่องค์ธรรมเหล่านั้นหมุนเวียนเป็นวงจร ไม่มีต้น ไม่มีปลาย จนกระทั่งเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า ทุกข์เกิดมิได้ก็เพราะองค์ธรรมยังเป็นไปอยู่ และทุกข์จะดับไปได้ด้วยการที่องค์ธรรมต่างๆ ดับไปอย่างเด็ดขาดนั่นเอง

๒.๕ จุดมุ่งหมายของการบรรลุวิปัสสนาญาณ

๒.๕.๑ เพื่อพัฒนาจิตสู่อริยภาวะ

การพัฒนาจิตไปสู่ความเป็นอริยภาวะ หมายถึง การพัฒนาจิตตามลำดับขั้นแห่งวิปัสสนาญาณที่ได้บรรลุถึง สามารถยกจิตของตนเกิดความบริสุทธิ์ละอนุสัยกิเลสหรือสังโยชน์ได้ตามลำดับขั้นจากขั้นที่ละได้บางส่วน จนถึง การละได้ทั้งหมด ในพุทธปรัชญาเถรวาท อริยบุคคลคือผู้ที่บรรลุธรรมขั้นสูงตั้งแต่โสดาปัตติมรรคขึ้นไปถึงอรหัตตผล ท่านจะกำหนดจากระดับของกิเลสที่เหลืออยู่ในจิตและระดับคุณภาพของจิต ที่สามารถเข้าถึงกระบวนการในลำดับของวิปัสสนาญาณ แต่ละระดับดังนี้

๑) จิตของอริยบุคคลระดับโสดาบันภาวะ ผู้ที่จะสามารถข้ามพ้นโคตรปฏุชน ไปสู่อริยชน ต้องรู้แจ้งแทงตลอดในระดับแห่งญาณ ตั้งแต่อุทขัปปญาณ จนถึง สัจจานุโลมิกญาณ จนผ่านโคตรภูญาณ มรรคญาณ ผลญาณ ถือนิพพานเป็นอารมณ์ พิจารณาภิเลสที่ละได้แล้ว และกิเลสที่ยังเหลืออยู่ เกิดมรรคญาณครั้งที่ ๑ จะสามารถ ละสังโยชน์ ๓ เบื้องต้น คือ สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจณา และสีลัพพตปรามาสได้เด็ดขาด (กำจัดทิฏฐานุสัยและวิจิกิจจานุสัยได้) อันเป็นสังโยชน์เบื้องต่ำได้^{๖๒} จิตมีความสะอาดในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถลดแรงของราคะ โทสะ และโมหะได้มากนัก พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุโสดาปัตติผลนั้น เป็นภาวะที่ตัดอนุสัยกิเลสได้บางส่วนทำให้ต้องวนเวียนต่อในสังสารวัฏนี้อีก โดยแบ่งตามประเภท ดังนี้

(๑) เอกพีธี คือผู้ที่ผ่านวิปัสสนาญาณตามลำดับ และยกจิตพิจารณามรรค ผลนิพพาน สามารถละสังโยชน์เบื้องต้น ๓ ได้ และลดกระแสกิเลสได้มาก จึงต้องเกิดอีกเพียงครั้งเดียว

(๒) โกลังโกละ คือผู้ที่ผ่านวิปัสสนาญาณตามลำดับ และยกจิตพิจารณามรรค ผลนิพพาน สามารถละสังโยชน์เบื้องต้น ๓ ได้ และลดกระแสกิเลสพอประมาณ จะต้องมาเกิดอีก ๒ - ๓ ครั้ง

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๒.

(๓) สัตว์กัณฑ์ตปุรณะ คือผู้ที่ผ่านวิปัสสนาญาณตามลำดับ และยกจิตพิจารณา มรรค ผล นิพพาน สามารถละสังโยชน์เบื้องต้น ๓ ได้ และลดกระแสกิเลสได้เบาบาง เพราะ บารมีธรรมยังไม่มากพอ จะต้องมาเกิดอีก ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก^{๖๓}

๒) จิตของอริยบุคคลระดับพระสกทาคามีภาวะ ผู้ที่ผ่านการทวนญาณ จนรู้แจ้ง แห่งตลอดในระดับแห่งวิปัสสนาญาณ ตั้งแต่อุท্থัพพญาณ จนถึง สัจจานุโลมิกญาณ จนผ่าน โคตรกฺขญาณ มรรคญาณ ผลญาณ ถือนิพพานเป็นอารมณ์ พิจารณากิเลสที่ละได้แล้วและ กิเลสที่ยังเหลืออยู่ จนเกิดมรรคญาณครั้งที่ ๒ สามารถละสังโยชน์ ๓ เบื้องต้น คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้เด็ดขาด พร้อมสามารถลดแรงของราคะ โทสะ โมหะได้มากกว่าโสคาบัน สามารถกำจัดกามราคานุสัย และปฏิฆานุสัยส่วนหยาบๆได้ จิต สะอาดมากขึ้น แต่ยังไม่สะอาดหมดจดถึงที่สุด^{๖๔}

๓) จิตของอริยบุคคลระดับพระอนาคามีภาวะ ผู้ที่ผ่านการทวนญาณ สามารถรู้ เจ็บแห่งตลอดในระดับแห่งญาณ ตั้งแต่อุท্থัพพญาณ จนถึง สัจจานุโลมิกญาณ จนผ่านโคตรกฺข ญาณ มรรคญาณ ผลญาณ ถือนิพพานเป็นอารมณ์ พิจารณากิเลสที่ละได้แล้วและกิเลสที่ยัง เหลืออยู่ จนเกิดมรรคญาณครั้งที่ ๓ สามารถละสังโยชน์ ๓ และละเพิ่มอีก ๒ อย่างคือ กาม ราคะและปฏิฆะ (ความขัดเคือง) สามารถกำจัดกามราคานุสัย และปฏิฆานุสัยส่วนที่ละเอียด ได้^{๖๕} จิตมีความสะอาดมากขึ้น มีความสะอาดมากกว่าพระสกทาคามี แต่ยังไม่หมดจดถึงที่สุด แล้ว

๔) จิตของพระอริยบุคคลระดับพระอรหันต์ภาวะ ผู้สามารถผ่านการทวนญาณ สามารถรู้แจ้งแห่งตลอดในระดับแห่งญาณ ตั้งแต่อุท্থัพพญาณ จนถึง สัจจานุโลมิกญาณ จน พิจารณามรรค ผล นิพพาน กิเลสที่ละได้แล้วและกิเลสที่ยังเหลืออยู่ จนเกิดมรรคญาณ ครั้งที่ ๔ สามารถละสังโยชน์ที่เหลืออีก ๕ อย่าง คือ รูปราคะ, อรูปราคะ, มานะ, อุจฺฉัจจะ และ อวิชชา สามารถกำจัดมานานุสัย, ภวราคานุสัยและอวิชชานุสัยให้เด็ดขาด ถือเป็นผู้มีจิตที่ ห่างไกล สะอาดบริสุทธิ์ หมดจดถึงที่สุด มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นจิตที่มีความเป็นอิสระ คือความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย^{๖๖} ไม่มีความหวาดเสียว ไม่สะอื้น ไม่สะท้าน ไม่

^{๖๓} ดูรายละเอียดใน อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๕, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๓๑/๑๕๔, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/ ๓๒/๑๕๔, อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๓๓/๑๕๕.

^{๖๔} ดูรายละเอียดใน อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๕.

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๘/๓๐๗, อจ. ติก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๖.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๗/๔๓.

ห้วนไหว^{๖๓} มีความหนักแน่นเหมือนภูเขาหินใหญ่ มีสภาพเหมือนแผ่นดินที่ไม่ว่าใครทิ้งของ สะอาดหรือไม่สะอาดลงไปก็รองรับได้โดยไม่ขัดเคือง^{๖๔} ตลอดเวลาที่มีความผ่อนคลาย เยือกเย็น อิ่มเอิบ และมีแต่ความสุข จิตของพระอรหันต์ถือว่าเป็นจิตที่สมบูรณ์ที่สุด

๒.๕.๒ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์

ในพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่า การหลุดพ้นจากทุกข์ ก็คือ การหลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่นในกายในใจนี้ หรือละความยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานขันธ ๕ คือ รูปนามนี้ได้ วิปัสสนาญาณจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้สามารถเห็นแจ้งทุกข์ในรูปนาม ดังนั้น ทุกข์ที่ วิปัสสนาญาณเข้าไปเห็นคือ สภาวะทุกข์ในไตรลักษณ์ และทุกข์ในอริยสัจ ๔ เมื่อศึกษาจะ เห็นได้ว่า อริยสัจ ๔ เป็นเป้าหมายเบื้องต้นของวิปัสสนาญาณ ที่สามารถทำผู้ปฏิบัติข้ามพ้น จากโคตรปุถุชน ไปสู่โคตรอริยชนได้ คือ ต้องอาศัยญาณที่เข้าไปพิจารณารูปนาม โดยความ เป็นอริยสัจ ๔ ซึ่งปรากฏชัดใน สังขารุปกชาญาณ ที่เห็นอริยสัจเป็นเบื้องต้น และ สัจจานุโลมิกญาณ มีการอนุโลมแก่ วิปัสสนาญาณทั้ง ๘ เป็นเบื้องต้น และมีการคล้อยตาม โภธิปักขิยธรรม ๓๗ หรือมรรคสังขะ ในส่วนเบื้องปลาย^{๖๕} ดังนั้น การคล้อยตาม โภธิปักขิย ธรรม ๓๗ หรือมรรคสังขะ ก็คือ การมองเห็นหนทางไปสู่การดับทุกข์ในอริยสัจ ๔ นั่นเอง สอดคล้องกับดังพุทธวจนที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ว่ามิได้ สำหรับผู้รู้ผู้เห็นอยู่ เท่านั้น หากได้กล่าวว่า มิได้สำหรับผู้ไม่รู้ไม่เห็นอยู่ ในกรณีนี้ สำหรับผู้รู้ผู้เห็นอยู่ซึ่ง สังขะว่า ทุกข์เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้ ความดับทุกข์เป็นอย่างนี้ และข้อ ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างนี้^{๖๖}

ดังนั้น การเห็นอริยสัจในวิปัสสนาญาณจึงเป็นหัวใจสำคัญของการดับทุกข์ในรูป นามนี้ โดยผ่านกระบวนการแห่งญาณ นับจากการเห็นอริยสัจครั้งแรกคือ สังขารุปกชาญาณ จนเห็นแจ้งในอริยสัจทั้งหมด คือ สัจจานุ โลมิกญาณ

^{๖๓} คุรยละเอียดใน อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๘/๑๓๗.

^{๖๔} คุรยละเอียดใน อง.จตุกก.(ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๘-๕๓๙.

^{๖๕} คุรยละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (อาจ อาสภมหาเถระ แปล), หน้า ๑๑๒๖ – ๑๑๒๗.

^{๖๖} ตี.มหา.(ไทย) ๑๕/๑๐๕๕/๖๐๘.

๒.๕.๓ เพื่อการบรรลุพระนิพพาน

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการเจริญวิปัสสนา คือ การมีญาณหยั่งรู้แจ้งเห็นจริง จนสามารถละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนได้อย่างเด็ดขาด จึงชื่อว่า บรรลุถึงนิพพาน ดังนั้นนิพพาน เป็นเป้าหมายที่วิปัสสนาญาณต้องเข้าไปถึง และถือเป็นอารมณ์ ดังปรากฏในวิสุทธิมรรค ว่า อนุโลมญาณสามารถกำจัดกิเลสที่ปิดบังอริยสัจออกไปได้ แต่ไม่มีนิพพานเป็นอารมณ์ ในโคตรภูญาณ จิตสามารถน้อมอารมณ์ไปสู่นิพพานได้ แต่ไม่สามารถทำลายกิเลสได้ เมื่อโคตรภูญาณเกิดขึ้นทำหน้าที่ของตนหมดแล้วก็ดับไป ญาณ ในโลกุตตระ คือ มรรค ญาณ ผลญาณ โดยมีนิพพานเป็นอารมณ์ก็เกิดขึ้นติดต่อกันไป อุปมาเหมือน บรูซจะข้ามคลองน้ำ วิ่งมาด้วยกำลังแรงจับเถาไม้ที่ผูกติดอยู่กับต้นไม้ แล้วเหวี่ยงตัวให้ข้ามไปถึงอีกฝั่งหนึ่ง แล้วปล่อยเถาไม้เสีย แล้วมาตั้งตัวให้เป็นปกติก็สบาย รู้สึกว่าตัวเองได้ข้ามพ้นคลองน้ำสำเร็จแล้ว การปล่อยเถาไม้นั้นก็คือ ตัดเชื้อชาติปุถุชนไปสู่อริยชน ไปสู่ฝั่งคือพระนิพพาน^{๑๑} จึงเห็นได้ว่า มรรคญาณ ผลญาณ ที่เกิดตามมาก็มีนิพพานเป็นอารมณ์ พร้อมกับการเกิดวิโมกข์ ๓ อย่าง คือภาวะที่ไม่รับรู้อารมณ์ภายในและอารมณ์ภายนอกที่เป็นสังขตธรรม รู้แต่เพียงนิพพานอารมณ์เดียว อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่

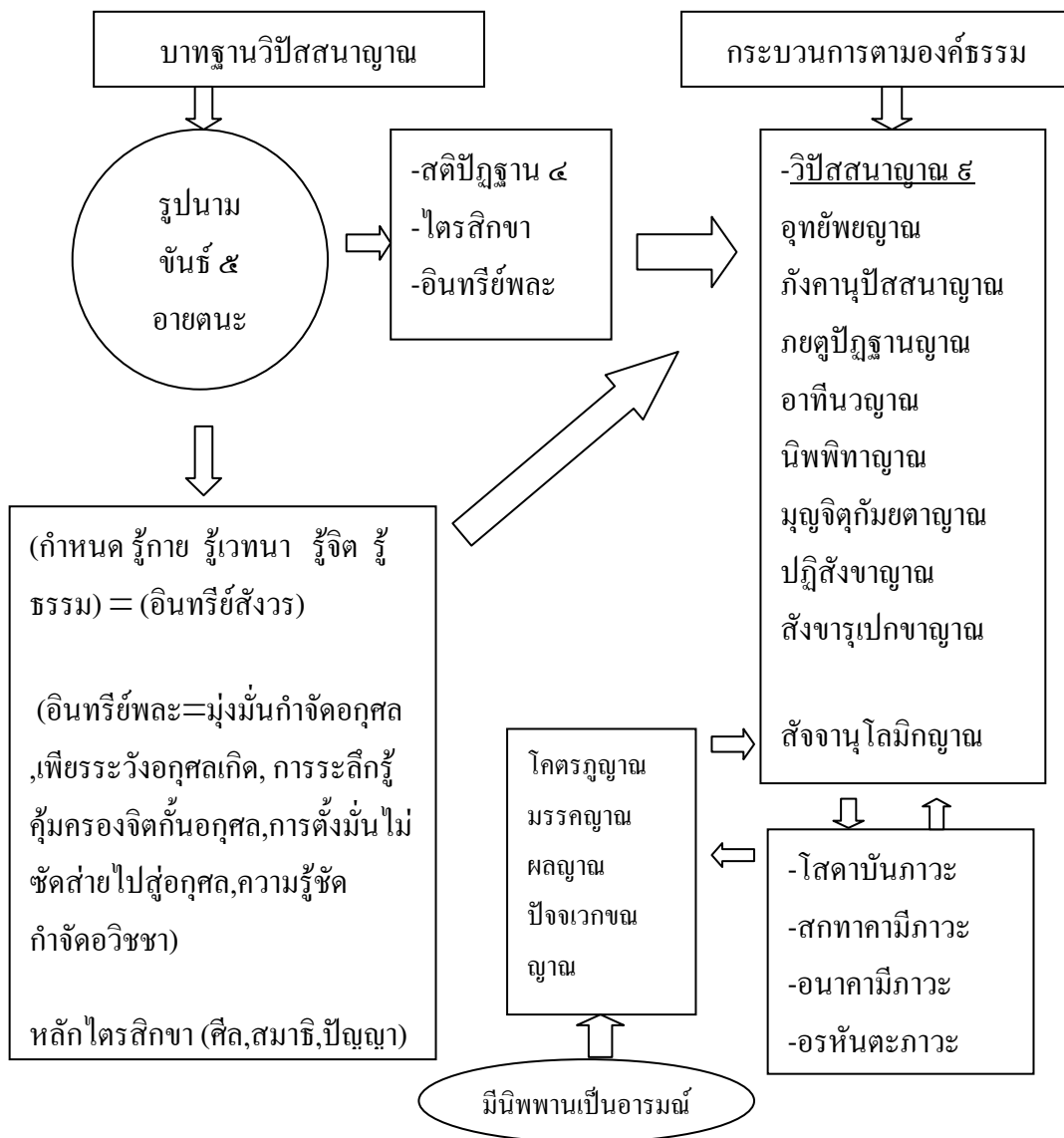
(๑) อนิมิตตวิโมกข์ ผู้หนักในศรัทธา เห็นสังขารธรรมเป็นอนิจจัง (อนิจจานุปัสสนา) และเห็นนิพพานเป็นอนิมิตตสภาวะ

(๒) อัปพนฺหิตวิโมกข์ ผู้หนักในสมาธิ จะเห็นสังขารธรรมเป็นทุกข์ (ทุกขานุปัสสนา) และเห็นนิพพานเป็นอัปพนฺหิตสภาวะ (ไม่มีที่ตั้งแห่งตัณหา)

(๓) สุธญญตวิโมกข์ หมายถึง ผู้หนักในทางปัญญา จะเห็นสังขารธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา (อนัตตานุปัสสนา) และเห็นนิพพานเป็นสุทธญญตา (ความว่างเปล่า)^{๑๒}

^{๑๑} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (อาจ อาสภมหาเถระ แปล), หน้า ๑๑๓๒ – ๑๑๓๓.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค (อาจ อาสภมหาเถระ แปล), หน้า ๑๑๒๔ – ๑๑๒๕.

เมื่อได้ศึกษาวิจัยทำให้ทราบถึงบาทฐานเบื้องต้นของการเกิดขึ้นของวิปัสสนาญาณที่เกิดจากการอาศัยรูปนามขั้นที่ ๕ และกระบวนการรับรู้ที่อาศัยอายตนะที่รู้สึกผ่านกายและจิตใจ องค์ธรรมสำคัญเช่น สติปัญญา ๔ อินทรีย์พละ ไตรสิกขา เป็นต้น เป็นเครื่องช่วยพัฒนาและกระตุ้นให้การเกิดวิปัสสนาญาณ มองเห็นความจริงที่เกิดขึ้นในรูปนามได้ ในที่นี้ได้ถือเอาตามกระบวนการแห่งวิปัสสนาญาณ ๕ สามารถเห็นสภาวธรรมสำคัญที่ทำให้ทราบเข้าใจได้ เห็นได้ว่าพุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อสภาวะที่เกิดขึ้นอย่างมาก สภาวะดังกล่าวเกิดจากภวานามบัญญัติโดยตรง ไม่ใช่เกิดขึ้นจากการฟัง การคิดหรือการอนุมานแต่อย่างใด คือเห็นประจักษ์โดยตรงจากประสบการณ์จริง เริ่มจากเห็นการเกิดและดับของรูปนาม นับตั้งแต่

อุทกภัยพญานาถเบื้องปลาย มาจนถึงสังขานุโลมิกญานาถ จนนำไปสู่การหลุดพ้นจากปุถุชน ไปสู่อริยบุคคลชั้นต่างๆ และสภาวะธรรมที่ให้ความจริงแท้นั้น ปราภฏสภาวะไตรลักษณ์เกิดขึ้นตลอดเวลา ถือได้ว่า สภาวะที่ปรากฏนั้น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากวิปัสสนาญาณโดยตรง

บทที่ ๓

แนวคิด เรื่อง อัจฉตติกญาณของโอโช

การศึกษาวิจัยในเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท กับ อัจฉตติกญาณของโอโช ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดอัจฉตติกญาณของโอโช ๕ ประเด็นหลัก ได้แก่

- ๓.๑ ความหมายของอัจฉตติกญาณ
- ๓.๒ บ่อเกิดของอัจฉตติกญาณ
- ๓.๓ สภาวะลักษณะของ อัจฉตติกญาณ
- ๓.๔ กระบวนการความรู้แบบอัจฉตติกญาณ
- ๓.๕ จุดมุ่งหมายการบรรลุอัจฉตติกญาณ

๓.๑ ความหมายอัจฉตติกญาณ

๓.๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

ในพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า อัจฉตติกญาณ (Intuition) มาจากคำว่า อัจฉตติกะ แปลว่า ภายใน, เฉพาะตัว, ส่วนตัว^๑ คำว่า ญาณ แปลว่า ปรีชาหยั่งรู้หรือกำหนดรู้ที่เกิดจากอำนาจสมาธิ, ความสามารถหยั่งรู้เป็นพิเศษ^๒ รวมความแล้วหมายถึง การหยั่งรู้ภายในหรือการหยั่งรู้โดยตรงด้วยจิตใจ นั่นคือ การที่จิตเกิดความรู้แจ่มแจ้งชัดเจนโดยตรง ไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผลหรือความรู้อันเป็นตัวกลางใดๆ^๓

---

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๔๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๐.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

กิริติ บุญเจือ ได้ให้ความหมายศัพท์ว่า อัจฉตติกญาณ (อัจฉตติกะ=ภายใน+ญาณ=สมรรถภาพรู้) แปลจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Intuition (intueri=มอง) หมายถึง การรู้โดยตรงหรือการหยั่งรู้นั่นเอง^๔

๓.๑.๒ ความหมายตามคำนิยาม

ฟิชท์ นักปรัชญาเชิงจิตวิสัย ชาวเยอรมัน (Johan Gottlieb Fichte ๑๗๖๒-๑๘๑๔) ได้อธิบายถึงอัจฉตติกญาณว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง (wissens-chafitslehre) เป็นความรู้สูงสุด และสามารถอธิบายสิ่งทั้งปวงได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง^๕

เฮนรี แบร์กซ็อง (Henri Bergson ๑๘๕๙-๑๙๔๑) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ได้ให้ความหมายว่า “คำว่า อัจฉตติกญาณ (Intuition) เป็นความรู้ที่อยู่เหนือการคิดหาเหตุผล มีความรู้ในตัวเอง สามารถรู้เป้าหมายของตัวเองและขยายตัวได้อย่างไม่มีขอบเขต”^๖ Bergson พูดว่า อัจฉตติกญาณของแต่ละบุคคลก็ย่อมเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลไปรู้แทนกันไม่ได้ ดังนั้น ความจริงสูงสุดอันบุคคลย่อมบรรลุได้ด้วยตนเอง”^๗

ดร.ราชกฤษณ์ นักปรัชญาชาวอินเดีย ได้ให้ความหมายว่า อัจฉตติกญาณ เป็นความรู้ขั้นสมบูรณ์เกิดแวบขึ้นจากภายในโดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือความคิด สามารถรู้แจ้งสัจธรรมภายในจิตใจเราได้ชัดเจน^๘

สมักร บุราวาศ ได้กล่าวถึง อัจฉตติกญาณ (Intuition) ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางความรู้อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า การรู้เอง หรือบางทีก็เรียกในเชิงยกยอกันว่า ญาณพิเศษ ฟังดูแล้วได้ความคล้ายกับว่าโดยไม่ต้องเรียนและไม่ต้องเก็บความรู้ทางผัสสะมาก่อน คนเราก็อาจมี

^๔ กิริติ บุญเจือ, *มนุษย์รู้อย่างไร*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒.

^๕ อ่างใน รศ.ชยวัฒน์ อัดพัฒน, *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ๒*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

^๖ อ่างใน รศ.ชยวัฒน์ อัดพัฒน, *ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๙.

^๗ อ่างใน ดร.เดือน คำดี, *ปัญหาปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๔.

^๘ อ่างใน อติศักดิ์ ทองบุญ, *ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๔.

ความรู้ขึ้นเองได้ด้วยความเป็นอัจฉริยะ บางทีนักคิดฝ่ายจิตนิยมก็คลุ้มไปถึงสัตว์ ว่ามีญาณพิเศษอะไรบางอย่างทำให้ทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ พวกนี้จึงนำญาณพิเศษนี้ไปส่งเสริมทฤษฎีที่ว่า จิตเป็นสิ่งนิรันดร์ อันมีปัญญาเป็นเลิศ และจิตนี้มีสิ่งที่มีในชีวิตทั่วไป ญาณพิเศษ คือ การแสดงตัวของปัญญาอันเลิศที่ติดมากับจิตนี้เอง^๕

๓.๑.๓ ความหมายอัจฉลิติกญาณของโอโซ

โอโซได้อธิบายความหมายของอัจฉลิติกญาณไว้อย่างกว้างๆ ว่า อัจฉลิติกญาณเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ภายใน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เหนือประสาทสัมผัส ความรู้ที่เกิดขึ้นจากภายนอกหรือทางประสาทสัมผัส ไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง

อัจฉลิติกญาณเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา เป็นการสอนที่มาจากข้างใน ไม่ใช่สิ่งที่หยิบยืมมาจากข้างนอก อะไรก็ตามที่มาจากข้างนอกไม่ใช่ปัญญา ปัญญาเป็นการเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นความสามารถในการมอง เป็นช่องทางของวิสัยทัศน์ เป็นความชัดที่เกิดจากตัวเรา ที่ทำให้เราเข้าใจความลึกลึกของการดำรงอยู่^๖

ความหมายของอัจฉลิติกญาณ โอโซได้พยายามอธิบายให้เข้าใจว่า คือสิ่งที่อยู่เหนือความฉลาดปราดเปรื่อง หรือปรีชาญาณ (Intellect) เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหตุเหนือผล ไม่สามารถจะนำมาอธิบายได้ในทางตรรกะ ท่านได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

เรื่องเหตุเรื่องผล เป็นเรื่องของการต้องการจะรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ อัจฉลิติกญาณ เป็นความรู้ที่เข้าถึงความลึกได้ ปราศจากคำอธิบาย เราารู้สึกถึงสิ่งนั้นได้ แต่ไม่อาจอธิบายเป็นถ้อยคำได้ ยิ่งเราพยายามอธิบายเป็นถ้อยคำ ก็เท่ากับกำลังไปปกปิด จนแน่นหนามากขึ้นไปอีก^๗

^๕ สัมภรณ์ บุรวาศ, ปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

^๖ “Intuition means something that arise With your being; it is your potential. that’s why it is called intuition Wisdom is never borrowed, and that which is borrowed is never wisdom. Unless you have your own wisdom. your owe vision. your own clarity,your own eyes to see. you will not be able to understand the mystery of existence”. osho. intuition(knowing beyond logic). st.martins griffin,new York. 2001. p. 13 .

^๗ “Reason is an effort to know the unknown and intuition is the happening of the unknowable to penetrate the unknowable is possible but to explain it is not. The feeling is possible the explanation is not. The more you try to explain it the more closed you will become so do not try”. **Intuition** p.xii.

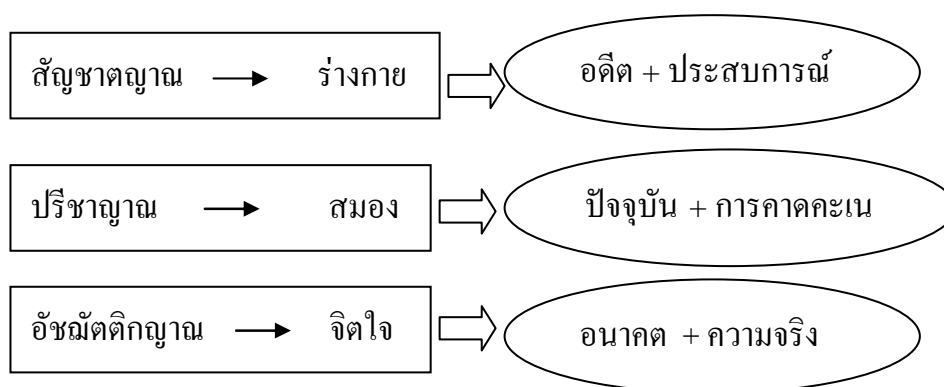
ไอโซ่ ได้พยายามอธิบายความหมายของอชฌัตติกญาณ ว่าเป็นสิ่งที่อยู่เหนือคำบัญญัติ ที่มาจากความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งปิดบังความจริงต่างๆเอาไว้ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมความรู้มาตั้งแต่เด็ก ที่มนุษย์ได้ถูกขัดเยียดให้จำและให้คิดในสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น จากการใช้เหตุและผลอันจอมปลอมทั้งหลาย ดังนั้น เหตุผลถือว่าเป็นประสบการณ์ที่ไม่แน่นอน อันเกิดจากการคาดเดาหรือหมายเอาผิด จนสั่งสมทับถมกันให้ความจริงที่แท้นั้นได้กลายเป็นของเทียม เกิดการแบ่งแยกไม่ผสานสอดคล้องกัน

๓.๒ บ่อเกิดของอชฌัตติกญาณ

๓.๒.๑ บ่อเกิดอชฌัตติกญาณของไอโซ่

จากการศึกษาแนวคิดอชฌัตติกญาณของไอโซ่นั้น ท่านไม่ได้ยอมรับแต่เพียงอชฌัตติกญาณว่าเป็นความรู้ที่มีอยู่จริง แต่ยังมีความรู้ที่อยู่ในตัวมนุษย์อีก ๒ ระดับ ที่มีความสำคัญต่อตัวมนุษย์เองและเปิดเผยต่อโลก ความรู้ ๒ ระดับที่ถือว่าเป็นระดับความรู้ที่มนุษย์มีอยู่ ได้แก่ ความรู้ระดับสัญชาตญาณ (Instinct) เป็นระดับทางกายภาพ ความรู้สึกทางกายสัมผัส และความรู้ระดับปรีชาญาณ (Intellect) ระดับความคิด การใช้เหตุผล ดังนั้นควรจะอธิบายให้เห็นถึงกระบวนการความเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้ทางกายภาพ ความรู้ระดับเหตุผล และความรู้ระดับเหนือเหตุผล เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างกันในกระบวนการความรู้เหล่านั้น

แหล่งกำเนิด และสิ่งแทนค่าของความรู้ ๓ ระดับ

ตามโครงสร้างนี้ แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงสิ่งที่เป็นตัวแทนความรู้ทั้ง ๓ ได้ เพื่อสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เชื่อมผ่านผสานกัน และเห็นถึงบ่อเกิดที่สำคัญของความรู้ทั้ง ๓ ระดับ ว่าเกิดขึ้นมาจากอะไร ในโครงสร้างนี้จะเห็นบ่อเกิดหรือสาเหตุของการได้มาซึ่งความรู้ทั้ง ๓ ระดับ ที่สื่อความหมายให้เห็นความเชื่อมโยง ว่าสัญชาตญาณมีแหล่งกำเนิดจาก

ร่างกาย เป็นสิ่งแทนค่าที่เกิดจากอดีต ความรู้ที่เกิดขึ้นก่อนเกิดมาจากประสบการณ์ที่มีอยู่เอง
 ปรีชาญาณมีแหล่งกำเนิดจากสมอง เป็นสิ่งที่ไอโซบอกล่าว ฟังเกิดขึ้นมาใหม่จากยุคปัจจุบัน
 ได้รับความรู้มาจากการคาดคะเนหรือการใช้เหตุผล ในส่วนอชฌัตติกญาณ มีแหล่งความรู้จาก
 จิตใจ อารมณ์ และความรู้สึก เป็นสิ่งที่แทนค่าความรู้ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่เป็นจริง อีกทั้ง
 ความรู้ที่ได้มานั้น เป็นความจริงแท้ที่บริสุทธิ์^{๑๒}

๑. สัญชาตญาณ (Instinct)^{๑๓}

เป็นความรู้ระดับเริ่มต้นเกิดจากส่วนของร่างกาย หรือส่วนของประสาทสัมผัสที่
 ทุกชีวิตต้องมีความรู้ชนิดนี้ ตั้งแต่เกิดมา ชีวิตก็เริ่มทำงานโดยตัวของมันเอง โดยไม่มีใครสั่ง
 หรือบังคับ ร่างกายได้ถูกควบคุมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายดำเนินไปได้ นั่น
 คือ การมีสัญชาตญาณที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด โดยที่ไม่มีใครกำหนดกฎเกณฑ์ใดๆเลย ดังนั้น
 เมื่ออธิบายถึง สัญชาตญาณ (instinct) ควรเข้าใจว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจาก กายภาพทั้งหมด
 ไม่ว่าจะเป็น การหายใจ ความหิว การทำงานของระบบสมอง ทางเดินอาหาร การเต้น
 ของหัวใจ การขับถ่าย ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของสัญชาตญาณแทบทั้งสิ้น
 ไอโซบอได้กล่าวถึงการทำงานของร่างกายไว้ว่า

หากเราต้องฝากความดูแลทุกส่วนของร่างกายไว้กับการตัดสินใจของสมองหรือฝาก
 ไว้กับปรีชาญาณแล้ว รับรองว่าคงต้องยุ่งยาก เพราะไม่เช่นนั้นช่วงที่เราหลับ เราอาจจะ
 สึกหายใจ หรือในบางครั้งที่เรากำลังใช้ความคิดสับสน สมองอาจสั่งการให้ระบบ
 การหมุนเวียนของโลหิตทำงานก็ได้ หรือเราอาจจะยุ่งอยู่จนตัดสินใจไม่ได้ว่า จำนวน
 ออกซิเจนปริมาณเท่าใดจึงจะพอเหมาะกับการใช้งานของเซลล์ทั่วร่างกายของเรา....สิ่ง
 ที่เกิดขึ้นทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินไปภายใต้การทำงานของสัญชาตญาณ
 ทั้งสิ้น^{๑๔}

^{๑๒} ไอโซ, ปัญญาญาณ(intuition) แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกขีต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร
 : สำนักพิมพ์ ไช้ใหม่ ศรีเอทีพ กรู๊ป , ๒๕๔๘), หน้า ๓๗-๔๑.

^{๑๓} คำว่า สัญชาตญาณ อาจารย์บางท่านใช้ สัญชาตเวก (ส+ชาต+เวก) แปลว่า ความรู้สึกที่เกิดขึ้น
 พร้อมกัน แปลโดยความหมายคือ ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส, ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์, ญาณวิทยา, ครั้งที่
 ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๒.

^{๑๔} ไอโซ, ปัญญาญาณ (intuition) แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกขีต, หน้า ๓๐.

การอธิบายของไอโซ่ ทำให้ทราบว่า ไอโซ่ยอมรับความจริงด้านวัตถุ คือ ส่วนของร่างกาย การรับรู้ที่เกิดผ่านทางผัสสะหรือประสาทสัมผัสเป็นความรู้ที่ให้ความแท้จริงแก่เราได้ เป็นความรู้ที่ไม่บิดเบือน องค์ความรู้ที่อยู่ในส่วนของกายภาพหรือร่างกายเกิดจากสัญชาตญาณ ที่เป็นธรรมชาติที่มีมาแต่เดิม แต่เขาอธิบายต่อไปว่า สัญชาตญาณถูกบิดเบือนไป เพราะมนุษย์ไม่รู้จักหน้าที่ของแต่ละส่วน ชอบทำสิ่งที่ฝืนธรรมชาติหรืออาจไปทรมาณในส่วนของร่างกายให้เกิดการบีบคั้นหรือไปกดทับพลังแห่งสัญชาตญาณไว้

ไอโซ่ได้อธิบายถึงสาเหตุของการเข้าไปกดทับร่างกายจนเกิดการเปลี่ยนแปลง จนเกิดความรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริง เข้าไปยุ่งย่ามกับสัญชาตญาณ เข้าไปกดทับข่มมันไว้ เช่น การกดทับอารมณ์ทางเพศของบางศาสนา ว่าเป็นสิ่งที่เข้าไปทำลายวงจรธรรมชาติ เรื่องอารมณ์ทางเพศนั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นสัญชาตญาณที่อยู่ในตัวมนุษย์หรือสัตว์ การที่มนุษย์เข้าไปยุ่งย่ามและทำอะไรที่ฝืนสัญชาตญาณของธรรมชาติ เป็นการไปกดทับอารมณ์ ซึ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาใดๆเลย อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ เรื่องการอดน้ำอดอาหาร ที่เขามองว่า เป็นการทรมาณร่างกายที่เปล่าประโยชน์ เพราะในเมื่อร่างกายเกิดความอยาก เกิดความหิวแล้ว ก็ต้องหาสิ่งต่างๆมาปรนเปรอ เพื่อบำบัดความหิวกระหาย อันเป็นกระบวนการของธรรมชาติ ไอโซ่อธิบายถึงนักบวชบางศาสนากลับอ้างว่า การอดน้ำอดอาหารเป็นกระบวนการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ “เราอดอาหารด้วยเหตุผลทางจิตวิญญาณ มันช่างเป็นเหตุผลที่ค่อนข้างประหลาดเสียจริงๆ การที่เราพยายามเข้าไปยุ่งย่ามกับชีวิตของเราแบบนี้ น่าจะถือว่าเป็นเรื่องเงิ่นเงิ่นมากกว่าจะเป็นเรื่องที่เพิ่มคุณค่าทางจิตวิญญาณ”^{๑๕}

๒. ปรีชาญาณ (Intellect)

เป็นความรู้ในระดับความคิด เกิดจากความเป็นเหตุและผล หรือเป็นความรู้ที่อยู่ในส่วนของหัวสมอง (Head) เป็นส่วนที่อยู่ในตัวมนุษย์เท่านั้น ซึ่งไม่มีในสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นๆ ปรีชาญาณ ถือว่า เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือสำคัญของมนุษย์ในการดำรงชีวิตให้ เป็นไปตามเหตุและผลของตน เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพทำมาหากิน เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์แขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภูมิศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสตร์ต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นผลงานที่มาจาก

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

ปรัชญาด้วยกันทั้งสิ้น ทั้งนี้โอโชห์เห็นว่า ปรัชญา เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดมาภายหลังสัตยชาติญาณ โอโชห์ได้อธิบายเกี่ยวกับปรัชญาว่า

ปรัชญาเป็นสิ่งที่ไม่มีในสัตว์ มันเป็นเวลาแห่งปัจจุบัน เราดำเนินการเรื่องราวต่างๆ ผ่านสิ่งที่เรียกว่า ปรัชญา สิ่งต่างๆทั้งหลายที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ มักจะมีที่มาจากปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา การเมือง การทำธุรกิจ การประกอบอาชีพ หรือเรื่องศาสนา เรื่องปรัชญา ก็ล้วนมีที่มาจากปรัชญาทั้งสิ้น ในสัตว์ไม่มีความสามารถเช่นนี้ ปรัชญาเป็นความสามารถที่มีได้เฉพาะในคนเท่านั้น^{๑๖}

ปรัชญานั้น ถือว่า เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้แสวงหาความรู้ เพราะว่า ปรัชญาไม่ได้ใช้เครื่องมือ คือ ประสบการณ์ แต่กลับไปใช้เครื่องมือที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ ความเชื่อ ปรัชญา และอุดมคติ มาเป็นเครื่องสอดแสวงหาความจริง หรือเป็นเครื่องแสวงหาความอยากที่อาจดูเป็นเรื่องใหม่ แต่จริงๆแล้วก็คือ มันก็เรื่องเก่าที่นำมาเล่าใหม่หรือมาตั้งคำถามใหม่ๆให้เราได้อบนั้นเอง โอโชห์ได้อธิบายว่า ความรู้ชนิดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุ สสาร หรือทางกายภาพ เป็นส่วนของรูปธรรม เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความจริงที่เกี่ยวกับสิ่งที่ เป็น รูปธรรมเท่านั้น ท่านได้กล่าวในตอนหนึ่งว่า “ความคิดดำเนินไปได้เฉพาะในโลกแห่งวัตถุเท่านั้น ตัวความคิดเอง ก็เป็นเสมือนวัตถุอย่างหนึ่ง ถึงแม้มันจะเบาบาง แต่มันก็มีตัวตนคล้ายวัตถุ เราสามารถบันทึก และถ่ายทอดบอกต่อได้”^{๑๗}

จากการศึกษา โอโชห์ ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องของ จินตนาการ(imagination) อันหมายถึง ความสามารถในการสร้างสิ่งที่ให้เห็นให้เป็นจริงเป็นจิ่งขึ้นมา^{๑๘} เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลที่มักเกิดตามมาจากการใช้ปรัชญาอย่างผิดๆ นั่นคือ การสร้างความคิดที่ไม่มีจริงให้กลายเป็นความจริง อันเป็นผลมาจากการปรุงแต่ง ท่านกล่าวว่า “ความเป็นจริงนั้นอยู่ภายในตัวท่าน มันไม่ใช่การสร้างขึ้นมาใหม่ เพราะว่าอะไรที่ท่านสร้างขึ้นมันไม่ใช่ของจริง สิ่งที่สร้างขึ้นมาเป็นแค่ผลผลิตของจินตนาการ” โอโชห์ได้อธิบายถึงการที่มนุษย์ชอบเข้าไปกดทับอารมณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติประกอบกับเหตุผลที่สร้างขึ้นที่ยังไม่ได้พิสูจน์จนเกิดจินตนาการที่สร้างขึ้นเอง นำไปสู่ความรู้ทางศาสนาหรือปรากฏการณ์ทางจิต ที่ท่านเห็น

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๑๘} “creating one’s own reality is called imagination” osho. **Intuition.** p.60.

ว่าเป็นแค่ภาพลวงตา จินตนาการเป็นการปรุงแต่งของจิตที่ถูกสร้างจากความรู้เดิมแล้วนำมาขยายต่อ จนเกิดความสลับซับซ้อน

จินตนาการสามารถสร้างจิตที่ไม่ปรกติขึ้นได้ อาจเริ่มจากการเชื่อในฝันกลางวันที่เราสร้างขึ้น สามารถปรากฏเป็นภาพลวงตาขึ้นมา สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นกับนักบุญ ผู้นำศาสนามากมาย ที่เชื่อว่าตนเองได้พบได้เห็น และได้พูดคุยกับพระเจ้า สิ่งที่เขาพูดมานั้นมาจากจินตนาการของพวกเขาเอง^{๑๕}

ในกรณีเรื่อง จินตนาการ นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า โอโซ่อาจมองจินตนาการเป็น ๒ แบบ อยู่ที่ว่าฐานความรู้เกิดที่ปรีชาญาณ หรือ อัจฉตติกญาณ ถ้าจินตนาการ เกิดจากฐานแห่งปรีชาญาณ จะเป็นจินตนาการที่เกิดความคิดที่ฝันเพื่องเลือนลอย ไร้สาระ แต่ถ้าจินตนาการ ตั้งอยู่บนฐานของอัจฉตติกญาณ ก็อาจเป็นจินตนาการที่ทรงคุณค่าได้

๓. อัจฉตติกญาณ (Intuition)

โอโซ่ ถือว่า อัจฉตติกญาณ เป็นความรู้ที่ไม่ได้อาศัยเหตุผลตรรกะใดๆมาพิสูจน์ความจริง เป็นความรู้ที่สมบูรณ์อยู่ในตัวเอง การจะเข้าถึงต้องใช้ความรู้สึกล้วนๆ โดยไม่มีความคิดใดๆมาปะปน

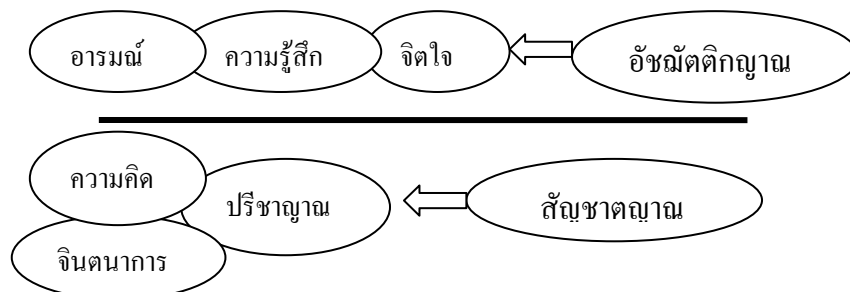
เมื่อศึกษาพบว่า การที่จะเข้าสู่ความจริงแท้ได้ ต้องใช้ความรู้สึกที่ไม่ได้เกิดจากการคิดปรุงแต่ง ความรู้สึกที่วุ่น เป็นความรู้สึกที่ครอบคลุมถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางประสาทสัมผัส โอโซ่ เชื่อว่า ถึงแม้อารมณ์ความรู้สึกจะเป็นส่วนนามธรรมก็ตาม แต่ก็สามารถแทรกซึมผ่านส่วนที่เป็นรูปธรรมได้ ในทางกลับกัน มนุษย์พยายามใช้เหตุผลที่เป็นรูปธรรมเพื่อพิสูจน์ความจริงที่เป็นฝ่ายนามธรรม เป็นสิ่งขัดแย้งกัน นั่นคือ รูปธรรมไม่สามารถรับรู้ส่วนที่เป็นนามธรรม แต่นามธรรมสามารถรับรู้ข้อมูลในส่วนของรูปธรรมได้

อัจฉตติกญาณ...สามารถวิ่งผ่านปรีชาญาณได้อย่างทะลุปรุโปร่ง สิ่งที่อยู่สูงกว่าสามารถวิ่งผ่านสิ่งที่อยู่ต่ำกว่า แต่สิ่งที่อยู่ต่ำกว่าไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ มันคล้ายกับ

---

^{๑๕}“imagination can create a kind of insanity if it starts believing in its own daydreams, it can create hallucination, as far as I'm concerned, your so-called saints, great religious leaders who have seen god, who have met god, who have talked with god, are in that category, their god is just their imagination”. osho. **intuition** p.62.

การที่จิตใจของเราสามารถซึมผ่านและบงการร่างกายของเราได้ ในขณะที่ร่างกายไม่สามารถซึมผ่านหรือบงการส่วนที่เป็นจิตใจได้^{๒๐}

เราสามารถสรุปความต่างกันและคล้ายกันของความรู้แบบอชฌัตติกญาณกับสัญชาตญาณ ดังนี้

๑) คล้ายกันตรงที่ความรู้ทั้งสอง เป็นสิ่งธรรมชาติ ดำรงอยู่ในตัวเองอย่างนั้น นั่นคือเป็นสิ่งที่มีมาแต่เดิม หน้าที่หลักก็คือ ตอบสนอง และเติมเต็ม

๒) ความต่างกันคือ สัญชาตญาณ เป็นวัตถุสสาร หรือรูปธรรม สัมผัสได้ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ที่มาจากสิ่งภายนอก ส่วนอชฌัตติกญาณเป็น อสสาร หรือเป็นนามธรรม เข้าถึงได้ด้วยใจ ตอบสนองรับรู้ได้กับประสบการณ์จากสิ่งที่อยู่ภายในเท่านั้น

เมื่อความรู้แบบสัญชาตญาณที่เป็นพื้นฐานความรู้ทางกายภาพ ไม่ถูกก่อกวน ไม่ถูกกดทับ ทางอรรถมนั้แล้ว ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เมื่อนั้นก็อาจทำให้เราก้าวข้ามไปสู่อชฌัตติกญาณได้โดยง่าย เพราะท่านได้เห็นว่า ทั้ง ๒ ระดับ คือ สัญชาตญาณและอชฌัตติกญาณ มีความคล้ายกันตรงที่ทั้ง ๒ สภาวะไม่ได้อิงอาศัยเหตุและผล หรือเป็นธรรมชาติที่อยู่เหนือการบังคับของเหตุและผล แต่ต่างกันมากตรงที่ สัญชาตญาณ ทำงานในระดับที่เป็นเรื่องของกายภาพ และอชฌัตติกญาณ ทำงานในระดับที่เป็นเรื่องของจิตวิญญาณ โอโซ่กล่าวว่า “การยอมรับชีวิตแห่งสัญชาตญาณด้วยความเบิกบานอย่างแท้จริง โดยปราศจากความรู้สึกผิดเท่ากับเป็นการเปิดประตูไปสู่อชฌัตติกญาณโดยปริยาย”^{๒๑}

ในส่วนของ ปริชาญาณนั้น โอโซ่ ถือว่าเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ที่สำคัญในปัจจุบัน ถึงแม้โอโซ่ไม่ยอมรับปริชาญาณ ในส่วนของการพิสูจน์ความแท้จริงของ

^{๒๐} โอโซ่, ปัญญาญาณ, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกชืด, หน้า ๒๒.

^{๒๑} “To accept your instinctive life with absolute joy. without any guilt . will help yon to open the doors of intuition”. osho. **Intuition** p.14.

ความรู้ แต่ท่านแนะนำว่า วิชาญาณนั้นควรมีตัวปัญญาญาณหรืออัมมัตติกญาณกำกับและควบคุมไว้ เพราะวิชาญาณเป็นความรู้ที่ยังบกพร่องไม่มีความสมบูรณ์ในตัว เป็นความรู้ที่อิงอาศัยสิ่งอื่น แตกต่างจากอัมมัตติกญาณที่เป็นความรู้ที่สมบูรณ์ในตัวเอง เป็นอิสระไม่พึ่งพิงอาศัยปัจจัยอื่นใดมาพิสูจน์ความจริง ดังนั้น วิชาญาณที่มีปัญญาญาณควบคุมไว้ จะเป็นวิชาญาณที่ได้รับการพัฒนาไปสู่ความรู้ระดับสูงได้

๔. ความรู้ (Knowledge) กับ การรู้ (Knowing)

ในประเด็นนี้โอโฆได้อธิบายให้เห็นถึงสิ่งที่วิชาญาณหรือเหตุผลได้สร้างขึ้นจนทำให้เกิดการแบ่งแยก ได้แก่ ความรู้ กับ สิ่งที่ไม่อาศัยวิชาญาณเกิด แต่เกิดมีเอง นั่นคือต้องอาศัย แต่การรู้ ทั้งนี้ความรู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาญาณ เมื่อเกิดขึ้นมาก็ได้แบ่งแยกสิ่งต่างๆ ออกไปเป็นส่วนๆ คือแยกผู้รู้ ออกจาก สิ่งที่ถูกรู้ ทำให้เกิดความไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แต่การรู้นั้นเป็นสถานะแห่งการเข้าถึงโดยตรงต่อสิ่งที่ถูกรู้ ไม่มีการแบ่งแยกหรือใช้เหตุผลใดๆ มาตัดสิน เหมือนกับการมองดูดอกไม้โดยที่ไม่ได้ใช้ความคิดว่า ดอกไม้นั้นเป็นเช่นไร มีชื่อเรียกอย่างไร แต่เป็นการมองดูด้วยความรู้สึก จนเห็นถึงความเชื่อมโยงผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ความรู้สร้างระยะห่าง ความรู้แบ่งแยกระหว่าง ความเป็นเรา กับ ความเป็นเขา ความรู้แบ่งแยกประธาน (subject) ออกจากกรรม (object) แยกผู้รู้ (the knower) ออกจากสิ่งที่ถูกรู้ (the known) แยกผู้สังเกต (the observer) ออกจาก สิ่งที่ถูกสังเกต (the observed) ความรู้ได้แบ่งแยกสิ่งต่างๆอย่างที่ไม่สามารถจะนำมาเชื่อมประสานกันได้ อีก^{๒๒}

โอโฆ ได้แสดงให้เห็นสิ่งที่ขวางกั้นความจริง นั่นคือ การเข้าไปสมมติบัญญัติ สิ่งต่างๆ ไปตามเหตุผลหรือความรู้ จนเกิดการแบ่งแยกไม่ให้เห็นตามความเป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังสิ่งสมมตินั้น ท่านกล่าวว่า “ความรู้เป็นอุปสรรคกีดกันไม่ให้เกิดปัญญา”^{๒๓} ปัญญาในที่นี้หมายถึงความจริงที่ไม่ต้องอาศัยความรู้คือเหตุผล มาเป็นตัวตัดสินนั่นเอง และการที่จะเข้าถึงความจริงได้นั้น ต้องใช้การรู้ หรือความรู้สึก เพื่อเข้าไปรับรู้สิ่งต่างๆอย่างที่มีนัยเป็น จนเกิดการ

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^{๒๓} osho , 365 วัน มหัศจรรย์สามัญ (everyday), แปลโดย คำธร เก่งสกุล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพสท์บุ๊กส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๔.

เชื่อมประสานไม่มีการแบ่งแยก ทำลายสิ่งสมมติที่ความรู้ได้สร้างขึ้น เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓.๓ สภาวะลักษณะของอัมตติกญาณ

ในเรื่องของสภาวะลักษณะหรือขอบข่ายในตัวของอัมตติกญาณนั้น เมื่อได้ศึกษาวิจัยตามเนื้อหาคำสอนของโอโซ่แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถจำแนกให้เห็นตัวความรู้ อัมตติกญาณของโอโซ่ ว่ามีสภาวะลักษณะเป็นอย่างไร โดยวิเคราะห์ตามความหมายสภาวะลักษณะไปแต่ละประเด็น ดังนี้

๓.๓.๑ เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน

๑) สภาวะความรู้ที่เกิดโดยฉับพลันหรือเรียกว่า สภาวะการก้าวกระโดด (intuition is a jump) เป็นการก้าวข้ามจากจุดที่รู้ได้เป็นสู่สิ่งที่รู้ไม่ได้ ไม่อิงอาศัยความคิดที่เป็นเหตุผล ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี หรือการอนุมานอะไรต่างๆ ความเข้าใจของเราส่วนใหญ่ต้องอิงอาศัยเหตุผลอยู่เสมอ นั่นคือ ต้องมีสิ่งที่เชื่อมต่อกัน หรือความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แต่สภาวะการก้าวกระโดดเป็นเหมือนสภาวะที่ไร้การเชื่อมโยง หากทิศทางไม่เจอ แต่เป็นสิ่งที่มืออยู่จริง ผุดเกิดมาอย่างไร้การคาดคะเนใดๆ โอโซ่กล่าวว่า “เป็นปรากฏการณ์ในลักษณะที่ก้าวกระโดด ไม่ได้เป็นการก้าวข้ามจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ไม่ต้องอาศัยการเชื่อมต่อระหว่างจุดสองจุด แต่เป็นการกระโดดข้าม...อัมตติกญาณไม่ต้องการเส้นทางเดิน...ไม่มีแหล่งกำเนิดที่ชัดเจน เป็นเพียงสิ่งที่อุบัติขึ้นมาเอง”^{๒๔}

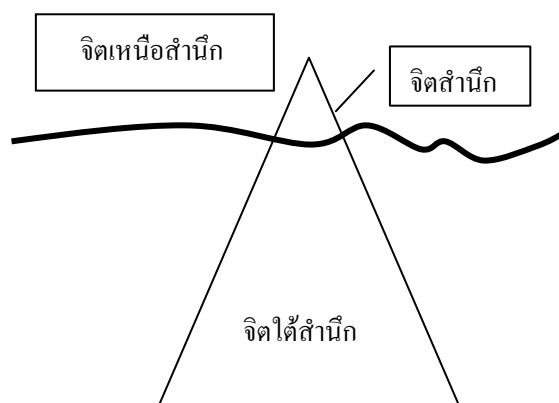
๓.๓.๒ เป็นสภาวะที่อยู่เหนือจิตสำนึก (the superconscious)

๒) อัมตติกญาณเป็นสภาวะที่อยู่เหนือจิตสำนึก หมายถึง สภาวะที่ล่วงเลยขอบเขตของจิตสำนึก และจิตใต้สำนึก เป็นสภาวะที่ตื่นรู้ปราศจากความคิดใดๆมาเจือปน เป็นความรู้สึกรู้ตัวที่ไม่เจือปนด้วยความคิดปรุงแต่ง โดยการที่ไม่ได้ใช้เหตุผล หรืออารมณ์ใดๆ มาตัดสิน ผู้เข้าถึงสภาวะนี้ จะรู้สึกถึงความสุข ปลอดภัยโปร่งโล่งสบาย เป็นอิสระไม่ยึดติด และปล่อยวาง

การรู้แจ้งเป็นสภาวะที่ปราศจากความคิด ...เมื่อท่านอยู่โดยปราศจากความคิดบางสิ่ง บางอย่างจะเข้ามา แล้วท่านก็จะเห็นสิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังอธิบายอยู่นี้ มันไม่ใช่การที่ท่าน

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

ได้ยินสิ่งที่ข้าพเจ้าพูด แต่มันเป็นอัมผัสตติญาณ ที่เกิดขึ้น เป็นการรู้แจ้ง เป็นความกระจ่างที่บังเกิดต่อท่าน และท่านต้องการจะแบ่งปันให้แก่ข้าพเจ้า การรู้แจ้งเป็นสภาวะของการไม่คิด ไม่มีความคิดมันคือช่องว่าง มันคือรอยต่อระหว่างความคิด เป็นช่องว่างที่ฉายประกายแห่งสัจจะความจริง^{๒๕}

เมื่อดูตามรูปภาพนี้^{๒๖} ส่วนที่เป็นจิตใต้สำนึกนั้น เป็นส่วนของความรู้ระดับสัญชาตญาณ ส่วนที่จิตสำนึก เป็นส่วนของความรู้ระดับปรัชญาญาณ ส่วนจิตเหนือสำนึก เป็นส่วนของอัมผัสตติญาณ โอโโซได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างทางปริมาณพร้อมกับคุณภาพว่ามนุษย์เราส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลได้แค่ในส่วนที่เป็นจิตสำนึก ถือว่าเป็นส่วนในปริมาณและคุณภาพที่น้อย เพียง ๑ ใน ๑๐ เท่านั้น แตกต่างจากจิตใต้สำนึก ที่เป็นความรู้ระดับสัญชาตญาณ ที่ครอบคลุมความรู้ของรูปธรรมเกือบทั้งหมด ส่วนจิตเหนือสำนึก นั้นเป็นส่วนของอัมผัสตติญาณ ถือว่าเป็นสภาวะที่อยู่เหนือความรู้ทั้งหมด

๓.๓.๓ เป็นแหล่งพลังงาน (Energy)

โอโโซเชื่อว่า มีพลังปลดปล่อย (energy) ที่อยู่ในตัวเรา เป็นพลังที่แฝงตัวอยู่ในจิตใต้สำนึก มีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา สามารถจะปะทุขึ้นมาตลอดเวลาเช่นกัน ดังที่โอโโซได้อธิบายไว้ว่า “หลักการพื้นฐานของพลังคือไม่ใช่สิ่งตายตัวหรืออยู่นิ่ง มันจำเป็นต้อง

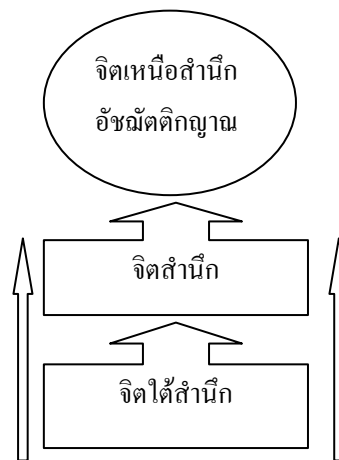
^{๒๕} osho .Intuition . p.51.

^{๒๖} “At the center of the unconscious is instinct. At the center of the conscious is intellect.

At the center of the superconscious is intuition”. osho. Intuition p. 32.

เคลื่อนที่อยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวคือธรรมชาติของมัน มันไม่ใช่สิ่งที่จับวางไว้ที่ไหนจะอยู่ที่นั่นตลอดเวลา มันมีชีวิต มีการเลื่อนเคลื่อนไปตลอดเวลา^{๒๓}

พลังงานดังกล่าว เป็นพลังธรรมชาติที่เคลื่อนไหวในร่างกาย หรือพลังสัญชาตญาณ ที่ถูกกดทับข่มไว้ เมื่อเวลาใดที่พลังงานถูกปลดปล่อย พลังเหล่านั้นจะพุ่งขึ้นสู่จิตสำนึก อันเป็นส่วนของปรีชาญาณ สุดท้ายจะทะลุผ่านจิตสำนึกไปสู่ระดับสูงสุด นั่นคือระดับจิตเหนือสำนึก ทำให้เกิดภาวะแห่งการเข้าถึงอัมมัตติกญาณขึ้นมา

พลังนี้จะถูกปลดปล่อยจากจิตใต้สำนึกขึ้นมาได้ต้องเกิดจากการที่มนุษย์เลิกกดทับอารมณ์ตนเอง โดยการปล่อยวางจากความคิดเชิงเหตุผล หรือข้อปฏิบัติต่างๆ ที่เหตุผลได้สร้างขึ้น เป็นพลังงานที่หลังไหลขึ้นมาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้ความรู้ทั้งสามนั้น ได้แก่ สัญชาตญาณ ปรีชาญาณ และอัมมัตติกญาณ เชื่อมผสานส่งผ่านสอดคล้องกัน

สัญชาตญาณ เป็นส่วนที่ทำให้ทุกอย่างลื่นไหลดำเนินไปตามธรรมชาติ และไม่ว่าจะด้วยเหตุผลกลใดก็ตาม เราไม่ควรไปยุ่งย่ำรบกวนมัน ปรีชาญาณเป็นส่วนที่ควรอย่างยิ่งที่จะต้องนำมาใช้เพื่อกรุยทางให้กับอัมมัตติกญาณ เพื่ออัมมัตติกญาณจะได้พุ่งบังเกิดขึ้นได้ และเมื่อเราเข้าถึงทั้ง ๓ สิ่งแล้ว ชีวิตเราก็คงเป็นชีวิตที่มีพลัง เป็นชีวิตที่สุขสว่าง โชติช่วง คุจการเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่^{๒๔}

^{๒๓} Energy has a fundamental principle about it. it cannot remain static. it has to move. movement is its nature. it is not a thing that you put somewhere and it remains there. No it has to move it is life. osho. **Intuition** p.30

^{๒๔} Ibid., p. 15.

๓.๓.๔ สภาวะแห่งความมีอยู่ (being)

โอโช ได้อธิบายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติแท้จริง เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง องค์ประกอบ ทั้ง ๓ คือ กาย (body) สมอง (head) และใจ (heart) ถือได้ว่าเป็นแหล่งกำเนิดของอชฌัตติก ญาณ นั่นคือ ความเป็นเรา (being) ท่านกล่าวว่า “ผู้ที่ซ่อนตัวอยู่หลังสามสิ่งนี้ได้แก่ ร่างกาย ความคิดและจิตใจ นั่นคือ สิ่งที่เป็นตัวตนของเรา อาจเรียกได้ว่า ความเป็นตัวเรา ซึ่งน่าจะเป็นผู้บงการที่แท้จริง”^{๒๕} โอโช มองว่า ร่างกาย หัวสมองหรือความคิด และจิตใจ เป็นสิ่งที่ไม่ อาจจะแยกกันได้ ตั้งแต่แรก ทั้งนี้ การที่จะเข้าใจกระบวนการของการเข้าไปรู้ความจริง ควร ต้องอธิบายแยกสิ่งเหล่านี้ออก เพื่อให้มองเห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญ และเพื่อให้เห็นถึง ความมีอยู่ของเรา ถึงกระนั้น ทั้งสามส่วนนี้ จะต้องสอดคล้องกันไปในทางเดียวกัน ถ้า ร่างกายมีความสมบูรณ์พร้อมไม่มีการฝืนบีบบังคับใดๆ ก็ย่อมส่งผลถึง ส่วนของสมองที่เป็นส่วน หนึ่งของร่างกาย ทำให้เกิดความฉลาดปราดเปรื่องขึ้น เมื่อสภาพร่างกายดีพร้อมก็ย่อมส่งผล ถึงสภาพจิตใจให้ดีขึ้นตาม โอโช อธิบายไว้ว่า “เมื่อใดก็ตามที่สามส่วน คือ หัวสมอง จิตใจ และร่างกาย ของเราสอดคล้องกันเป็นอย่างดี เมื่อนั้นเราจะพบว่า การดำรงอยู่ของเรานั้นเป็น สิ่งที่เราสบายและเรียบง่ายที่สุด”^{๓๐}

ผู้วิจัยเห็นว่า ความมีอยู่หรือความเป็นเรา ตามความคิดของโอโช เป็นสภาวะที่ ตัวอชฌัตติกญาณดำรงอยู่ในนั้น เป็นจุดกำเนิดของชีวิต ตัวสภาวะความมีอยู่ (being) ที่ว่านี้ น่าจะเป็น อัตตาเดิมแท้ มีสภาพเป็นอนันตภาวะ

๓.๔ กระบวนการความรู้แบบอชฌัตติกญาณ

๓.๔.๑ กระบวนการกลั่นกรองความรู้

ในประเด็นนี้ โอโช ได้อธิบายลักษณะกระบวนการความรู้ เพื่อเข้าถึงความจริงแท้ เพราะต้องทำลายตัวกลั่นกรองที่เข้ามาปกปิดชีวิตและจิตใจให้หมดสิ้นเสียก่อน ท่านเปรียบ ชีวิตและจิตใจ เหมือนกับของสีขาวบริสุทธิ์ที่ถูกห่อหุ้มด้วยสิ่งแปลกปลอมหลายชั้น สิ่ง บริสุทธิ์อยู่ภายในแกนกลาง อันเป็นแก่นแท้

^{๒๕} “The master is hidden behind these three: the body. The mind. the heart. The master is hidden behind all these three that is your being”. osho. intuition. p.3.

^{๓๐} “And if your head. Your heart. And your body are all in a symphony. Then to find your being is the easiest thing in the world”. Ibid., p.5.

อัมตัตติคญาณ เป็นความรู้แท้ที่เป็นแก่นของความจริง การที่จะมองเห็นโลกตามความเป็นจริงได้ โดยมองผ่านชีวิตอันแสนสามัญ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากมาก เพราะสิ่งที่ปรากฏได้ถูกบิดเบือน จากสีขาวมาเป็นสีดำ จากความจริงกลายมาเป็นความเท็จ ด้วยความสลับซับซ้อนของตัวกรองที่ทับถมกันหลายๆชั้น กว่าที่จะมาถึงปรากฏต่อหน้า ณ เวลานี้ก็แทบไม่อาจเห็นความจริงแท้หลงเหลืออยู่เลย

๑) ความรู้สึกทางกายภาพ (The physical senses)

โอโซ่ได้อธิบายถึงการที่มนุษย์บิดเบือนภาวะความจริงของร่างกาย ปฏิบัติกริยาต่างๆทางร่างกาย ความรู้สึกสัมผัสผัสทางตา หู จมูกหรือทางผัสสะ ที่ธรรมชาติได้สร้างขึ้น ถูกปรับเติมเสริมแต่งจนผิดแผกจากธรรมชาติดั้งเดิม มนุษย์ชอบหลอกหลวงตนเอง บิดเบือนประสาทสัมผัสจากความจริง ทำให้ตนเองตกอยู่ภายใต้แห่งความกลัว

เมื่อใดก็ตามที่เปลือกชั้นนอกนี้หายไป...มันก็เหมือนกับที่เราพยายามเล่นโยคะเพื่อต้องการทำให้ร่างกายมีชีวิตชีวา มีความรู้สึกตัวที่ไวและมีความกระชุ่มกระชวยเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลไกต่างๆในร่างกายทำงานได้อย่างสมบูรณ์และเมื่อตอนนั้นทุกอย่างก็จะง่าย ไสบริสุทธ์ มีความสวยงามและลื่นไหลไปตามธรรมชาติ เกิดความอบอุ่นในจิตใจ ทำให้เปิดกว้างและเห็นพัฒนาการที่เกิดขึ้น ทุกสิ่งที่ปรากฏจะเป็นสิ่งใหม่อยู่เสมอ^{๑๑}

“เมื่อใดก็ตามที่ท่านเริ่มฟัง เริ่มเห็น เริ่มสัมผัส และรับรู้ถึงกลิ่นต่างๆ อย่างแท้จริงแล้ว ในที่สุดท่านจะได้สัมผัสกับสิ่งที่เป็นความจริง”^{๑๒}

๒) เงื่อนไขที่สร้างขึ้น (Conditioning)

โอโซ่ หมายถึง ระบบความเชื่อที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ศาสนา ประเพณี สังคม การเมือง ฯลฯ ที่ก่อให้เกิดเป็นเงื่อนไข ทำให้มนุษย์อยู่ห่างกัน ขาดสายสัมพันธ์ ขาดความรักความเมตตา เกิดความขัดแย้ง ความเชื่อที่ไร้สติปัญญา และทำให้เกิดการไม่สอดคล้องกันในด้านความคิด จึงเป็นปัญหาที่ต้องแก้เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงไร้เงื่อนไขใดๆ โอโซ่กล่าวว่า “เราจะต้องปล่อยวางระบบความเชื่อต่างๆเหล่านี้ให้ได้ เพื่อความ

^{๑๑} โอโซ่, ปัญญาญาณ (intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกยัต, หน้า ๑๕๘.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

เข้าใจที่แท้จริงจะได้ผุดขึ้นมา แล้วความพร้อมที่จะแสวงหา ความรู้เพียงสา ความบริสุทธิ์ก็จะเกิดขึ้น ถึงตอนนั้นท่านจะถูกรายล้อมด้วยความรู้สึกที่ลับ ตื่นเต้น น่าอัศจรรย์ใจ”^{๓๓}

๓) การใช้เหตุและผล (Rationalization)

โอโซ่ได้อธิบายว่า มนุษย์มักดำรงชีวิตด้วยเหตุผลจอมปลอมไม่เป็นจริงมาโดยตลอด การใช้ประสบการณ์ในอดีต การคาดคะเนที่ไม่แน่นอนมาตัดสิน หรือแม้กระทั่งเหตุผลใหม่ๆขึ้นมา ทำให้เกิดความผิดพลาดขึ้นในชีวิต จนไม่อาจจะก้าวข้ามได้

เหตุผลที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อท่านใช้ปัญญาไหวพริบ (intelligent) โปรดอย่าลืมนำสำหรับข้าพเจ้า ผู้มีปัญญาไหวพริบกับผู้มีการศึกษา (intellectual) นั้นไม่เหมือนกัน ผู้มีการศึกษาสูงมักจะซ่อนตัวอยู่หลังเหตุผลอันจอมปลอมทั้งหลาย เหตุผลของเขา อาจจะเป็นไปตามหลักตรรกวิทยา แต่มันอาจไม่สมเหตุสมผลก็ได้ เหตุผลของเขา เป็นเพียงของปลอมที่ปรากฏออกมาดูคล้ายว่าเป็นเหตุผล”^{๓๔}

๔) ความรู้สึกที่อ่อนไหว (Sentimentality)

โอโซ่ หมายถึง การที่มนุษย์ได้สร้างอารมณ์ความรู้สึกจอมปลอมเข้ามาในหัวใจ ทำให้เกิดความอ่อนแอและไร้พลังในการสร้างสรรค์

ความรู้สึกจริงๆ (real feeling) จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วม มันสร้างความมุ่งมั่น ไม่ใช่ความเห็นอกเห็นใจ แต่เป็นการกระทำ (action) เมื่อไรก็ตามที่ความรู้สึกจริงๆ ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นภายในหัวใจท่านแล้ว มันจะเปลี่ยนแปลงตัวท่านทันที มันจะนำไปสู่การกระทำ”^{๓๕}

๕) การเก็บกด (Repression)

เป็นส่วนที่หมายถึงการเข้าไปกดทับสัญชาตญาณ ทำให้ศูนย์กลางทั้งหมดเริ่มแปรปรวน เกิดความสับสนในตัวเองจนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร หรือแม้แต่เก็บกดอารมณ์ทางเพศอาจทำให้เกิดการจินตนาการที่แต่งเติมออกมาจากความคิดความเพ้อฝัน “จงเฝ้ามองและหัดสังเกต ปล่อยหัวสมองทำหน้าที่ของมันในเรื่องเหตุผล ปล่อยหัวใจทำงานด้วยความรู้สึก

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

^{๓๔} osho. intuition, p. 111.

^{๓๕} ปัญญาญาณ (intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกขีต, หน้า ๑๖๘.

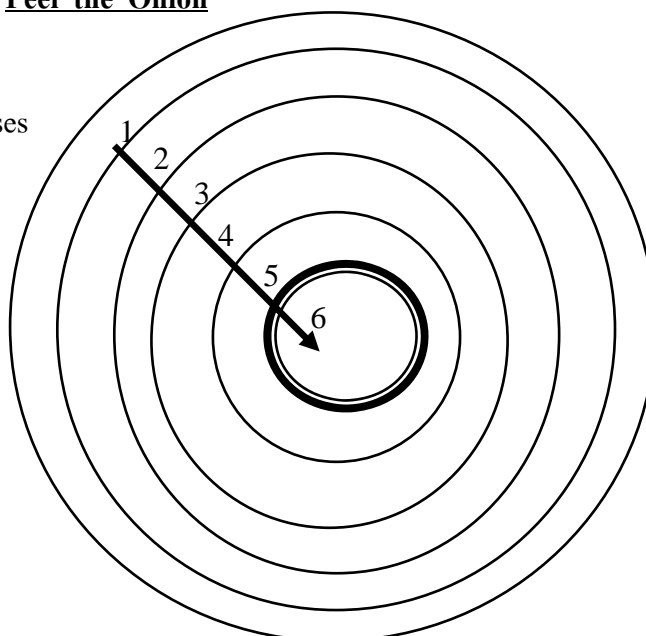
ให้ศูนย์กลางทางเพศทำหน้าที่ทางเพศ ปล่อยให้ทุกอย่างทำหน้าที่เฉพาะของมัน อย่าปล่อยให้มันผสมปนเป”^{๓๖}

๖) อัจฉัตติกญาณที่แปรเปลี่ยน (Corrupted Intuition)

เมื่อมาถึงเปลือกสุดท้าย นั่นคือ หาวิธีการชะล้างอัจฉัตติกญาณที่มันแปรเปลี่ยนให้สว่างใสสะอาดหมดจดอย่างที่เคยเป็นมาแต่ดั้งเดิม วิธีการที่แนะนำเป็นสิ่งแรกคือ การละความคิดที่ยึดติดว่าเหตุผลคือทางที่ไปสู่คำตอบที่ถูกต้อง เมื่อนั้นอัจฉัตติกญาณจะเริ่มเบ่งบานในจิตใจ เมื่อเปลือกทั้ง ๕ ถูกแกะออกไป สิ่งที่เป็นตัวนำทางจะถูกเปิดเผย นั่นคือ การรู้แจ้ง โอโห้ กล่าวว่ “อัจฉัตติกญาณจะทำงานได้ก็ต่อเมื่อเหตุผลถูกระงับการใช้ไว้เท่านั้น อัจฉัตติกญาณไม่มีกระบวนการ มันเป็นการก้าวกระโดดข้ามจากปัญหาสู่คำตอบ มันเป็นเส้นทางลัด มันเกิดขึ้นมาเหมือนกับสายฟ้าแลบ”^{๓๗} ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมองว่า กระบวนการดังกล่าวเป็นเรื่องที่กล่าวถึง สิ่งที่ทำให้ร่างกายและจิตใจเกิดความเศร้าหมอง ธรรมชาติดั้งเดิมถูกแต่งเติมด้วยสิ่งสกปรก และควรที่จะชำระล้างสิ่งเหล่านั้นออกไปให้หมด เพื่อสามารถเข้าไปสู่ความจริงที่ไม่ถูกปิดบังจากสิ่งใดๆ จิตใจมีสภาพโปร่งใส เหมือนน้ำที่ไม่เจือด้วยสี ไม่มีตะกอนใดๆหลงเหลืออยู่

Peel the Onion

1. The physical senses
2. Conditioning
3. Rationalization
4. Sentimentality
5. Repression
6. **Intuition**

^{๓๖} “watch and observe. let the head function as reason. let the heart function as feeling. let the sex center function as sex. let everything function in its own way”. Ibid., p. 117.

^{๓๗} ปัญญาญาณ (intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกยัต, หน้า ๑๗๒.

๓.๔.๒ ความรู้สึกตัว (Consciousness)

เครื่องมือที่จะนำไปสู่ความรู้แท้จริงนั้น มีเครื่องมือสำคัญที่โอโซ่ได้กล่าวถึงเสมอ เมื่อได้บรรยายเกี่ยวกับการปฏิบัติที่นำไปสู่การรู้แจ้งของท่าน เครื่องมือสำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกตัวหรือสติ (Consciousness) โอโซ่เชื่อว่า ความรู้สึกตัวจะนำไปสู่การรู้แจ้ง เพราะสติไม่ใช่เครื่องมือที่มาจากการคิด การใช้เหตุผล แต่มาจากความรู้สึกตัว หรือการตื่นตัวที่เกิดขึ้นภายใน ที่ใครๆก็รู้สึกได้

บางที่เขาเรียกการเจริญสติ ว่าการทำสมาธิ (Meditation) ซึ่งหมายถึง การปลุกจิตสำนึก การรับรู้ด้วยความรู้สึก การเข้าถึงการหยั่งรู้ การผจญภัยสูงสุดของจิตมนุษย์ที่สามารถเข้าถึงความพอดีที่ไม่มีการกระทำ ไม่มีปฏิกิริยา จิตที่ไม่มีความรู้สึก จากที่เกิดขึ้นเอง ไม่มีมูลสาเหตุ เพราะการดำรงอยู่ เป็นการคิดปรุงแต่งขึ้น เรียกว่า ความปลื้มปิติ^{๓๘}

บางครั้งโอโซ่จะเรียกการมีสติว่า การภาวนา ใจความตอนหนึ่งว่า “การภาวนา คือ การได้เป็นอยู่อย่างสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งภายในและภายนอก การภาวนาคือ การเดินทางที่ไร้อึดตา”^{๓๙} และอีกใจความ ว่า “การภาวนาหมายถึงการก้าวออกมาจากความคิด มาเฝ้าดูอยู่ข้างนอก หากท่านหลุดเข้าไปในความคิด ท่านจะไม่เกิดปัญญา...หากท่านออกมาอยู่ข้างนอก ท่านจะมีความรู้สึกตัว”^{๔๐}

โอโซ่จะเน้นย้ำ ในเรื่องสติความรู้สึกตัว เป็นสิ่งสำคัญขั้นแรก ในการนำไปสู่ อัจฉตติญาณ ในการที่เราจะมองเห็นอะไรตามความเป็นจริง โดยที่สติ ที่เขาได้กล่าวถึง เป็นสติที่ทำลายระบบความคิด ทำลายช่องว่างระหว่าง เหตุผล และ อารมณ์ จนนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ ให้เกิดความเบิกบาน และรู้สึกถึงความมหัศจรรย์ที่เปี่ยมไปด้วยความสุขอยู่ภายใน “การมีสติตื่นรู้ เป็นวิธีการ ส่วนการพัฒนาเป็นผลลัพธ์ เมื่อท่านมีสติมากขึ้น ท่านก็จะเจริญพัฒนามากขึ้น ถึงข้าพเจ้าจะสอนท่าน แต่เรื่องการมีสติตื่นรู้ โดยไม่พูดถึงการเจริญพัฒนาเลย แต่ในที่สุด มันมักจะเกิดขึ้นหากท่านนั้นมีสติ”^{๔๑} และกล่าวว่า

^{๓๘} osho. **Meditation**. New York : st.martins griffin. 2004. p. 2-3.

^{๓๙} โอโซ่, **เซน the way of zen**, วรสิทธิ์ สีลาบุญวงศ์ แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ pk press ,๒๕๕๑), หน้า ๑๓๕.

^{๔๐} osho. **Intelligence**. new york : st.martins griffin. 2004. P. 71.

^{๔๑} โอโซ่, **วุฒิภาวะ ศิลปะของผู้ถึงพร้อม(maturity)**, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกยัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไชยใหม่ ศรีเอทีพี กรุ๊ป, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕๓.

มีสวิตช์อยู่ในจิตใจของเรา สวิตช์ที่ว่านี้ ก็คือ การเฝ้าดู การตื่นรู้ การรู้เห็นเป็น พยาน เมื่อท่านเริ่มรู้เห็นเป็นพยาน จิตที่ชอบคิดของท่าน ก็เริ่มจะหยุด ยิ่งรู้เห็นเป็น พยานมากขึ้น ท่านก็จะรู้ซึ่งถึงคุณแจ่มสำคัญว่า จิตคิดนั้นหยุดได้โดยง่าย และนั่นเป็น การปลดปล่อยสู่อิสรภาพที่ยิ่งใหญ่^{๔๒}

๓.๔.๓ วิธีจัดการความคิด (Mind)

โอโซ่มองว่า ความคิด (Mind) คือ ตัวปัญหาที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์ลืมนึกถึงโลกความจริงของตนเอง เป็นสิ่งที่มาแปดเปื้อนจิตใจเราให้ขุ่นมัว เห็นสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนเดิม ความคิด ทำให้มนุษย์สร้างทฤษฎีความเห็นผิดให้แก่ตนเอง โดยแสวงหาอำนาจ เพื่อสร้างภาพตนเองให้มีความยิ่งใหญ่ ยึดอัตตาของตนเพื่อข่มผู้อื่น เกิดภาวะความอยากความปรารถนาที่ ผิดๆ โดยมักอ้างเหตุอ้างผล ความเชื่อ อุดมการณ์ มาเพื่อแก่งแย่งชิงดีกัน สร้างสิ่งต่างๆ มาทำลายกันหรือทำสงครามกัน อันเป็นผลมาจากความคิดทั้งสิ้น ดังนั้น ความคิดจึงเป็น ปัญหาสำคัญของมนุษย์ ที่เขาเห็นว่า เราควรกำจัดความคิดออกไปจากตัวเรา โดยหาวิธีหรือ ทางออกให้กับชีวิตมนุษย์ แต่ตัวความคิดเองนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ ถ้าพึ่งตัวเราก็ไม่สามารถทำลายหรือบังคับมันได้

ท่านไม่สามารถหยุดความคิดได้โดยตรง ท่านต้องเข้าใจเรื่องนี้ให้ได้ปล่อยให้มัน เข้าไปอยู่ในชีวิตของท่าน ความคิดไม่สามารถถูกหยุดได้โดยตรง เพราะว่า ความคิด ไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากคนรับใช้ของความปรารถนา ตอนที่ความปรารถนาอยู่ที่นั่น ท่านไม่สามารถหยุดความคิดได้ เจ้านายอยู่ที่นั่นคนใช้ก็พร้อมจะทำงาน^{๔๓}

สาเหตุหนึ่ง ที่โอโซ่เห็นว่า การที่มนุษย์ไม่สามารถกำจัดความคิดออกไป หรือไม่สามารถบังคับบัญชามันได้ เพราะมนุษย์เข้าใจผิดมาตั้งแต่แรก โดยให้ตัวความคิด มาเป็นเครื่องควบคุม หรือนำความคิดมาเป็นตัวนำ และชี้ทางชีวิตให้กับเรา ทำให้ความคิด มีอำนาจเหนือจิตใจนั่นเอง โอโซ่ กล่าวว่า “ความคิดอ่านที่ถูกกำกับโดยความรู้สึกตัว จะเป็น

^{๔๒} โอโซ่, เป็นไปได้ด้วยปัญญา(Intelligence), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกชืด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ไชโยไหม ครีเอทีฟ กรุ๊ป, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๑.

^{๔๓} โอโซ่, เต๋า มรรควิถีที่ไร้เส้นทาง (tao:the pathless path), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกชืด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไชโยไหม ครีเอทีฟ กรุ๊ป, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๓.

ผู้รับใช้ที่ดี แต่เมื่อใดก็ตามที่ความคิดเป็นเจ้านายของความรู้สึกตัว มันจะเป็นนายที่อันตรายอย่างยิ่ง”^{๔๔}

สภาพของตัวความคิด ที่โอโซ่กล่าวถึง มันเหมือนกับเป็นส่วนที่เป็นตัวเนื้อหาสาระ (content) ที่เข้ามาควบคุมชีวิตเรา ควบคุมอารมณ์ต่างๆของเราตลอดเวลา ทำให้ไม่สามารถมองทะลุผ่านให้เห็นสภาพที่เป็นจริงของชีวิตได้ นั่นคือ การถูกยึดหลงอยู่ในความคิด และอารมณ์ที่ไม่มีสิ้นสุด โอโซ่ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

พวกเรามักจะมีเนื้อหาสาระอยู่ในความคิดเสมอ ความคิดมีการเคลื่อนที่ มีความต้องการที่แปรเปลี่ยนขึ้นลงตลอดเวลา มีความโกรธ มีความโลภ และความทะเยอทะยานต่าง ๆ นานา เรามักจะมีตัวเนื้อหาสาระอยู่ในความคิดเสมอ ความคิดของเราจึงไม่เคยว่าง ว่างไปจึงมาตลอดเวลาวันแล้ววันเล่า^{๔๕}

วิธีการที่โอโซ่ แนะนำก็คือการกำจัดสิ่งที่ตัวเนื้อหาสาระออก โดยการมีสติที่ตื่นรู้ หรือ ความรู้สึกตัว (consciousness) ถือว่า เป็นส่วนของความรู้ตัวทั่วพร้อม เป็นช่วงที่เข้ามาควบคุมตัวเนื้อหาสาระ (content) เป็นช่วงที่เมื่อสติตื่นตัวอย่างเต็มที่แล้ว จิตใจก็จะเปิดรับเกิดช่องว่างที่ไม่มีสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระใดๆมาปะปน จนถึงช่วงระยะสุดท้าย สมาธิก็จะตั้งมั่น แล้วพร้อมที่จะเกิดสภาวะความเป็นหนึ่งเดียวกันกับทุกสิ่ง ซึ่งท่านเรียกมันว่า ความว่าง “มันเป็นสภาวะแห่งความว่าง หรือที่เรียกกันว่า สุญญตา เป็นสภาวะที่ไม่มีตัวเนื้อหาสาระใดๆ ไม่มีสิ่งใดให้ถูกรบกวน ไม่มีสิ่งจะความจริงที่ถูกบิดเบือนอีกต่อไป”^{๔๖}

อย่าปล่อยให้ตัวท่านหลุดเข้าไปในความคิด จงเฝ้ามองมันเหมือนตัวท่านอยู่บนเนินเขา เฝ้าดูกาย เฝ้าดูใจ ตามดูทั้งภายนอกและภายในจนท่านเข้าใจว่าแท้จริงแล้ว ท่านไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่ข้างนอกและไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน ท่านก้าวล่วงพ้นทั้งสองสิ่งนั้นไปแล้ว^{๔๗}

^{๔๔} โอโซ่, ปัญญาญาณ(intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกยัต, หน้า ๕๗.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๔๖} “Then there is emptiness. shunyata. then there is nothingness. because then is no content. there is undisturbed, undistorted truth’. Osho. Intuition. p. 25.

^{๔๗} โอโซ่, ปัญญาญาณ(intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกยัต, หน้า ๑๒๐.

๓.๔.๔ วิธีการปฏิบัตินำไปสู่อัมฤตตักขณ

โอโชได้แนะนำถึงวิธีการในการปฏิบัติตนไปสู่เป้าหมายชั้นสูงสุดที่เขาปรารถนาให้ทุกคนได้เดินตามทางนั้น นั่นคือ การรู้แจ้งเข้าสู่ภาวะแห่งอัมฤตตักขณ เนื้อหาส่วนใหญ่เขาได้เน้นย้ำในเรื่อง การรู้สึกตัวอยู่เสมอ หรือเรียกอีกแบบว่า การตามรู้ ฝ้าคู สังกะเกต เพราะเขาได้อธิบายไว้ว่า วิปัสสนา ตามหมายของโอโช คือ การมอง โดยมีความหมายเปรียบเทียบว่า ฝ้าคูและสังกะเกต^{๔๘}

โอโชได้แบ่งวิธีการปฏิบัติโดยใช้วิธีสังกะเกตฝ้าคู ตามนัยแห่งการปฏิบัติของท่าน ว่า มีหลักการฝ้าคูการสังกะเกตอยู่ ๓ ขั้นตอน ได้แก่

- ๑) การฝ้าสังกะเกตร่างกาย
- ๒) การฝ้าสังกะเกตความคิด
- ๓) การฝ้าสังกะเกตความรู้สึก

(๑) การฝ้าสังกะเกตร่างกาย โอโช หมายถึง การฝ้าตามดู การเคลื่อนไหวของร่างกายทุกส่วนอย่างตื่นรู้ตื่นตัวที่สุด กิริยาแห่งการเคลื่อนไหวของร่างกายและแม้แต่อิริยาบถต้องเป็นไปอย่างช้าๆ ทำตามอย่างใจเย็นและระมัดระวังในการปฏิบัตินั้น โอโชกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

มือของข้าพเจ้าเคลื่อนไหว มือของข้าพเจ้ายกขึ้น ข้าพเจ้าสังกะเกตเห็นตนเองเดินอยู่บนถนน จับสังกะเกตแต่ละก้าวที่เดิน ฝ้ามองเวลากินอาหาร ดังนั้น ก้าวแรกของวิปัสสนาก็คือ การจับสังกะเกตกิริยาต่างๆของร่างกาย ซึ่งเป็นขั้นที่ง่ายที่สุด นั่นคือ ขณะจับสังกะเกตร่างกายของคุณ คุณจะทิ้งกับประสบการณ์ใหม่ๆ หากเคลื่อนไหวมือพร้อมกับจับสังกะเกต ฝ้ามองตื่นตัว ตื่นรู้ คุณจะรู้สึกได้ถึงความสว่างและความเยียบบางอย่างของมือ^{๔๙}

โอโชได้กล่าวย้ำในเรื่องนี้อีกว่า “ไม่ว่าท่านจะเดิน ฝ่าฝืนหรือดักน้ำ จงฝ้าคูการเคลื่อนไหวอย่างรู้สึกตัว ตื่นตัว มีสติรับรู้ อย่าทำไปโดยไม่รู้ตัว เหมือนผีดิบ เหมือนคนเดินละเมอ”^{๕๐} โอโชได้อธิบายว่า การมีสติต่อการกระทำทาง กาย วาจา และใจ การปลุกจิตสำนึก

^{๔๘} โอโช, *ศุภวิพากย์ศุภ*, โทมร สุขปริชา แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ gm books), หน้า ๕๑.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๕๐} โอโช, *วุฒิภาวะ(maturity)*, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ศาสกุลยัต, หน้า ๒๕๓.

การเดินอย่างมีสติ ด้วยการไกวมือตามจังหวะของการก้าวเดิน สังเกตการเคลื่อนไหวของร่างกาย ทุกอย่างที่มากระทบสัมผัสตัวเรา ควรสังเกตตามรู้ให้ทัน เช่น การอาบน้ำ ก็สังเกตตามรู้ การเดินก็ใช้หลักของการสังเกตตามรู้ เช่นเดียวกันกับจิตที่เห็น

นอกจากการมีสติระลึกไว้ในอิริยาบถต่างๆแล้ว โอโษยังได้เน้นการมีสติตามรู้ลมหายใจ เพื่อเพิ่มความรู้ชัดในทุกส่วนของร่างกาย ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหวจนท่ายที่สุดก็นำไปสู่การตื่นรู้

การหายใจ คือ สะพานที่นำไปสู่การตั้งจิตเป็นสมาธิ เป็นการบังคับลมหายใจที่นำไปสู่การฝึกจิตเป็นสมาธิ ด้วยการกำหนดลมหายใจ ก็จะสามารถควบคุมจุดแหล่งกำเนิดของชีวิตจะสามารถท่องเที่ยวไปตามกาลเวลาในโลกนี้ ในห้วงอวกาศ และในขณะปัจจุบัน หากฝึกจิตเป็นสมาธิอยู่ในปัจจุบันแล้วก็จะสามารถส่งจิตไปยังที่ต่างๆ การนั่งวิปัสสนา เป็นการนั่งสมาธิที่ทำให้ผู้ฝึกบรรลุความจริงระดับสูงสุด (การหลุดพ้น) จุดหนึ่งในขณะปัจจุบัน 'ไม่วอกแวกไม่หวั่นไหว'^{๕๐}

(๒) การเฝ้าสังเกตความคิด โอโษได้กล่าวถึงการจับสังเกตความคิด เป็นเช่นเดียวกับ การจับสังเกตเฝ้าดูกาย ความคิดเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นได้ด้วยตาจับต้องไม่ได้ แต่เป็นสิ่งที่มียุ่จริง เป็นรูปธรรม เหมือนกับอากาศที่มีอยู่จริง แต่จับต้องไม่ได้

การเฝ้าสังเกตดูความคิดนั้น 'ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือไปตัดสินใดๆ ในความคิด แม้ว่าความคิดจะเป็นสิ่งที่ดี หรือเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายก็ตาม จงมองโดยปราศจากการตัดสินใดๆ เหตุผลที่ต้องห้ามตัดสิน เพราะในชั่วขณะที่เราเริ่มตัดสินว่านี่เป็นความคิดที่ดี แม้เพียงเท่านั้น คุณก็ไม่ได้สังเกตเสียแล้ว คุณกำลังเริ่มคิด และเข้าไปเกี่ยวข้อง คุณไม่อาจยืนอยู่ห่างๆ ยืนอยู่ริมถนนแล้วเพียงแต่เฝ้ามองดูการจราจรอย่าได้เข้าร่วม ไม่ว่าด้านการสรรเสริญ ให้คุณค่า หรือประณาม 'ไม่ควรมีทัศนคติใดๆ ต่อสิ่งที่ผ่านเข้ามาในจิตใจ'^{๕๑}

ดังนั้น มโนทัศน์หรือจินตนาการ ความคิด หรืออารมณ์ใดที่เกิดขึ้นมา ควรตระหนักรู้เท่านั้น คือไม่นำเรื่องราวเหล่านั้นมาใส่ไว้ในจิตตนเอง ไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งที่เห็น ในสิ่งที่เกิด เพราะความคิดที่ฟุ้งซ่านและจินตนาการอันไร้จุดหมาย เปรียบเหมือน

^{๕๐} Osho. **Meditation**. New York : st.martins griffin. 2004..p. 99.

^{๕๑} โอโษ, **ครูวิพากย์ครู**, โทมัส สุขปริชา แปล, หน้า ๕๒.

กำแพงที่ปิดกั้นไม่ให้เข้าถึงปัญหาหยั่งรู้ โอโซ่กล่าวว่า “เมื่อใดก็ตามที่ท่านตื่นตัวพร้อมรับทุกสิ่งโดยไม่มีความคิดใดๆ ไม่มีอคติใดๆไม่มีการวางแผน รับรู้สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ท่านจะได้สิ่งที่เป็นจริง มันเป็นของแท้”^{๕๓}

ความเป็นจริงนั้นอยู่ภายในตัวท่าน มันไม่ใช่การสร้างขึ้นใหม่ เพราะว่าอะไรที่สร้างขึ้นมานั้นมันไม่ใช่ของจริง สิ่งที่สร้างขึ้นมาเป็นผลผลิตของจินตนาการ (imagination) สิ่งที่ท่านต้องทำคือการก้าวเข้าไปในความเงียบ ฝึมองมัน ด้วยความตื่นตัวและรู้สึกตัว เพียงแค่นั้นท่านก็จะได้เห็นความจริง ผู้ที่ได้เห็นความจริงจะพูดว่ามันเป็นประสบการณ์ที่เงียบมากๆ เป็นความรู้ที่เปี่ยมไปด้วยปิติสุข มันเป็นความสุขที่ไม่มีสิ้นสุด^{๕๔}

(๓) การเฝ้าดูความรู้สึก โอโซ่ หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกต่างที่เกิดขึ้นในจิตใจ โดยใช้เงื่อนไขอย่างเดียวกัน นั่นคือ อย่าตัดสินเพียงเฝ้าดูอย่างรู้ตัวทั่วพร้อม

อารมณ์ความรู้สึกนั้น ส่วนใหญ่ครอบงำคุณตอนนี้ หากคุณรู้สึกเศร้า คุณถูกความเศร้าโศกเข้าครอบงำ เมื่อคุณรู้สึกโกรธก็ไม่แตกต่าง คุณจะเต็มไปด้วยความโกรธ ทุกๆเส้นใยในตัวคุณ จะเต้นรำด้วยความโกรธ การเฝ้าดูหัวใจของเรานั้นจะพบกับประสบการณ์ที่ไม่มีอะไรมาครอบงำเราได้อีก ความเศร้าเพียงมาแล้วก็ไป ความสุขมาแล้วก็ไป เราไม่ได้สุขด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นลึกๆในหัวใจของเรา ก็ไม่ส่งผลกับเราอย่างสิ้นเชิง^{๕๕}

โอโซ่ได้อธิบายให้เห็นถึงแนวทาง ๓ ขั้น ที่จะพาไปสู่ความรู้แท้ คือ อัมฤตัตถิญาณ เริ่มจากการฝึกเรียนรู้กาย สิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นสิ่งรู้ชัดสัมผัสได้โดยตรง ไม่ว่าจะอยู่ในกิริยาอาการใด หรือ อิริยาบถใดก็มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมได้ เมื่อเกิดความชำนาญในการตื่นรู้ทางกายแล้ว ก็เริ่มการฝึกการเรียนรู้การเฝ้าดูอาการที่เกิดขึ้นทางใจ อันเป็นส่วนของนามธรรม

เราควรเริ่มต้นด้วยการเฝ้าดูกาย ไม่ว่าจะเดิน จะนั่ง กำลังนอนหรือทานอาหาร เราควรจะเริ่มจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เพราะมันจะง่ายกว่า หลังจากนั้นค่อยเคลื่อนไปยังประสบการณ์ที่เป็นนามธรรม เริ่มจากเฝ้าดูความคิด และเมื่อชำนาญในการเฝ้าดู

^{๕๓} โอโซ่, หลุด (freedom), ประพนธ์ ภาสุกยัตต์ แปล, หน้า ๑๔๓.

^{๕๔} โอโซ่, ปัญญาญาณ (intuition), แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกยัตต์, หน้า ๑๑๒.

^{๕๕} โอโซ่, คุรุวิพากย์คุรุ, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกยัตต์, หน้า ๕๓.

ความคิดแล้ว หลังจากนั้นก็อาจเฝ้าฝึกดูความรู้สึก หลังจากที่ท่านเฝ้าดูความรู้สึกได้ แล้ว จากนั้นท่านก็ควรเฝ้าฝึกดูอารมณ์ มันเป็นสิ่งที่เบาบางและเลื่อนกลางกว่าความรู้สึกมาก

ความมหัศจรรย์ของการเฝ้าดูอยู่ตรงที่ว่า ถ้าท่านฝึกฝนเฝ้าดูกาย จิตผู้รู้ของท่านก็จะเกิดการพัฒนา ขณะที่ท่านเฝ้าดูความคิด จิตผู้รู้ของท่านก็จะแข็งแรงขึ้น ขณะที่ท่านเฝ้าดูความรู้สึก จิตผู้รู้ของท่านก็จะแข็งแรงยิ่งขึ้นไปอีก ตอนที่ท่านเฝ้าดูอารมณ์ของท่าน จิตผู้รู้ของท่านจะพัฒนาจนมันสามารถเป็นตัวของตัวเองได้ มันสามารถเฝ้าดูตัวมันเองได้ เหมือนกับ เทียนไขที่จุดไว้ในกำหินที่มีดมืด มันไม่ได้แค่ทำให้เกิดแสงสว่างรอบตัวเท่านั้น แต่มันยังทำให้เกิดแสงสว่างในตัวมันเองด้วยเช่นกัน^{๕๖}

โอโษได้แนะวิธีการเรียนรู้ เมื่อสามารถรู้วิธีได้อย่างดีแล้ว การเจริญก้าวหน้าของการปฏิบัติสมาธิภาวนาก็จะดีขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติดังนี้

๑. ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ

๒. ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามกิจกรรมนั้น

๓. มีสิ่งใดมากระทบผู้ปฏิบัติก็จะเพียงแคร์รับรู้เหมือนการนิ่งของน้ำที่ไม่มีระลอกเคลื่อนไหวเป็นความเงยสงบ^{๕๗}

โอโษกล่าวว่า เมื่อปฏิบัติตามรู้เฝ้าดูอย่างตื่นตัวตามขั้นตอนทั้ง ๓ ได้อย่างสมบูรณ์แบบแล้ว ขั้นตอนที่ ๔ จะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ เมื่อทุกคนพร้อมแล้ว ความรู้แจ้งหรืออัมฤตตักขิณญาณจะผุดขึ้นมาเอง เป็นการก้าวกระโดดไปสู่ความจริงแท้หรือสัจธรรมแห่งการดำรงอยู่

๓.๕ จุดมุ่งหมายของการบรรลุอัมฤตตักขิณญาณ

๓.๕.๑ เพื่อไปสู่การหลุดพ้นจากความคิด

ในประเด็นการหลุดพ้น โอโษกล่าวถึงการที่มนุษย์หลุดพ้นไปจากความคิด เพราะความคิดเป็นสาเหตุสำคัญ เป็นต้นตอของปัญหาที่ทำให้ชีวิตยุ่งเหยิง เป็นพันธนาการที่ซับซ้อนจนเป็นระบบความเชื่อและกฎเกณฑ์เงื่อนไขต่างๆ ที่สร้างความเป็นตัวตนที่ไม่มีจริงขึ้นมา แยกผู้รู้ออกจากสิ่งที่ถูกรู้ เพราะในความเป็นจริง ธรรมชาติมีความเชื่อมโยงถึงกัน แต่ความคิดนั้น

^{๕๖} โอโษ, **สถาอารมณ์ (Emotional Wellness)**, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกชืด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไช้ไหม ครีเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๑.

^{๕๗} Osho, **Meditation** , p.19.

แยกสิ่งที่เป็นองค์รวมออกจากกัน แล้วสมมติให้เป็นแบบนั้นแบบนี้ ตามความคิดของตนไป จนกลายมาเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน ดังนั้น เป้าหมายสำคัญยิ่งคือการหลุดพ้นออกไปจากความคิด หรือการมีจิตหลุดพ้นไปจากสิ่งสมมุติต่างๆ ที่เกิดจากการใช้ปรัชญาญาณ เมื่อใดมนุษย์ได้ทำลายกำแพงคือความคิดต่างๆ ได้แล้ว มนุษย์ก็จะเดินกลับมาสู่ทางแห่งธรรมชาติอันเป็นทางสายบริสุทธิ์ที่ปราศจากการปรุงแต่ง เป็นภาวะแห่งจิตเดิมแท้ที่ใสสะอาด ภาวะนั้นไม่มีสิ่งผูกมัด ไม่มีเส้นแบ่งแยก เกิดความเชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งจากร่างกายสู่จิตใจ หรือจากจิตใจไปสู่ร่างกาย คือความเป็นหนึ่งเดียวกัน โอโษะเรียกภาวะแห่งการหลุดพ้นไว้หลายนัย เช่น ภาวะความว่างภาวะไร้ตัวตน ภาวะแห่งเต๋า ภาวะแห่งการรู้แจ้ง เป็นต้น ในประเด็นนี้ ขอยกเอาคำกล่าวของ โอโษะ ที่แสดงทัศนะต่อการหลุดพ้นไว้ ดังนี้

โอโษะได้อธิบายให้ถึงสภาวะแห่งความว่างไว้ว่า

ความว่างอยู่ที่นั่น แต่คุณสังเกตเห็นอะไรเสียมากจนมองไม่เห็นความว่าง เหมือนบ้านที่เต็มไปด้วยข้าวของ คุณจะมองไม่เห็นพื้นที่ว่าง แล้วที่สุดก็เต็ม... ทว่าพื้นที่ไม่ได้หายไปไหน ลองคิดดู ตรีกตรองดู ที่ว่างไม่ได้หายไปไหน ลองย้ายเครื่องต่างๆ ออก แล้วที่ว่างจะปรากฏ มันอยู่ที่นั่นเสมอ ซ่อนซุกอยู่ในครัวเรือน ไม่เคยถูกทำลายไป ที่ว่างไม่เคยไปจากห้อง ไม่แม้ชั่วขณะหนึ่ง เฉกเช่นความว่างภายในคุณ นิพพานของคุณ สุญญตาของคุณ^{๕๘} บางข้อความว่า สิ่งที่หลงเหลืออยู่คือความสงบเงียบ มันคือความว่างที่พระพุทธเจ้า เรียกว่า สุญญตา ความเงียบนั้นเป็นความว่างเปล่า มันหมายถึงความไม่มีอะไร และด้วยความไม่มีอะไรนี้เท่านั้น ที่ทำให้ทุกอย่างสิ้นไหล ไปได้ในโลกของสัจจะความจริงนี้^{๕๙}

วันที่วิเศษสุดในชีวิตคือ เมื่อคุณไม่อาจหาสิ่งใดที่จะสลัดทิ้งออกไปจากใจได้อีกต่อไป เพราะทุกอย่างได้ถูกสลัดทิ้งออกไปหมดสิ้นแล้ว และมีเพียงความว่างโดยแท้ ในความว่างนั้น คุณจะค้นพบตัวเอง ในความว่างนั้น คุณจะพบสติที่สมบูรณ์... ใจคุณ จะไร้ที่สิ้นสุดดุจฟากฟ้า... ไม่ว่าจะเรียกสิ่งนั้นว่า ธรรมะ เต๋า สัจธรรมหรือนิพพาน ทั้งหมดก็หมายถึงสิ่งเดียวกัน^{๖๐}

^{๕๘} โอโษะ, *ศุรุวิพากย์ศุรุ*, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกยัต, หน้า ๒๓.

^{๕๙} โอโษะ, *ปัญญาญาณ*, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ภาสุกยัต, หน้า ๕๐.

^{๖๐} โอโษะ, *365 วัน มหัศจรรย์สามัญ (everyday)*, แปลโดย กัธธ เก่งสกุล แปล, หน้า ๕๖.

บางทัศนะของโอโฆได้อธิบายถึงสภาวะของเต๋าไว้ว่า

สรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียว การแยกจากกันเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ความคิดเรื่องแยกจากกันนั้น เป็นอุปสรรค ...ทำให้เกิดอึดใจตัวตน ถ้าท่านอยู่อย่างมีอึดใจตัวตน แสดงว่าท่านไม่ได้อยู่บนหนทางนั้น ท่านไม่ได้อยู่ในเต๋า....เต๋า หมายถึง การดำรงอยู่อย่างไม่มีอึดใจตัวตน อยู่อย่างเป็นส่วนหนึ่ง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่แยกกันออกมา^{๖๐} เมื่อใดที่ท่านมีความสุข เมื่อนั้นท่านไม่มีอึดใจตัวตน ในขณะที่ท่านมีความสุขเบิกบานใจ อึดใจตัวตนของท่านจะหายไป ท่านสามารถหลอมรวมกับสรรพสิ่งได้ โดยปราศจากเส้นแบ่งกันใด ๆ^{๖๑}

บางทัศนะโอโฆได้กล่าวถึง การรู้แจ้ง และ ปัญญาไว้ว่า

การรู้แจ้ง คือ การมาถึงจุดที่รู้ว่าไม่มีที่ๆใดให้ต้องเดินอีกต่อไป การรู้แจ้งคือการเข้าใจว่านี่คือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง และเป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัวแล้ว และมันคือเรื่องราวทั้งหมด การรู้แจ้งไม่ใช่การทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป มันเป็นการเข้าใจว่าไม่มีอะไรที่ต้องทำให้สำเร็จ และไม่มีที่ๆใดที่จะต้องเดินไปให้ถึง ท่านได้มาถึงที่หมายเรียบร้อยแล้ว^{๖๒} ปัญญาจากสิ่งเดียวเท่านั้น มันไม่ใช่การรู้สิ่งต่างๆมากมาย หากแต่ว่าเป็นการรู้เพียงสิ่งเดียวเท่านั้น และนั่นก็คือการตื่นรู้ของท่านและการที่แยกตัวออกมาจากจิตที่เอาแต่คิด^{๖๓}

๒.๕.๒ เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ

เมื่อศึกษาวิจัยพบว่า ผู้ที่มีลักษณะเข้าถึงอหิมัตติกญาณ (Intuition) ตามแนวคิดของโอโฆ อาจไม่มีความพิเศษมากมาย ตามความเข้าใจของมนุษย์ทั่วไป แต่มนุษย์ผู้มีอหิมัตติกญาณคือมนุษย์ที่เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ทั้งทางร่างกาย (สัชชาตญาณ) ทางเหตุผล (ปริชาตญาณ) และอหิมัตติกญาณ เกิดความสอดคล้องกันอย่างลงตัว ทั้งทางด้าน ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก เป็นผู้มีควมระลึกรู้ตัวอย่างพิเศษต่อสิ่งที่มากระทบและเกิดพลังที่อยู่ข้างในร่างกาย และจิตใจ จนเป็นภาวะแห่งความสมบูรณ์ ความอึมเิบทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผลจากการเข้าถึงอหิมัตติกญาณทำให้เกิดการพัฒนาในตัวมนุษย์เอง นำพลังที่อยู่ในตัวมาเป็นพลังด้าน

^{๖๐} โอโฆ, เต๋า, แปลโดย ดร.ประพนธ์ ผาสุกษิต, หน้า ๓๖.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๖๒} osho, **zen the way of zen**, วรสิทธิ์ สีลาบรรณพงศ์ แปล, หน้า ๑๓๔.

^{๖๓} โอโฆ, **สพารมณ์ (emotional wellness)**, แปลโดย ประพนธ์ ผาสุกษิต, หน้า ๒๑.

บวก เกิดเป็นเชาว์ปัญญา (Intelligen) และพลังสร้างสรรค์ (Creativity) แห่งชีวิต ดังนั้น
มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ คือ มนุษย์ที่เข้าถึงความรู้แจ้งภายในตนเอง และ รู้ถึงการดำรงชีวิต
เป็นไปตามธรรมชาติอย่างรู้ตัวทั่วพร้อม รู้ตื่นในปัจจุบันขณะ โดยไม่อิงอาศัยเรื่องราวในอดีต
และเรื่องราวในอนาคต อัชฌัตติกญาณทำให้มนุษย์สามารถละความยึดถือในเหตุผลที่ไร้
ประสบการณ์ภายใน ละทิ้งตัวตนที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นคือสภาวะสูงสุดที่เป็นผลิตผลของ
การหยั่งรู้

บทที่ ๔

เปรียบเทียบ วิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท กับ อัจฉตติกญาณของโอโซ

ในบทนี้ ทางผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบประเด็นเนื้อหาของอัจฉตติกญาณและวิปัสสนาญาณเพื่อให้เห็นความคล้ายกันและต่างกันในเรื่องนั้น ในประเด็นเรื่อง ความหมาย บ่อเกิด สภาวะลักษณะ กระบวนการ และจุดมุ่งหมาย ของอัจฉตติกญาณและวิปัสสนาญาณดังต่อไปนี้

๔.๑ ความหมายของวิปัสสนาญาณและอัจฉตติกญาณ

ในประเด็นความหมายวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท วิปัสสนาญาณที่แท้เกิดจากการที่เข้าไปรู้เห็นเป็นพยานว่า ญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณจริงๆ คือ การที่วิปัสสนาได้เข้าไปเห็นสภาวะแห่งการเกิดดับของรูปนาม เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่มีสภาพการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างชัดเจน อันเป็นกระบวนการแห่งกฎไตรลักษณ์ ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าว ไม่ได้เกิดจากการจำ การอ่าน และการคิดหาเหตุผลใดๆ แต่เกิดจากการได้ลงมือปฏิบัติตามหลักแห่งไตรสิกขา จนเกิดญาณที่มองเห็นความจริงได้ เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

ส่วนอัจฉตติกญาณ ในความหมายของโอโซ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ภายใน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เหนือประสาทสัมผัส ความรู้ที่เกิดขึ้นจากภายนอกหรือทางประสาทสัมผัส ไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง อัจฉตติกญาณเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความฉลาดปราดเปรื่อง หรือปรีชาญาณ (Intellect) เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหตุเหนือผล ไม่สามารถจะนำมาอธิบายได้ในทางตรรกะได้

ในทัศนะที่คล้ายกัน วิปัสสนาญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทและอัจฉตติกญาณของโอโซนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า มีความหมายที่คล้ายกัน ในแง่ที่ว่า ความรู้ทั้งสองอย่างนั้นเป็นความรู้ที่เกิดจากภายในตนเอง อันเกิดจากการปฏิบัติหรือบ่มเพาะในวิถีใดวิถีหนึ่ง ผู้ที่จะเข้าถึงหรือเข้าไปสัมผัสต้องใช้ประสบการณ์ตรงในการที่จะเข้าไปรู้หรือสัมผัสความจริงได้

ในทัศนะที่ต่างกันนั้น ทัศนะทั้ง ๒ มีความต่างกัน คือ ในส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่า ความรู้ในระดับวิปัสสนาญาณ มีประเด็นที่มีกรอบที่ชัดเจนในเรื่องความหมาย เพราะมีเป้าหมายที่ชัดเจนความหมายจึงครอบคลุมอยู่ในเรื่องของการรู้แจ้งเห็นจริงในรูปนาม หรือกายและใจนี้ และต้องเกิดจากการฝึกฝนบำเพ็ญภาวนาด้วยประสบการณ์ตรงเท่านั้น เป็นการรู้แจ้ง

แห่งตลอดในกฎธรรมชาต คือไตรลักษณ์ โดยเห็นว่ากายนี้ใจนี้เป็นทุกข์ล้วนๆ มีแต่ความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง การคงอยู่ไม่ได้ นาน ไม่มีตัวตนที่แท้จริง

ในแนวคิดของโอโซ่ อัจฉตติกญาณ เป็นความรู้ที่ผุดขึ้นมาเอง เขาเรียกการผุดเกิดขึ้นนี้ว่า เป็นलगสังหรณ์ ผู้วิจัยเห็นว่า ในความหมายนี้มีได้เกิดจากประสบการณ์การเจริญภาวนา หรือ การใช้สติตื่นรู้ ในอีกแง่หนึ่ง ความรู้อัจฉตติกญาณนี้ สามารถเกิดหรือผุดบังเกิดขึ้นกับคนทั่วไปได้ ผลจากการหยั่งรู้อัจฉตติกญาณก็คือความเป็นอัจฉริยภาพ (Intelligent) หรือผู้มีพลังสร้างสรรค์

๔.๒ บ่อเกิดของอัจฉตติกญาณและวิปัสสนาญาณ

ในทัศนะทางพุทธปรัชญาเถรวาท ประเด็นในแง่ของบ่อเกิด ได้อธิบายถึงบาทฐานสำคัญที่ทำให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้น เมื่อศึกษาตามกระบวนการดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญเกี่ยวกับรูปนามขันธ ๕ ได้แก่ รูป หรือกาย เวทนา ความรู้สึกที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและใจ สัญญา ความจำได้หมายรู้ในสิ่งต่างๆ สังขาร การนึกคิดปรุงแต่งต่างๆ และวิญญาณ การรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เข้ามากระทบทั้งทางกายและใจ ทั้งนี้รูปนามขันธ ๕ มีอายตนะ เป็นตัวรับรู้อารมณ์ที่เข้ามากระทบให้เกิดความรู้สึกต่างๆ จนเกิดอารมณ์ทั้งที่เป็นกุศลอกุศล และอัพยากตะ สิ่งสำคัญคือการเข้าใจด้วยปัญญาว่า ทำอย่างไรให้อารมณ์ต่างๆ เหล่านั้นก่อเกิดเป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์ไม่ถูกก่อกวนด้วยกิเลส ที่กลายเป็นความยึดมั่นถือมั่นที่ผิดแผกไปจากความเป็นจริง ทั้งนี้ ก็ต้องอาศัยกระบวนการทางพุทธปรัชญาที่ใช้องค์ธรรมสำคัญมาเป็นบาทฐานความรู้ ทั้งสติปัญญา ๔ การใช้สติรู้ทัน กาย รู้ทันเวทนา รู้ทันจิต รู้ทันธรรมารมณ์ ตามกระบวนการแห่งหลักไตรสิกขา และเพิ่มพูนกำลังแห่งอินทรีย์พละ จนเกิดวิปัสสนาญาณรู้แจ้งในรูปนามขันธ ๕

ในส่วนแนวคิดของโอโซ่ บ่อเกิดอัจฉตติกญาณ มีแหล่งที่มาจากกายและจิตใจ ทั้งสองส่วนไม่อาจจะแยกกันได้ ความรู้ที่เกิดขึ้นทางกระบวนการทางกาย ที่เรียกว่าสัญชาตญาณ นั้นก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าความรู้ที่เกิดจากใจโดยตรง การที่จะเข้าสู่ความจริงแท้ได้ ต้องใช้ความรู้สึกที่ไม่ได้เกิดจากการคิดปรุงแต่ง ความรู้สึกที่วุ่น เป็นความรู้สึกที่ครอบคลุมถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางกาย โอโซ่เชื่อว่า ถึงแม้อารมณ์ความรู้สึกจะเป็นส่วนนามธรรมก็ตาม แต่ก็สามารถแทรกซึมผ่านส่วนที่เป็นรูปธรรมได้ ในทางกลับกัน มนุษย์พยายามใช้เหตุผลที่เป็นรูปธรรมเพื่อพิสูจน์ความจริงที่เป็นฝ่ายนามธรรม เป็นสิ่งขัดแย้งกัน เมื่อความรู้แบบสัญชาตญาณที่เป็นพื้นฐานความรู้ทางกายภาพ ไม่ถูกก่อกวน ไม่ถูกกดทับ ทางอารมณ์

แล้ว ปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติ เมื่อนั้นก็อาจทำให้เราก้าวข้ามไปสู่อัมมัตติกญาณได้โดยง่าย

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นของบ่อเกิดนี้ ทั้ง ๒ ทักษะ มีความคล้ายกัน คือ ทั้งอัมมัตติกญาณและวิปัสสนาญาณ มีแหล่งที่มาจากกายและใจ และในแง่ของการเข้าไปรับรู้เพื่อให้ถึงสถานะแห่งความจริง ที่ต้องใช้ความรู้สึกล้วนๆ ไม่มีการเข้าไปตีค่าใดๆ ทั้งนี้ต้องใช้ความรู้สึกดาวนำทางเพื่อเข้าถึงคำตอบ ดังนั้น การจะเปิดเผยอัมมัตติกญาณและวิปัสสนาญาณได้ ต้องใช้ความรู้สึกสัมผัสทั้งกายและใจโดยตรง

ในประเด็นความต่างกันในเรื่องบ่อเกิด ทางพุทธปรัชญาเห็นต่างว่า ความรู้สึกที่เกิดทางประสาทสัมผัสหรือการรับรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ นั้น ต้องเป็นความรู้สึกที่ไม่เจือด้วยความอยาก หรือความรู้สึกที่ไม่มาจากสัญชาตญาณเดิมของมนุษย์ นั่นคือ การรับรู้ต้องไม่ถูกปรุงแต่งด้วยกิเลสตัณหาอุปาทาน จะถือได้ว่า เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ที่สามารถนำไปสู่ความรู้ระดับวิปัสสนาญาณได้ กล่าวคือ ความรู้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยจิตที่เป็นกุศลฝ่ายเดียวเท่านั้น ไม่เจือด้วยความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ) อีกประเด็นหนึ่งทางพุทธปรัชญาถือว่า ความอยาก ความต้องการทางเพศ เป็นแรงขับที่เกิดจากอนุสัยกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน เมื่อทำตามความอยากอยู่เรื่อยๆตามแรงขับของสัญชาตญาณแบบนี้ ก็ไม่อาจทำให้ความอยากต่างๆหายไปได้ ยิ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความอยากสืบต่อไปไม่มีสิ้นสุด ต่างจากโอโซ่^๑ ที่ให้ความสำคัญต่อสัญชาตญาณและเป็นสิ่งที่ควรใส่ใจ เป็นฐานของความรู้สึกทางกายและใจ

ในประเด็นนี้ บ่อเกิดอัมมัตติกญาณในแบบของโอโซ่ คือ การรับรู้ในส่วนของสัญชาตญาณ เป็นการรับรู้ทางธรรมชาติ ถือว่าเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ทางสสาร เป็นการกระตุ้นทางพลังงานทางร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นสัญชาตญาณในการมีชีวิตอยู่ การสืบพันธุ์หรือความต้องการทางเพศ ความอยากที่เกิดจากแรงขับทางสัญชาตญาณ ต่างๆเหล่านี้ เป็นสิ่งไม่ควรเข้าไปควบคุม พลังแห่งสัญชาตญาณเหล่านี้ เมื่อถูกเปิดเผยและดำเนินไปตามวิถีของมันแล้ว ก็อาจเป็นแหล่งความรู้ที่สามารถพาเราไปสู่ความรู้ระดับสูงได้ โอโซ่กล่าวว่า “สัญชาตญาณและอัมมัตติกญาณนั้นจริงๆแล้ว สามารถเดินไปด้วยกันได้ สิ่งหนึ่งเดินไปในระดับกายภาพ ในขณะที่อีกสิ่งหนึ่งเดินไปในระดับจิตวิญญาณ”^๑ อีกตอนหนึ่งว่า “ถ้าท่านชื่นชม

^๑โอโซ่, ปัญญาญาณ (intuition), ประพนธ์ ภาสูกยิต แปล, หน้า ๔๔.

สัญชาตญาณ มันจะเป็นการง่ายมากที่จะพาท่านไปสู่สถานะของอหัตตจิตญาณ”^๒ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการยอมรับความรู้ทางประสาทสัมผัส ที่แสดงออกมาทางความรู้สึกทุกอย่างว่า สามารถทำให้ความรู้พัฒนาไปในระดับอหัตตจิตญาณได้

๔.๓ สถานะลักษณะของวิปัสสนาญาณและอหัตตจิตญาณ

ทางพุทธปรัชญาถือว่า สถานะลักษณะของวิปัสสนาญาณ เป็นความรู้ที่อยู่เหนือจิตสำนึก คืออยู่เลยขอบเขตของการคิดหาเหตุผล อยู่ระดับที่ไม่ต้องอาศัยสูตรมยปัญญา หรือจินตามยปัญญา แต่เป็นความรู้ที่เหนือจิตสำนึกธรรมดา (Insight) เกิดจากการลงมือปฏิบัติวิปัสสนาจนเห็นญาณที่ไม่อิงอาศัยการนึกคิด และสถานะที่ปรากฏให้เห็นนั้นมีลักษณะของการเกิดและดับ เป็นสถานะที่สามารถตัดสินใจด้วยปัญญาขั้นภาวนามยปัญญา สถานะการเกิดและดับ ปรากฏให้เห็นในลำดับขั้นอุทยัพพญาณ เป็นต้นไป ทั้งนี้ สถานะแห่งการเกิดและดับ อาจเรียกอีกอย่างว่า เป็นการปรากฏตัวของสถานะไตรลักษณ์ สถานะนี้จะปรากฏเสมอในทุกๆ ญาณ ทุกๆ สภาวะธรรม ที่ปรากฏขึ้นในรูปนาม ตามลำดับขั้นของวิปัสสนาญาณ หรือ เห็นเป็นปรากฏการณ์ที่บังเกิดแก่รูปนาม พร้อมเปิดเผยทุกอย่างที่ถูกปิดบังไว้ปรากฏออกมาให้เห็น เป็นจริงเป็นจัง และการบังเกิดญาณแต่ครั้ง จิตจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปสู่ญาณขั้นที่มองเห็นโลกและชีวิตตามความเป็นจริง คือเห็นภาวะที่ไม่น่าอยู่ ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ของรูปนามสังขาร และการเห็นภัยในสังสารวัฏนี้

ในส่วนอหัตตจิตญาณของโอโห้ เห็นได้ว่าสถานะลักษณะที่ปรากฏเป็นสถานะความรู้ที่เกิดโดยฉับพลันหรือที่เรียกว่า สถานะการก้าวกระโดด (Intuition is a jump) เป็นการก้าวข้ามจากจุดที่รู้ได้เป็นสู่สิ่งที่รู้ไม่ได้ ไม่อิงอาศัยความคิดที่เป็นเหตุผล หรือ ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี หรือการอนุมานอะไรต่างๆ พร้อมทั้ง เป็นสถานะที่อยู่เหนือจิตสำนึก สถานะดังกล่าวล่วงเลยขอบเขตของจิตสำนึก และจิตใต้สำนึกไปแล้ว เป็นสถานะที่ตื่นรู้ปราศจากความคิดใดๆ มาเจือปน เป็นความรู้สึกตัวที่ไม่เจือปนด้วยความคิดปรุงแต่ง นอกจากนั้น อหัตตจิตญาณยังมีลักษณะเป็นพลังงานที่ทรงคุณค่าหล่อเลี้ยงชีวิตและจิตใจให้มีประสิทธิภาพและก่อเกิดการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจมากขึ้น

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

ในเรื่องของสภาวะลักษณะ นั้น ทั้ง ๒ ทักษะ มีความคล้ายกันในแง่ตรงที่สภาวะทั้ง ๒ เป็นสภาวะที่เหนือจิตสำนึก เหนือการปรุงแต่งทางความคิดที่ใช้เหตุผลมาเป็นเครื่องมือ ดังนั้น สภาวะลักษณะจะปรากฏขึ้นภายในจิตใจเอง ตามธรรมชาติ ไร้การควบคุมใดๆ ทางพุทธปรัชญาเรียกว่า เป็นภาวะแห่งปรมัตถ์ หรือภาวะที่อยู่เหนือสิ่งสมมติบัญญัติ อยู่เหนือห้วงแห่งกาลเวลา

ประเด็นความต่างในเรื่องของสภาวะลักษณะ เมื่อศึกษาวิจัยก็พบว่า ในส่วนของพุทธปรัชญา สภาวะลักษณะของความรู้ที่เรียกว่า วิปัสสนาญาณนั้น มีหน้าที่ในตัวของมันเอง มีหน้าที่โดยตรงคือการรู้ในเชิงประจักษ์แจ้งในภายในใจ หรือรู้แจ้งในรูปนามขั้น ๕ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ตามความเป็นจริง คือ เห็นไตรลักษณ์ คือ เป็นสภาวะที่เห็นการเกิด – ดับของรูปนาม หรือประจักษ์แจ้งว่า รูปนามนี้ และทุกสรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คือมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เท่านั้น ดังนั้น สภาวะลักษณะแบบวิปัสสนาญาณจะปรากฏในขอบข่ายของกายและใจ และไม่มีความรู้อื่นนอกจากการรู้สภาวะไตรลักษณ์เท่านั้น ในส่วนของความรู้ อัจฉตติกญาณของโอโช่ ผู้วิจัยเห็นว่า อัจฉตติกญาณของท่านเป็นสภาวะที่ให้คำตอบในทันทีทันใด มีลักษณะเหมือนสายฟ้าแลบ เกิดสว่างจ้าขึ้นในจิตใจจนเห็นบทสรุป บุคคลที่เกิดญาณความรู้นี้ ก็จะรู้ชัดในเรื่องที่ตนอาจสงสัยหรือเรื่องที่ไม่เคยรู้มาก่อน สัจจะความจริงที่ปรากฏให้เห็นประจักษ์ที่เกิดจากอัจฉตติกญาณ ก็อาจเป็นคำตอบของบางสิ่งที่มนุษย์อยากรู้ หรือกำลังค้นหาที่เชื่อมโยงกับสิ่งภายนอก เป็นความรู้ที่เกิดโดยฉับพลันที่มีคำตอบแล้วเมื่อได้ความจริงที่เป็นคำตอบก็นำคำตอบที่มีอยู่จริงไปใช้ให้เกิดเป็นพลังสร้างสรรค์ หรือที่เรียกว่า intelligence อีกประเด็น เห็นว่า อัจฉตติกญาณมีลักษณะเป็นพลังงาน มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา พลังนี้ป็นสิ่งทำให้ทุกอย่างป็นหนึ่งเดียวกัน หรือสอดประสานกันได้ระหว่างกายและจิตใจ

ความต่างกันของ ๒ ทักษะที่เห็นชัดอีกประเด็นก็คือ ตัวสภาวะของอัจฉตติกญาณนั้น เมื่อรู้แจ้งแล้วภาวะนั้นจะเป็นภาวะแห่งความสมบูรณ์ เป็นสัจ (Being) ไม่ใช่สิ่งที่แยกกัน โอโช่ เห็นว่า ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นสิ่งเดียวกัน ต้องหลอมรวมป็นหนึ่งเดียว แต่ภาวะแห่งวิปัสสนาญาณ คือการเห็นภาวะความจริงว่าไม่มีทั้งผู้รู้และไม่มีสิ่งที่ถูกรู้ เห็นแต่ความเกิดดับแห่งรูปนาม และรู้แจ้งว่า ทุกสิ่งมีสภาพอิงอาศัยกันเกิด (Becoming) หรือ เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกันและกันเกิด (ปัจเจกการ) และ ทุกสิ่งต้องตกอยู่ในกฎอย่างเดียวกัน คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป

๔.๔ กระบวนการความรู้ของวิปัสสนาญาณและอัมมัตติกญาณ

ในเรื่องกระบวนการการเกิดความรู้ ที่เรียกว่าวิปัสสนาญาณนั้น ไม่สามารถจะรู้ได้ด้วยการคาดเดาว่าจะเกิดขึ้นในเวลาไหน เมื่อใด เพราะอยู่ที่เหตุปัจจัยจะให้เกิด วิปัสสนาญาณสามารถเกิดขึ้นอย่างฉับพลันในทันทีทันใด สภาวะธรรมนั้นๆ จะปรากฏให้เห็นต่อหน้าต่อตาได้ทุกขณะ หรือสภาวะแห่งวิปัสสนาญาณอาจเกิดขึ้นไปตามลำดับอย่างต่อเนื่อง เมื่อผู้เจริญวิปัสสนามีสติระลึกรู้ตามด้วยกำลังแห่งอินทรีย์พละอย่างต่อเนื่องในอริยาบถอริยาบถหนึ่ง ก็เกิดญาณในลักษณะเกิดขึ้นต่อเนื่อง กระบวนการเกิดญาณอาจเกิดขึ้นในอริยาบถนั้นอริยาบถเดียวกันก็ได้ เมื่อวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นในขณะใด ก็อาจทำให้การเกิดลำดับญาณเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ไม่มีการขาดตอน ในอริยาบถนั้นๆ บางกรณี อาจเกิดจากกำลังแห่งอินทรีย์พละไม่แก่กล้าพอ หรือเกิดความไม่สมดุลกันของอินทรีย์พละ ทำให้การเกิดของญาณไม่ต่อเนื่อง ไม่เป็นไปตามลำดับขั้น หรือ เกิดจากสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อวิปัสสนาญาณ อย่างตัววิปัสสนูปกิเลสมาปิดบังไว้ จำเป็นต้องมีการปรับอินทรีย์ให้เกิดความสมดุลและให้มีกำลัง ในกระบวนการความรู้อีกแง่หนึ่ง พุทธปรัชญา มีกระบวนการทำให้เกิดความรู้ตามองค์ธรรม ในที่นี้ได้แสดงให้เห็นกระบวนการขั้นตอนตามนัยแห่งวิสุทธิ ๗ เห็นได้ว่า ในขั้นปฏิบัติภาวนาทักษะวิสุทธิ เป็นขั้นที่เกิดญาณมองเห็นตัววิปัสสนาญาณจริงๆ นับตั้งแต่ อุทฺถัพพญาณ จนถึงปัจจุเวกขณะญาณ ที่เป็นขั้นของความจริงแท้ ทั้งนี้ได้อธิบายถึงกระบวนการที่นับเข้าในวิปัสสนาภูมิ ๖ ว่าด้วยเรื่องวิธีการขั้นตอนของการพิจารณารูปนามตามองค์ธรรมต่างๆ โดยอาศัยประเภทธรรมทั้งหลายที่แยกเป็นขั้นๆ อย่างคนละ ธาตุ อินทรีย์ สังขะ ปฏิจจสมุปบาท ที่ทำให้เข้าถึงความรู้ที่แท้จริง จนเกิดวิปัสสนาญาณมองเห็นสภาวะธรรมนั้นๆ และทำให้มองเห็นปัจจัยที่สำคัญการใช้สติพิจารณาตามรู้ให้เห็นรูปนามตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ เห็นความเกิดและดับ เห็นทุกข์โทษ ในกองสังขาร จนเกิดการละความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามได้

ในแนวคิดอัมมัตติกญาณของโอโซ่ ผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการความรู้ที่เห็นชัดเจนในการอธิบายของท่าน ต้องเข้าใจแยกแยะและทำลายตัวกั้นกรองที่เข้ามาปิดชีวิตและจิตใจให้หมดสิ้นเสียก่อน เหมือนกับของสีขาวบริสุทธิ์ที่ถูกห่อหุ้มด้วยสิ่งแปลกปลอมหลายชั้น สิ่งบริสุทธิ์อยู่ภายในแกนกลาง อันเป็นแก่นแท้ การที่จะมองเห็นโลกตามความเป็นจริงได้ โดยมองผ่านชีวิตอันแสนสามัญ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากมาก เพราะสิ่งที่ปรากฏได้ถูกปิดเบือน โอโซ่เชื่อว่า เครื่องมือสำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกรู้ตัวหรือสติ (Consciousness) ความรู้สึกรู้ตัวจะนำไปสู่การรู้แจ้ง เพราะสติไม่ใช่เครื่องมือที่มาจากความคิด การใช้เหตุผล แต่มาจาก

ความรู้สึกตัว หรือการตื่นตัวที่เกิดขึ้นภายใน ที่ใครๆก็รู้สึกได้ และตัวสติจะทำลายม่านหมอกแห่งความคิดต่างๆลง เขาเห็นว่า เราควรกำจัดความคิดออกไปจากตัวเรา โดยหาวิธีหรือทางออกให้กับชีวิตมนุษย์ แต่ตัวความคิดเองนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ ถ้าพึ่งตัวเราก็ไม่สามารถทำลายหรือบังคับมันได้ ต้องอาศัยการรู้สึกตัว (Consciousness) หรือความรู้ตัวทั่วพร้อม ที่เข้ามาควบคุมตัวเนื้อหาสาระ หรือตัวความคิด เมื่อสติตื่นตัวอย่างเต็มที่แล้ว จิตใจก็จะเปิดรับ เกิดช่องว่างที่ไม่มีสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระใดๆมาปะปน สุดท้ายสมาธิก็จะตั้งมั่น แล้วพร้อมที่จะเกิดสภาวะความเป็นหนึ่งเดียวกันกับทุกสิ่ง

ในเรื่องกระบวนการความรู้ในการเข้าถึงการรู้แจ้ง ทั้ง ๒ ทักษะ ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการหรือแนวทางเบื้องต้นที่มีความคล้ายกัน เป็นเรื่องของ การมีสติ หรือความรู้ตัวทั่วพร้อม ในแนวคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท ให้มีความสำคัญต่อการมีสติอย่างมาก ในฐานะเป็นบาทฐานหรือเป็นเครื่องมือของการเจริญภาวนา ตัวสติจะเป็นตัวนำทางที่ทำให้เกิดการพัฒนาทางวิปัสสนาญาณ ด้วยการระลึกถึงกายและระลึกถึงใจ ตามสภาวะที่ปรากฏ และอยู่กับห้วงแห่งปัจจุบันขณะ รู้เท่าทันอารมณ์ในจิตใจของตนเอง ในกระบวนการความรู้ที่ทักษะของไอโซ่ สติเป็นตัวช่วยในการปฏิบัติภาวนาตามวิธีของท่านและสามารถนำไปสู่การรู้แจ้งหรือบรรลุถึงอัมมัตตักญาณ และการดำรงชีวิตประจำวันต้องมีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ รู้อารมณ์ ความรู้สึกตามความเป็นจริง

ความต่างที่เห็นชัดคือวิธีการของพุทธปรัชญาเถรวาทที่เห็นว่า วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นได้ ต้องปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย, เวทนา, จิต, ธรรม หรือเป็นวิธีการที่เรียกว่าตามรู้การดู กายและจิตอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับเรียนรู้ปฏิบัติตามกระบวนการแห่งวิปัสสนาภูมิ ๖ และให้เป็นไปตามแห่งหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สิ่งที่สำคัญคือการใช้สติพิจารณาคูรูปนามนั้น ต้องประกอบไปด้วยหลักธรรมสำคัญ โดยเฉพาะสติที่เกิดขึ้นนั้นต้องพัฒนาให้เกิดสัมมาสติ คือสติที่ก่อให้เกิดกุศล สติจะช่วยสกัดกั้นอกุศลมูล ที่ทำให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดมีกำลังขึ้นมาจนก่อให้เกิดการยึดมั่นถือมั่น ทั้งความอยากที่เกิดมาจากแรงขับทางสัญชาตญาณ ก็ถือว่าเป็นกระแสแห่งกิเลส การตามรู้ตามดูด้วยสัมมาสตินี้ทำให้เห็นสภาวะความจริง เกิดเป็นวิปัสสนาญาณที่มองเห็นรูปนามหรือ กายใจนี้ มีแต่กระแสแห่งความเกิดและดับ ไม่ขาดสาย พุทธปรัชญาถือว่า การเห็นความจริงเช่นนี้ เป็นวิปัสสนาญาณที่เกิดจากการลงมือภาวนา

ในส่วนของการบวนการความรู้แบบอัมมัตติกญาณของโอโซ ผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นที่ควรศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการเข้าไปรู้ความจริง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถเข้าใจได้ ถ้าสามารถจับประเด็นและเข้าใจในกระบวนการ ๓ สิ่ง ได้แก่

๑) การทำความเข้าใจในส่วนกายภาพ หรือในระดับสัญชาตญาณ ว่าควรมีการปฏิบัติตนอย่างไร และให้เห็นค่าของธรรมชาติที่ไม่ควรเข้าไปกดทับสัญชาตญาณ

๒) ควรทำความเข้าใจในระดับที่เรียกว่าปรัชญาญาณ การละทิ้งความคิดปรุงแต่ง ทำลายมโนภาพหรือจินตนาการต่างๆลง

๓) การให้ความสำคัญต่อ อารมณ์ ความรู้สึก และใช้สติควบคุมอารมณ์ความรู้สึก ให้เป็นปกติ ใช้สติความรู้สึกตัวจับความเคลื่อนไหวตลอดเวลา จนเกิดความรู้สึกตื่นตัวเบิกบานในอารมณ์อย่างไม่ถูกกดทับ

มีอีกประเด็นหนึ่ง ที่ผู้วิจัยให้ความสนใจก็คือ แนวคิดของโอโซ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่โดยไม่ควบคุมกดทับสัญชาตญาณ เน้นการระลึกรู้ตามอารมณ์ตามสิ่งที่ปรากฏ จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนภายในกาย เกิดการผ่อนคลายปล่อยวางทั้งทางกายและจิตใจได้ โอโซ เชื่อว่า ในกระบวนการดังกล่าว จะก่อเกิดพลังแห่งชีวิต เป็นพลังแห่งธรรมชาติที่อยู่ในระดับสัญชาตญาณ หรือ พลังแห่งจิตใต้สำนึกให้ปลดปล่อยออกมาอย่างเป็นอิสระ ไม่มีการสกัดกั้นใดๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างกายและจิตใจ เมื่อทำกระบวนการนั้นไปตามลำดับแล้ว ความรู้ในส่วนลึกของจิตใจจะปรากฏขึ้นเองอย่างแจ่มแจ้ง เป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ความรู้อันสมบูรณ์ นั่นคือ อัมมัตติกญาณ เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบในพุทธปรัชญา แนวคิดนี้มีความต่างกันมาก ในแง่ของการปฏิบัติ ซึ่งพุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อการควบคุมกาย วาจา ใจ ให้ปกติ ต้องใช้ศีลมาควบคุมคุ้มครองไว้ เพื่อไม่ให้กิเลสที่อยู่ขึ้นมา มีอำนาจเหนือจิตใจ ต้องใช้การสำรวมระวัง ต่อกิเลสต่างๆที่เข้ามาสนองต่ออารมณ์อย่างมาก ต้องทำให้บรรเทาเบาบางลงและตัดให้ขาด ในกรณีนี้ การสำรวมระวังไม่ใช่เป็นการกดทับอารมณ์สัญชาตญาณ แต่เป็นรู้เท่าทันอารมณ์ไม่ให้กิเลสเข้ามา มีอำนาจในจิตใจ ส่วนแนวคิดของ โอโซที่ใช้สัญชาตญาณมาเป็นอารมณ์ของการภาวนา ในมุมมองทางพุทธปรัชญา อาจถือว่าเป็นแนวคิดที่เข้าข่ายไปในทางสุดโต่งได้มาก หรือที่เรียกว่ากามสุขัลลิกานุโยค ที่ออกนอกหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ถึงแม้จะใช้สติตามรู้ตามคู่ก็ตาม แต่ก็อาจเข้าข่ายเป็นมิจฉาสติที่ไม่ทำให้เห็นตามความเป็นจริงตามแบบพุทธปรัชญาได้

๔.๕ จุดมุ่งหมายสูงสุดของความรู้ของวิปัสสนาญาณและอัมมัตติกญาณ

ในพุทธปรัชญา ได้แสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายที่สำคัญของวิปัสสนาญาณ โดยมีประเด็นหลักๆ ที่ได้อธิบายไว้ ประเด็นแรกได้อธิบายถึงการบรรลุธรรมเข้าสู่ภาวะแห่งความเป็นอริยบุคคล ที่ได้มีระดับแห่งการพัฒนาศักยภาพทางจิต โดยสามารถตัดสินใจในแต่ละบุคคล ภาวนานั้นได้ ว่าละสังโยชน์ในข้อใดได้บ้าง จนถึงระดับที่ละสังโยชน์ได้ทั้งหมด คือ การบรรลุเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์ได้ อีกประเด็นได้ แสดงถึงหลักความจริงของชีวิตที่วิปัสสนาญาณเข้าไปรู้แจ้งจนเห็นสภาวะของรูปนามที่เต็มไปด้วยทุกข์ ซึ่งทุกขภาวะถือว่าเป็นหลักธรรมที่ปรากฏในอริยสัจและอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ ในขั้นลำดับญาณก็จะปรากฏสภาวะแห่งทุกข์นี้ตลอดเวลา และอีกประเด็นสำคัญ มีสภาวะที่แสดงให้เห็นสภาวะธรรมที่เป็นจุดหมาย และปรากฏแก่ผู้ที่บรรลุวิปัสสนาญาณในขั้นสูงเสมอ คือ การเห็นนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นภาวะแห่งจิตใจของบุคคลที่ละความยึดมั่นถือมั่น เห็นทุกข์โทษ และเห็นภัยในวัฏฏะสงสาร จนเบื้องหน้ากลายเป็นกำหนดชนิดิในรูปนามเสียได้ จนมีนิพพานอยู่เบื้องปลาย นั่นคือ สภาวะแห่งจิตผู้กำลังหลุดพ้นจากกองทุกข์ในรูปนามขั้น ๕ นั่นเอง

ในแนวคิดของไอโซ่ เกี่ยวกับจุดหมายของอัมมัตติกญาณ ไอโซ่ได้เน้นเรื่องของการหลุดพ้นออกไปจากความคิดหรือเหตุผลที่ไร้สาระ การที่มนุษย์หลุดพ้นไปจากความคิด เพราะความคิดเป็นสาเหตุสำคัญ เป็นต้นตอของปัญหาที่ทำให้ชีวิตยุ่งเหยิง เป็นพันธนาการที่ซับซ้อนจนเป็นระบบความเชื่อและกฎเกณฑ์เงื่อนไขต่างๆ ที่สร้างความเป็นตัวตนที่ไม่มีจริงขึ้นมา แยกผู้รู้ออกจากสิ่งที่ถูกรู้ ดังนั้น เมื่อหลุดพ้นออกจากความคิดได้ ก็ถือว่า เข้าสู่ภาวะแห่งความจริงแท้ได้ ในภาวะแห่งความจริงนี้ ไอโซ่ถือว่า เป็นภาวะแห่งการรู้แจ้ง เป็นความรู้ขั้นสูง ที่ทำให้สามารถปล่อยวาง ละความยึดติดสิ่งสมมติที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมา และเมื่อเข้าถึงอัมมัตติกญาณแล้ว ชีวิตจะเกิดความสอดคล้องกันอย่างลงตัว ทั้งทางด้าน ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก เป็นผู้มีควมระลึกรู้ตัวอย่างพิเศษต่อสิ่งที่มากระทบและเกิดพลังที่อยู่ข้างในร่างกายและจิตใจ จนเป็นภาวะแห่งความสมบูรณ์ ความอัมเอิบทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นพลังด้านบวก เกิดเป็นเชาว์ปัญญา (Intelligen) และพลังสร้างสรรค์ (Creativity) แห่งชีวิต

เมื่อศึกษาแนวคิดทั้ง ๒ ทศนะ ทั้งวิปัสสนาญาณและอัมมัตติกญาณ มีความคล้ายกันในระดับผลที่ได้รับ คือ ความสุขที่เกิดขึ้นจากการภาวนาทำให้เกิดภาวะที่เห็นได้ในปัจจุบัน คือ การรู้สึกผ่อนคลายทางกายและใจ การปล่อยวางความคิดและละความยึดถือสิ่งที่เป็นสมมติบัญญัติต่างๆ ลงได้ เกิดความสุขจากการปล่อยวางคลายความยึดถือสิ่งสมมติบัญญัติ

ทำให้จิตใจเป็นอิสระต่อการปรุงแต่ง ความเบิกบานที่เต็มเปี่ยมในจิตใจ พร้อมทั้งความสงบ ระวังทางอารมณ์ ดังนั้น ทศนะทั้ง ๒ มีความคล้ายกัน ในฐานะที่สร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ จากผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นหลัก

ในประเด็นความต่างกันของทั้ง ๒ ทศนะ ได้แยกประเด็นความต่างเป็น ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้ ประเด็นแรก ความต่างเกี่ยวกับการหลุดพ้น ตามทศนะพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น วิปัสสนาญาณมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การหลุดพ้นจากกองทุกข์ที่มีอยู่ในรูปและนาม หรือว่า กายและใจนี้เท่านั้น อันนำไปสู่ภาวะความจริงอันเป็นปรมาตม์ คือ การดับกิเลสโดยสิ้นเชิง หรือเรียกภาวะที่บรรลุนี้ว่า นิพพาน ผู้วิจัยเห็นว่าวิปัสสนาญาณนั้น โดยตัวของมันเอง เป็นเพียงเครื่องมือในการเข้าไปสู่ความจริงเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมาย เมื่อบุคคลผู้บรรลุเข้าถึงเป้าหมาย คือ นิพพานแล้ว สภาวะวิปัสสนาญาณก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป เพราะถือว่าสิ้นสุดการเดินทาง แล้ว เหมือนบุคคลผู้ใช้เรือข้ามฝั่ง เมื่อพายไปถึงฝั่งแล้ว ก็ไม่ได้ใช้เรื่อนั้นอีก ผู้วิจัยเห็นว่า แตกต่างกันตรงที่ตัวอัมมัตติกญาณของโอโชนั้น เป็นทั้งจุดหมายปลายทาง สามารถนำมา คอยควบคุมสร้างสรรค์ในส่วนของสังฆชาตญาณและปริชาตญาณ แต่วิปัสสนาญาณนั้นเป็นแค่ เครื่องมือในการทำหน้าที่มองเห็นสภาวะความเป็นจริง คือ มองเห็นไตรลักษณ์ในสิ่งทั้งหลาย เท่านั้น ส่วนจุดมุ่งหมายของการเข้าถึงอัมมัตติกญาณของโอโชนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการหลุดพ้น จากสิ่งสมมติบัญญัติ หลุดพ้นจากความคิดต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจากหลัง จนไปสู่สภาวะ เดิมแท้ของจิต อันมีธรรมชาติ ว่างเปล่า ไปสู่ความจริงที่แท้ นั่นคือ ความมีอยู่ที่แท้จริงของ ตัวตนที่สมบูรณ์ สภาวะที่แท้จริงนั้น เป็นสภาวะแห่งอัมมัตติกญาณ หมายความว่า อัมมัตติก ญาณเป็นทั้งเครื่องมือ เป็นทั้งตัวสภาวะเอง เมื่อบรรลุเข้าถึงภาวะนั้น เขาจะเริ่มเป็นนายของ ตัวเอง พร้อมทั้งจะนำอัมมัตติกญาณมาใช้ควบคุมสังฆชาตญาณและปริชาตญาณ ให้เป็นไปอย่าง สร้างสรรค์ บุคคลที่เข้าถึงอัมมัตติกญาณ เป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยความฉลาดปราดเปรื่อง เป็นผู้มีเขาวีปัญญา และการริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่ติดอยู่ในโลกของสมมติบัญญัติ มีชีวิตอยู่อย่าง ธรรมชาติ เรียบง่าย ไม่ค้ำคะนระเหอทะยาน

ในประเด็นที่ ๒ เป็นทศนะเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในพุทธปรัชญาเถรวาท มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบคือมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาคุณภาพของจิต ซึ่งบุคคลผู้เกิดวิปัสสนา ญาณ บรรลุญาณในขั้นต่างๆจนสามารถละสังโยชน์ ๑๐ ตั้งแต่ละได้ในบางส่วนหรือสามารถ ละได้ทั้งหมด ก็จะเป็นบุคคลชั้นเลิศ นับแต่ โสดาบันบุคคล จนถึง พระอรหันต์ นั่นคือก้าวจาก ปุถุชนไปสู่ความเป็นอริยชน ตามขั้นการพัฒนาทางจิตใจ สามารถละวางกิเลสต่างๆได้

ตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณ จนนำไปสู่การหลุดพ้นในรูปนาม ส่วนแนวคิดของโอโช ผู้วิจัยเห็นว่า มนุษย์ผู้เข้าถึงอวิชฌตติกญาณ มีความสมบูรณ์พร้อมในตัวเอง ทั้งร่างกายและจิตใจ ท่านเน้นเรื่องความสอดคล้องกันของชีวิตให้เป็นอย่างธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ที่สมบูรณ์คือมนุษย์ที่มีชีวิตสอดคล้องธรรมชาติ มีพลังสร้างสรรค์ที่เต็มเปี่ยมและเบิกบานในจิตใจ เป็นมนุษย์ที่เข้าถึงความหลุดพ้นตามที่สนะของโอโช

ตารางเปรียบเทียบ

สรุปแนวคิดวิปัสสนาญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทและอวิชฌตติกญาณของโอโช

วิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท	อวิชฌตติกญาณของโอโช
ความหมายตามนัยของทั้ง ๒ ทักษะ	
ญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณจริงๆ คือ การที่วิปัสสนาได้เข้าไปเห็นสภาวะแห่งการเกิดดับของรูปนาม เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่มีสภาพการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างชัดเจน อันเป็นกระบวนการแห่งกฎไตรลักษณ์	ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ภายใน เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เหนือประสาทสัมผัส อวิชฌตติกญาณเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือความฉลาดปราดเปรื่อง เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหตุเหนือผล
บ่อเกิดของทั้ง ๒ ทักษะ	
พุทธปรัชญาให้ความสำคัญเกี่ยวกับรูปนามชั้น ๕ ทั้งความสำคัญของการรับรู้อารมณ์ทางอายตนะ กระทบให้เกิดความรู้สึกลึกต่างๆ จนเกิดอารมณ์ทั้งที่เป็นกุศล อกุศล และอัพยากตะ ทั้งนี้ ก็ต้องอาศัยกระบวนการทางพุทธปรัชญาที่ใช้องค์ธรรมสำคัญมาเป็นบาทฐานความรู้ จนเกิดวิปัสสนาญาณรู้แจ้งในรูปนามชั้น ๕	บ่อเกิดอวิชฌตติกญาณ มีแหล่งที่มาจากกายและจิตใจ ทั้งสองส่วนไม่อาจจะแยกกันได้ ความรู้ที่เกิดขึ้นทางกระบวนการทางกาย ที่เรียกว่าสัญชาตญาณ นั่นก็เป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดอวิชฌตติกญาณ รวมไปถึง อารมณ์ความรู้สึก ที่เกิดจากจิตใจโดยตรง
สภาวะลักษณะของทั้ง ๒ ทักษะ	
สภาวะลักษณะของวิปัสสนาญาณ เป็น	สภาวะลักษณะที่ปรากฏเป็นสภาวะความรู้ที่

<p>ความรู้ที่อยู่เหนือจิตสำนึก คืออยู่เลยขอบเขตของการคิดหาเหตุผล อยู่ระดับที่ไม่ต้องอาศัยสุดมยปัญญา หรือจินตมยปัญญา แต่เป็นความรู้ที่เหนือจิตสำนึกธรรมดา (Insight) เกิดจากการลงมือปฏิบัติวิปัสสนาจนเห็นญาณที่ไม่อิงอาศัยการนึกคิด และสถานะที่ปรากฏให้เห็นนั้นมีลักษณะของการเกิดและดับ เป็นสถานะที่สามารถตัดสินด้วยปัญญาชั้นภาวนามยปัญญา</p>	<p>เกิดโดยฉับพลันหรือที่เรียกว่า สภาวะการก้าวกระโดด (Intuition is a Jump) ไม่อิงอาศัยความคิดที่เป็นเหตุผล เป็นสถานะที่อยู่เหนือจิตสำนึก สภาวะดังกล่าวว่างเลยขอบเขตของจิตสำนึก และจิตได้สำนึกไปแล้ว เป็นสถานะที่ตื่นรู้ปราศจากความคิดใดๆมาเจือปน เป็นความรู้สึกรู้ตัวที่ไม่เจือปนด้วยความคิดปรุงแต่ง</p>
<p>กระบวนการความรู้ของทั้ง ๒ ทักษะ</p>	
<p>วิปัสสนาญาณนั้น อยู่ที่เหตุปัจจัยจะทำให้เกิด พร้อมทั้งสามารถเกิดขึ้นอย่างฉับพลันในทันทีทันใด และเมื่อวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นในขณะใด ก็อาจทำให้การเกิดลำดับญาณเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ไม่มีการขาดตอน บางกรณี อาจเกิดจากกำลังแห่งอินทรีย์พลังไม่แก่กล้าพอเกิดวิปัสสนูปกิเลสมาปิดบังไว้ อีกแห่งหนึ่ง พุทธปรัชญา มีกระบวนการทำให้เกิดความรู้ตามองค์ธรรม ที่นับเข้าในวิสุทธิ ๘ และวิปัสสนาภูมิ ๖ ว่าด้วยเรื่องวิธีการขั้นตอนของการพิจารณารูปนามตามองค์ธรรมต่างๆ จนเกิดวิปัสสนาญาณมองเห็นสภาวะธรรมนั้นๆ</p>	<p>การเข้าถึงอัมมัตตักญาณต้องเข้าใจแยกแยะและทำลายตัวกั้นกรองที่เข้ามาปิดชีวิตและจิตใจให้หมดสิ้นเสียก่อน เหมือนกับของสีขาวบริสุทธิ์ที่ถูกห่อหุ้มด้วยสิ่งแปลกปลอมหลายชั้นและเครื่องมือสำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกรู้ตัว หรือ สติ (Consciousness) ความรู้สึกรู้ตัวจะนำไปสู่การรู้แจ้ง เพราะสติไม่ใช่เครื่องมือที่มาจากความคิด การใช้เหตุผล แต่มาจากความรู้สึกรู้ตัวหรือการตื่นตัวที่เกิดขึ้นภายใน ที่ใครๆก็รู้สึกได้ และตัวสติจะทำลายมันหมอกแห่งความคิดต่างๆลง</p>
<p>จุดมุ่งหมายของความรู้ของทั้ง ๒ ทักษะ</p>	
<p>จุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การบรรลุธรรมเข้าสู่ภาวะแห่งความเป็นอริยบุคคล ที่ได้มี</p>	<p>จุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การที่มนุษย์หลุดพ้นไปจากความคิด เพราะความคิดเป็นสาเหตุ</p>

<p>ระดับแห่งการพัฒนาศักยภาพทางจิตสามารถละสังโยชน์ได้บางส่วนจนถึงระดับที่ละสังโยชน์ได้ทั้งหมด พร้อมแสดงถึงหลักความจริงของชีวิต รู้แจ้งเห็นสภาวะของรูปนามที่เต็มไปด้วยทุกข์ ซึ่งทุกขภาวะถือว่าเป็นหลักธรรมที่ปรากฏชัดในอริยสัจและอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ และประเด็นสำคัญ มีสภาวะที่แสดงให้เห็นสภาวะธรรมที่เป็นจุดหมาย คือ การเห็นนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นภาวะแห่งจิตใจของบุคคลที่ละความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามขั้น ๕</p>	<p>สำคัญ เป็นต้นตอของปัญหาที่ทำให้ชีวิตยุ่งเหยิง เป็นพันธุนาการที่ซับซ้อน สร้างความเป็นตัวตนที่ไม่มีจริงขึ้นมา แยกผู้รู้ออกจากสิ่งที่ถูกรู้ ดังนั้น เมื่อหลุดพ้นออกจากความคิดได้ ก็ถือว่า เข้าสู่ภาวะแห่งความจริงแท้ได้ ในภาวะแห่งความจริงนี้ โอโษะถือว่า เป็นภาวะแห่งการรู้แจ้ง เป็นความรู้ขั้นสูง ที่ทำให้สามารถปล่อยวาง ละความยึดติดสิ่งสมมติที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมา</p>
--	--

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องวิปัสสนาญาณ ในพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง อัชฌัตติกญาณ ของโอโช (๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความคล้ายและความต่าง โดยมีข้อสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดวิปัสสนาญาณทางพุทธปรัชญาเถรวาท

ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท วิปัสสนาญาณ เป็นความรู้ในระดับภาวนามย ปัญญา ไม่ได้เกิดจากการคิดเองหรือคาดคะเนตามความเข้าใจของตน แต่เกิดจากผลแห่งการภาวนาที่เข้าไปประจักษ์ด้วยตนเอง ในการเข้าไปพิสูจน์ความจริงนี้ต้องอาศัยองค์ธรรมมาเป็นบาทฐานการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงวิปัสสนาญาณ องค์ธรรมที่สำคัญอย่างสติปัญญาทั้ง ๔ หรือการใช้อินทรีย์พละมาเป็นเครื่องเกี่ยวพัน หรือแม้แต่การใช้หลักแห่งไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ และปัญญา ก็เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดวิปัสสนาญาณทั้งนั้น สิ่งที่วิปัสสนาญาณเข้าไปเห็นเป็นปัญญาที่เห็นแจ้งในรูปนาม (ขั้น ๕) หรือเป็นการเห็นสภาวะการเกิดขึ้น และดับไป ของรูปนาม เห็นรูปนามตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ หรือเห็นแจ้งอริยสัจ ๔ ในรูปนามขั้น ๕ เพื่อนำไปสู่การละความยึดมั่นถือมั่นในรูปนาม และนำไปสู่ความหลุดพ้น จาก กิเลส ตัณหา อุปาทาน

๕.๑.๒ แนวคิดอัชฌัตติกญาณของโอโช

ตามทัศนะของโอโช ความรู้ระดับอัชฌัตติกญาณ เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นภายใน เป็นสภาวะที่เหนือจิตสำนึก ท่านเน้นความรู้ลึกทางด้านจิตใจที่เป็นบ่อเกิดที่แท้ของอัชฌัตติกญาณ และการไม่กดทับอารมณ์ทางสัญชาตญาณ โดยการเอาเหตุผลมาเป็นตัวนำ ไม่อาจจะพัฒนาจิตใจไปสู่ความจริงได้ ต้องอาศัยความรู้ลึกตัว มีสติอยู่กับปัจจุบันขณะ ละทิ้งความคิดการปรุงแต่งทั้งหลายลง ใช้จิตใจเป็นตัวนำทาง ก็สามารถเข้าถึงอัชฌัตติกญาณได้ ความรู้ระดับอัชฌัตติกญาณ มีจุดมุ่งหมายที่ทำให้จิตละความยึดมั่นถือ

มันในตัวคน และปล่อยวางจากสิ่งสมมติต่างๆที่เกิดขึ้นจากความคิดหรือเหตุผลที่ไม่มีอยู่จริง อีกทั้งการรู้แจ้งในอัมมัตติกญาณยังสามารถทำให้ชีวิตมีพลังสร้างสรรค์และพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบได้อีก

๕.๑.๓ วิปัสสนาญาณและอัมมัตติกญาณ มีความคล้ายกันและความต่างกันสรุปได้ดังนี้

(๑) ในแง่ความหมาย คล้ายตรงที่ทศนะทั้ง ๒ กล่าวถึงความรู้เกิดมาจากสิ่งภายใน ไม่ได้เกิดจากการแสวงหาความรู้ภายนอก เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงไม่ผ่านการคิดหาเหตุผลใดๆ ความต่างกันในเรื่องความหมาย อัมมัตติกญาณของโอโซ่ อีกความหมายหนึ่ง ความรู้ที่เกิดโดยกลางสังขรณ์ รู้เองเกิดขึ้นเอง แล้วกลายเป็นพลังสร้างสรรค์ แต่วิปัสสนาญาณคือการรู้แจ้งเห็นจริง ในกายและใจ คือ เห็นสภาวะความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เท่านั้น

(๒) ในแง่บ่อเกิด ทศนะทั้ง ๒ คล้ายกันตรงที่ ความรู้ที่ได้มา เกิดจากการใช้ความรู้ลึกล้วนๆ ไม่ใช่สมมติบัญญัติหรือการปรุงแต่งใดๆ เข้าไปปรับรู้ ต่อสิ่งต่างๆ ความต่างกัน ในเรื่องบ่อเกิด การเปิดรับอารมณ์ความรู้ทางสัญชาตญาณ การตอบสนองต่อสิ่งเร้าตามธรรมชาติ หรือการไม่กดทับอารมณ์ทางเพศ เป็นบ่อเกิดของอัมมัตติกญาณได้ ทางพุทธปรัชญา เห็นว่า รูปนามขันธ ๕ เป็นบ่อเกิดของวิปัสสนาญาณ มองเห็นสิ่งต่างๆตามความเป็นจริง ป้องกันไม่ให้กุศลจิตทั้งหลายมีกำลังพอที่จะสนองต่อความอยากหรือสามารถกำจัดกิเลสลงได้อย่างราบคาบ จนเกิดการรู้แจ้งเข้าสู่วิปัสสนาญาณตามลำดับ

(๓) สภาวะลักษณะมีความคล้ายกันตรงที่ความรู้ทั้ง ๒ เป็นสภาวะอยู่เหนือจิตสำนึก เป็นอูตรภาวะ อยู่เหนือสิ่งสมมุติบัญญัติ ความต่างกันในเรื่องสภาวะลักษณะ อัมมัตติกญาณมีลักษณะที่สมบูรณ์ในตัวเอง มีพลังในตัวเอง เชื่อมสิ่งต่างๆรวมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวไม่มีการแบ่งแยก แต่วิปัสสนาญาณเห็นสิ่งต่างๆ มีแต่ความแตกสลาย คงทนอยู่อย่างเดิมไม่ได้ ไม่มีอะไรที่เป็นตัวตนที่แท้จริง เห็นแต่ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และความดับไปในสรรพสิ่ง

(๔) กระบวนการความรู้ คล้ายกันตรงที่ทั้ง ๒ ทศนะ ให้ความสำคัญต่อการใช้สติ ความระลึกรู้ตัว เป็นบาทฐาน ส่วนความต่างกันในเรื่องของกระบวนการความรู้ อัมมัตติกญาณเกิดจากการมีสติเพื่อตามรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางกายและใจ หรือระลึกรู้อารมณ์ความรู้สึกที่แสดงออกมาตามสัญชาตญาณจนเกิดการตื่นตัวทางอารมณ์ จนสามารถละความคิดการปรุง

แต่ทั้งนี้หลาย เมื่อนั้นอัมมัตติกญาณจะปรากฏ ส่วนทางพุทธปรัชญา การมีสติตามรู้ตามดูรูปนามหรือ การตามดูกายและจิต จนเห็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยและการเกิดดับที่สืบเนื่อง พร้อมทั้งวิปัสสนาญาณได้รู้แจ้งเห็นจริงในรูปนามตามลำดับขั้น จนเกิดการพัฒนาจิต จากระดับโลกียะ จนถึงโลกุตตระ

(๕) ในแง่จุดมุ่งหมาย ทั้ง ๒ ทักษะ คล้ายกันตรงที่ทำให้จิตหลุดพ้นจากความคิดปรุงแต่ง เป็นจิตที่ว่างเปล่าอิสระจากสิ่งสมมติต่างๆ ความต่างกันในเรื่องจุดมุ่งหมาย พุทธปรัชญาถือว่า จุดมุ่งหมายของวิปัสสนาญาณ คือการหลุดพ้นจากกองทุกข์ พันกิเลส ตัณหา อุปาทาน เข้าไปสู่นิพพาน หรือการบรรลุจนไปสู่ความเป็นอริยบุคคลชั้นต่างๆ ส่วนจุดมุ่งหมายอัมมัตติกญาณของโอโซ่ คือ การก้าวไปสู่ความว่างแห่งจิตที่ไร้พันธนาการทางความคิด นำไปสู่จิตเดิมแท้ที่ปราศจากการยึดถือในตัวตนที่ผิด

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

เมื่อศึกษาวิจัยพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับธรรมชาติดั้งเดิมแห่งจิตใจ ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จิตเดิมแท้คือจิตที่มีธรรมชาติที่ผ่องใส เป็นของเดิมแท้ แต่ถูกปรุงแต่งด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง จนเสียความเป็นธรรมชาติเดิมกลายเป็นจิตใหม่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นสิ่งที่ต้องละและทำลายให้สิ้นซาก กิเลสและความทุกข์ต่างๆที่ทำให้จิตวุ่นวายนั้นไม่ใช่พื้นฐานของจิตเดิมแท้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “จิตนี้ประภัสสร เข้าไปเศร้าหมองเพราะกิเลสที่จรมา...จิตนี้ประภัสสรหลุดพ้นได้เด็ดขาดจากอุปกิเลสที่จรมา”^๑ จิตที่ถูกปรุงแต่งด้วยกิเลสเมื่อได้รับการอบรมด้วยวิธีอบรมจิตที่ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา จะค่อยๆ ฉลาดขึ้นโดยลำดับจนเข้าถึงสภาวะเดิมแท้อย่างถาวรไม่ถูกปรุงแต่งอีกต่อไป ในแนวคิดของโอโซ่ก็กล่าวถึงธรรมชาติเดิมแท้ของจิตเช่นกัน โดยเห็นว่า จิตที่หลุดพ้น คือการกลับไปสู่ธรรมชาติดั้งเดิมของจิต ว่างจากสิ่งสมมติบัญญัติอันเกิดจากความคิด ความคิด หรือ การปรุงแต่ง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาภายหลัง ถึงแม้ภาวะจิตแบบอัมมัตติกญาณนั้นเป็นภาวะที่พ้นจากสมมติบัญญัติ ในทัศนะของโอโซ่ก็ยังไม่ได้แสดงความละเอียดในเรื่องของอำนาจของกิเลสหรือโอโซ่อาจมองตรงกันข้ามกับพุทธปรัชญาในข้อที่ว่า อัมมัตติกญาณสามารถควบคุมความคิดและอารมณ์ต่างๆที่มีจิตใจได้ รวมไปถึงความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็น

^๑ คู่มือละเอียด อภ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๘/๔๕-๕๐.

เพียงภาวะที่ถูกปรุงแต่งไปตามอำนาจของความคิด โอโหมมองว่า มันคือสิ่งที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ที่ถูกความคิดทำให้หลงผิด และเมื่อเกิดอวิชฌัตติกญาณ สิ่งเหล่านี้สามารถกลายมาเป็นพลังบวกก็สามารถควบคุมไม่ให้อารมณ์เหล่านั้นปะทุขึ้นมาได้อีก แต่ทางพุทธปรัชญาปฏิบัติเสนออย่างสิ้นเชิง เพราะถือว่าเป็นกิเลสที่จะต้องละหรือทำลายลงให้ราบคาบ เพราะนั่นคือ ตัวอวิชชาหรืออุปสรรคขวางกั้นที่ไม่สามารถทำให้รู้แจ้งได้

จากการศึกษาเปรียบเทียบ แนวคิดเรื่องอวิชฌัตติกญาณของโอโฆและวิปัสสนาญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะแนวคิดของโอโฆ เป็นการศึกษาตามเนื้อหาทางเอกสารจากหนังสือที่มีชื่อว่า Intuition ของโอโฆ ที่มีผู้แปลเป็นภาษาไทย และเอกสารต้นฉบับที่เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งยังขาดมุมมองทางความคิดของโอโฆ ในหลายประเด็น ทั้งในส่วนของความจริงเชิงประจักษ์ ในส่วนเนื้อหาของแนวคิด วิปัสสนาญาณ ของพุทธปรัชญาเถรวาท นั้นผู้วิจัยได้เรียบเรียงเนื้อหาให้ตรงประเด็นกับขอบเขตงานวิจัย แต่ยังไม่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดซึ่งต้องมาศึกษาเพิ่มเติมอีกมาก เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สารสำคัญของความรู้้อวิชฌัตติกญาณของโอโฆนั้น เป็นความรู้ที่แสดงให้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์ ให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติดั้งเดิมของตนเอง ไม่เข้าไปกดทับอารมณ์ความรู้สึก มีจิตใจปล่อยวางต่อความคิด ไม่ยึดต่อระบบความเชื่อ กฎเกณฑ์ที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นมา อวิชฌัตติกญาณจะสร้างชีวิตที่มีพลัง มีปัญญา สร้างสรรค์ สร้างความสมดุลทำลายความขัดแย้งที่มีลักษณะที่เป็นปัญหา โอโฆมองว่า สังคมปัจจุบันได้ขาดความรู้ทางอวิชฌัตติกญาณ สูญเสียความรู้สึกที่แท้จริงไป เพราะสังคมปัจจุบันมองสิ่งต่างๆแยกออกจากกัน สร้างความสลับซับซ้อนและปัญหาที่ยุ่งยากต่างๆขึ้นมาในจิตใจ เป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ มีแต่ความขัดแย้ง แย่งชิงกันเพื่ออำนาจ เพื่ออุดมการณ์ที่ไร้สาระต่อชีวิต ดังนั้น โอโฆจึงปฏิเสธสังคมเหล่านี้ มนุษย์ควรใช้ความรู้สึกต่อกัน มากกว่า การใช้เหตุผลต่อกัน เพราะนั่นคือทำให้ทุกสิ่งเชื่อมประสานกันรวมเป็นหนึ่งเดียว ความขัดแย้งต่างๆจะถูกวางลง มีแต่ความเข้าใจกัน เกิดความรักและเมตตาต่อกันจริงๆ สังคมในปัจจุบันก็จะเป็นสังคมที่น่าอยู่

ในส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท วิปัสสนาญาณ ทำให้เกิดการเข้าใจแก่นแท้ชีวิตหรือเข้าใจความจริงของชีวิต วิปัสสนาญาณทำให้เรามองเห็นจุดมุ่งหมายของชีวิตว่า ควรเป็นไปอย่างไร และมีชีวิตอยู่อย่างไรไม่ให้เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจ มนุษย์ในสังคมปัจจุบันขาดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการดำเนินชีวิต เต็มไปด้วยการสนองต่อความอยาก ที่ผ่าน เข้ามา ทางตา ทางหู ทางจมูก การลิ้มรส การสัมผัส และการรับรู้ด้วยใจ อยู่อย่างขาดสติอย่างไม่ทัน

พิจารณา วิปัสสนาญาณจะทำให้เกิดสติรู้เท่าทันความเป็นไปต่อชีวิต อยู่ด้วยความไม่ประมาท ทุกๆขณะของปัจจุบันจะเป็นสิ่งที่มีค่ามากสำหรับผู้รู้แจ้งเห็นจริง และการรู้แจ้งวิปัสสนาญาณ ทำให้ทัศนกรรมการมองโลกและชีวิตมนุษย์ มีความชัดเจน เพราะมองเห็นสภาพตามความเป็นจริง การดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่คล้อยใจไปกับความเจริญทางด้านวัตถุนิยม ที่สร้างค่านิยมใหม่ๆและความสะดวกสบายเกินพอดีแก่คนในสังคมทุกๆด้าน เพราะจิตใจจะความลุ่มหลงและยึดมั่นถือมั่นอย่างสุดโต่งได้ มีความระลึกรู้ตัวอยู่กับปัจจุบันอย่างมีสุขภาวะ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย พบว่า อัจฉตติกญาณของโอโซ่ มีนัยยะ ๒ นัย ได้แก่

๑) นัยยะแรก เป็นอัจฉตติกญาณระดับสามัญสำนึกที่สามารถเกิดขึ้นกับคนทั่วไปได้ อัจฉตติกญาณ เป็นการเกิดขึ้นเองแบบไร้สาเหตุ หรือที่เรียกว่า ลางสังหรณ์ หรือที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่มีสติปัญญามากกว่าคนธรรมดาทั่วไป นัยยะนี้มีอยู่ในแนวคิดทางปรัชญาบางสำนักของตะวันตก

๒) นัยยะที่สอง เป็นอัจฉตติกญาณที่เกิดจากการภาวนา หรือเจริญสติระลึกรู้ตัวถึงจะสามารถเข้าสู่ภาวะรู้แจ้ง คือ อัจฉตติกญาณได้ ระดับนี้ถือว่าเป็นแนวคิดตามแบบตะวันออก ที่เน้นการปฏิบัติ โอโซ่จะเรียกสภาวะแห่งการเข้าสู่ถึงความรู้ที่แท้จริง เช่น สมมติ สุนทรียตา นิพพาน อนัตตา เป็นต้น เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดของท่าน ก็เข้าใจได้ว่าแนวคำสอนของโอโซ่ ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางพุทธปรัชญาไม่น้อย

ในแนวคิดทั้งสอง ควรมีการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

(๑) ควรจะศึกษา แนวคิดคำสอนของโอโซ่ มีความคล้ายกันหรือต่างกับกับพุทธปรัชญาในแง่มุมใดมากน้อยเพียงไรบ้าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดของทั้งสองฝ่าย

(๒) ควรจะศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ในแง่จริยศาสตร์ เช่น ภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึก อุปนิสัย ความดี ความชั่ว เป็นต้น ทั้งโอโซ่ และพุทธปรัชญาเถรวาท มีวิธีการจัดการและพัฒนาอย่างไรบ้าง

(๓) ควรจะศึกษาแนวทางการปฏิบัติสมาธิภาวนาของโอโซ่แล้วเปรียบเทียบกับแนวทางปฏิบัติของพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันอย่างถูกต้อง ทั้งเข้าใจโลกตามเป็นจริงว่า ทุกสิ่งต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ทุกชีวิตไม่คงทนอยู่ได้นาน และเห็นตามเป็นจริงว่า ไม่มีอะไรที่จะยึดมาเป็นของๆตนได้ นั่นเอง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กীরติ บุญเจือ. มนุษย์รู้อย่างไร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

กองทุนพิมพ์หนังสือท่านมหาสี สยาดอ (โสภณมหาเถร). วิปัสสนากรรมฐานใน

พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

จารุณี วงศ์ละคร. ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๓. เชียงใหม่: บี.เอส.ดี การพิมพ์. ๒๕๔๘.

ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์. ญาณวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

_____.ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

_____.ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

เชมเย สยาดอ พระชนกาทิวังศ์ อัครมหาคัมภีร์ฐานาจริยะ. วิปัสสนาญาณก้าวหน้าอย่างไร (development of insight). มณฑาทิพย์ คุณวัฒนา แปล. กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๔๕.

เดือน คำดี. ดร. ปัญหาปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

_____.พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. สำนักพิมพ์

โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

นวองคูลี. **วิปัสสนาญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

แนบ มหานิราณนท. **การแนะแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาวิสุทธิ ๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

(กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพยวิสุทธิ), ๒๕๕๓.

จิตตวนโณ ภิกขุ. **วิปัสสนาภาวนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

บุญมี แทนแก้ว. **ญาณวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

ประยงค์ แส่นบุราณ. **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

พระกัมมัญฐานาจริยะ อุ บัณฑิตาภิวงสะ. **รู้แจ้งในชาตินี้ (In this very life)**.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). **สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้**. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๑.

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘.ราชบัณฑิต). **ศัพท์วิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ .

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ .

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมวโรดม(บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.๘). **อภิธรรมัตถวิภาวินีแปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กาญจนบุรี; ม.ป.ท., ๒๕๕๐.

พระทักษิณคณาธิกร. **ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

พระพุทธโฆสะ. **วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์(อจ อาสภมหาเถร).

พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. ดร. **ทฤษฎีความรู้**. โครงการสนับสนุนงานวิจัยคณะมนุษยศาสตร์.

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.
พุทธทาสภิกขุ. **วิธีฝึกสมาธิวิปัสสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ สุนทร
สาส์น, ๒๕๓๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๓ ตอน ๑**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๓ ตอน ๒**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด . ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิ
เคชันส์, ๒๕๔๖.

วิทย์ วิศทเวทย์.ดร. **ปรัชญาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ไทยร่วมเกล้า
จำกัด, ๒๕๔๒.

วิชาน สุชีวะคุปต์และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา. **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **คู่มือนักธรรมชั้นเอก**. กรุงเทพมหานคร
: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมักร บุรวาศ. **ปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม, ๒๕๔๒.

_____. **ประวัติและลัทธิ ของปวงปรัชญาเมธี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ แพร่พิทยา, ๒๕๒๒.

_____. **วิชาปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ศยาม, ๒๕๔๒.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร :
ราชบัณฑิตยสถาน , ๒๕๔๕.

ไอโซ่ . **คิดนอกกรอบ (CREATIVITY)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ แปลนพริ้นท์ติ้ง จำกัด ,
๒๕๔๖.

ไอโซ่. **ครูวิพากย์ครู. โทมร สุขปรีชา แปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ gm
books, ๒๕๕๒.

_____ .ปัญญาญาณ (Intuition). แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกยี่ด. พิมพ์ครั้งที่ ๓ .

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไยใหม่ ครีเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๔๘.

_____ .เป็นไปได้ด้วยปัญญา (Intelligence). แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกยี่ด. พิมพ์ครั้งที่

๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไยใหม่ ครีเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๔๘.

_____ .ตำ มรรควิถีที่ไร้เส้นทาง (tao:the pathless path). แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุก

ยี่ด. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไยใหม่ ครีเอทีฟ กรุ๊ป ,

๒๕๔๘.

_____ .วุฒิภาวะ ศิลปะของผู้ถึงพร้อม (Maturity : The Responsibility of being

Oneself). แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกยี่ด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

ไยใหม่ ครีเอทีฟ กรุ๊ป, ๒๕๔๘.

_____ .สปปาอารมณ์ (Emotional Wellness). แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกยี่ด. พิมพ์ครั้งที่

๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไยใหม่ ครีเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๕๒.

_____ .หลุด (freedom). แปลโดย ดร.ประพนธ์ ฝาสุกยี่ด. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไยใหม่ ครีเอทีฟ กรุ๊ป , ๒๕๔๘.

_____ .365 วัน มหัศจรรย์สามัญ (everyday). แปลโดย กำธร เก่งสกุล แปล.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพสท์บุ๊กส์, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ชอุ่ม ทศสิน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของปัญญาในพุทธปรัชญา”. วิทยานิพนธ์อักษร

ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พรพิศ ศิริวิสูตร. “สติและวิธีการพัฒนาเพื่อการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน”, ศิลป

ศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

พระมหากฤษ ญาณาวุโธ. “การศึกษาวិเคราะห์ระหว่างฉานและปัญญา ในพระพุทธศาสนา

เถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี. “การศึกษาวิเคราะห์ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท: ศึกษา

เฉพาะในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

- พระมหาชัยศิลป์ พุทฺธวิริโย. “ศึกษาวิเคราะห์ปฏิบัติจนอุปบาทอันเป็นภูมิวิปัสสนา เฉพาะกรณี การปฏิบัติวิปัสสนากาวนา ๗ เดือน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาวิรัตน์ อภิธมฺโม. “การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและ เดวิด ฮิวม์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาระวี ดิถุขปญฺโญ. “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เบอ์ทรันด์ รัสเซลล์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- ถักษณ์วัต ปาละรัตน. “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่”. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books

- Osho. **Zen and the Art of Enlightenment**. New Delhi: Diamond Pocket Books, 1998.
- _____. **Here And Now** . New Delhi :Osho Diamond Pocket Books, 1998.
- _____. **Meditation** . New York : st.martins griffin, 2004.
- _____. **Intelligence**. st.martins griffin,new york, 2004.
- _____. **Intuition(knowing beyond logic)**.st.martins griffin,new york, 2001.

(II) Articles

- Osho. Meditation. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.osho.com> [๐๗/๑๑/๒๕๕๓].
- _____. Meditation. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.oshoworld.com> [๒๒/๑๒/ ๒๕๕๓].

ประวัติผู้ศึกษาวิจัย

- ชื่อ : พระมหา อิศรเชษฐ์ ปัญญาวิโร (ใจมาสุข)
- เกิด : วันพฤหัสบดี ที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๒๗ บ้านสันตันทมื่อ ต. สันตันทมื่อ อ.แม่เอย
จ.เชียงใหม่
- การศึกษา : จบ ประถมศึกษา โรงเรียนบ้านสันตันทมื่อ อ.แม่เอย จ.เชียงใหม่
จบ นักรธรรมชั้นเอก วัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร
เปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียนวัดไตรมิตรวิทยาราม
พุทธศาสตร์บัณฑิต เอกปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- บรรพชา : วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๕
- อุปสมบท : วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓
- สังกัด : วัดตำหนักธรรมนิมิต ต.ห้วยทราย อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
- หน้าที่ : รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสว่างเพชร ต.ห้วยทราย อ.แม่ริม
จ.เชียงใหม่ เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
รร.บ้านหนองปลามัน ต. ห้วยทราย อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
- เข้าศึกษา : ๑ มิถุนายน ๒๕๔๘
- สำเร็จการศึกษา : มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสว่างเพชร หมู่ที่ ๒ ต. ห้วยทราย อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
๕๐๑๘๐ โทร. ๐๘๕๓๐๑๖๘๘๘
: E- mail: doojit@hotmail.Co.th